

K

REVIJA ZA VSAK DOM

februar 1994 št. 1 cena 400 SIT

Mag. Vojka Ravbar
MAJHNI SMO,
A MORAMO STORITI VSE,
DA SI IZGOVORIMO
KAR SE DA UGODNE REŠITVE

Akademski slikar Jože Spacal
TO, DA SEM S KRASA,
JE VPLIVALO
NA MOJO USTVARJALNOST
IN IZOBLIKovalo
MOJO OSEBNOST

Prof. dr. Peter Fister
TUDI SVETOVNA SLAVA
KRASA NI PUSTILA NA CEDILU,
VENDAR...

Spoštovani bralci!

Prva številka dolgo načrtovane informativne revije Kras je v domovih na Krasu, na prodajnih mestih po Sloveniji, v zamejstvu in pri tistih, ki so sodelovali pri njenem nastajanju. Je publikacija, ki tudi območje Krasa uvršča med tiste regije Slovenije, ki imajo svoja informacijska sredstva.

Revija Kras bo obravnavala predvsem tista vprašanja o Krasu, ki jih drugi časopisi stalno in načrtno ne predstavljajo. To pa so: spodbujanje njegovega gospodarskega in družbenega razvoja z upoštevanjem naravnih danosti, ohranjanje njegove identitete, varovanje krajine pred onesnaževanjem ter smiselno posodabljanje kraške bivanjske arhitekture. Izrisovala bo značaj kraškega človeka, ki ga je klesal njegov tisočletni boj z naravo. In to bo revija predstavljala na poljuden in berljiv način, s strokovno poglobljenimi in argumentiranimi besedili, podkrepljenimi z ustreznimi slikovnimi prikazi.

V tej izdaji pišemo o trženju Krasa in Slovenije na mednarodni ravni, o bodoči lokalni samoupravi na območju sedanje občine Sežana, poudarjamo pomen pitne vode za prebivalstvo ter svarimo pred nevarnostmi, ki ogrožajo njene vire. Prikazujemo nekaj nosilcev gospodarskih dejavnosti Krasa, njihovo ponudbo in njihove razvojne načrte. Opisujemo slikarjevo videnje Krasa in prizadevanja arhitektov, da se prebivalcem Krasa ustvari čim višjo raven bivalnega okolja... Poleg omenjenega je v reviji še veliko drugih zanimivih tem, ni pa še v tej izdaji prispevkov Slovencev iz zamejstva, ki nam bodo s svojim širokim gledanjem na svet pomagali, da se med seboj bolj spoznamo!

Seveda je revija Kras odprta vsem, ki bi radi stvarno, strpno in s širokim razumevanjem soustvarjali njeno vsebino. Zato vabimo k sodelovanju vse, ki bi hoteli s svojim znanjem in vedenjem prispevati k uresničevanju naših ciljev!

Uredništvo

D 73779/<1>, 1994
KRAS

199402951

COBISS

Srednja knjižnica
SIK KOPER - BIB. OPADISTRIJA

KRAS VSEBINA

februar 1994 št. 1

Slika z naslovnice:
scenografija akademskega slikarja
Jožeta Spacala

MEDIACARSO

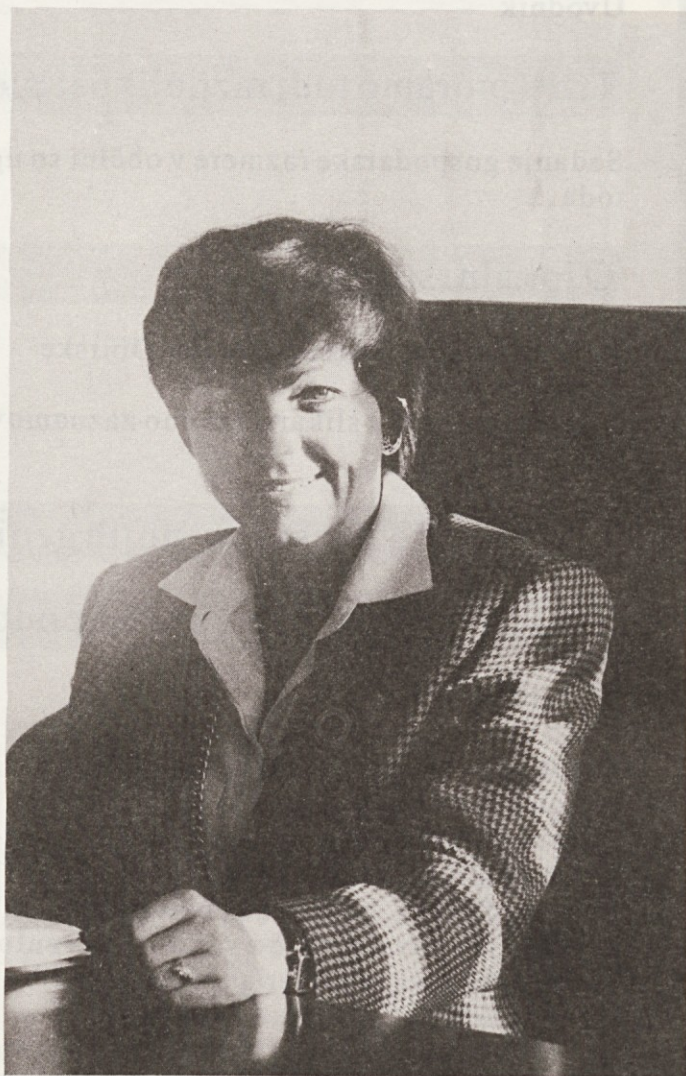
k o l o f o n

Informativno revijo Kras izdaja podjetje Mediacarso, d.o.o., 61000 Ljubljana, Rimska 8, telefon 061/223-234. Glavni urednik Lev Lisjak; odgovorna urednica Ida Vodopivec-Rebolj; oblikovanje Lev Lisjak - Naslov uredništva: Revija Kras, 66223 Komen, p.p.17; naslov dopisništva: Revija Kras - Bortur, 66210 Sežana, Srebničeva ul., telefon 066/72-476 - Maloprodajna cena 400 SIT, 4500 Lit, 3 USA \$ - Fotografije: foto-agencija Mediacarso - Tisk: Itagraf, d.o.o., Ljubljana - Po mnenju Urada vlade R Slovenije za informiranje št.23/142-92 od 27.5.1993 sodi revija Kras med proizvode informativne narave, za katere se plačuje prometni davek od prometa proizvodov po 5-odstotni stopnji.

Tržiti moramo tudi raznolikost Slovenije	3
Sedanje gospodarske razmere v občini so ugodne, toda ...	5
O lokalni samoupravi	6
Izlet na Gosposvetsko polje in v Obirske kapniške jame	11
Jože Spacal je kot slikar značilno zaznamoval sodobno umetnost	12
Ljubezen do Krasa je v mojih genih ...	13
Kras in njegova arhitekturna podoba	24
Voda in kras	28
Da in ne! Kakor kdaj! Kdo ve?	31
Komunalni ali gospodinjski odpadki sodijo v zabojnike	34
Imamo sedemdeset prodajnih mest!	36
Ko se oglasi želodec	38
Marmor Sežana, podjetje ki oživlja kamen	40
Živiljenjsko zavarovanje z valutno klavzulo	43
Mnogo težav v preusmerjanju prodaje	44
Kako spodbujati dobro sodelovanje	45
Najbolj izgubljen dan je tisti, ko se nismo smejali	46
Strokovno voden oddih - kaj je to?	47
Srednjeevropska likovna pobuda '93	48
Kulturni center je dokaz kraške trme in iznajdlivosti	49
Pozdrav iz Štanjela	50
Romarska cerkev Device Marije Oberšljanske prenovljena	51
Zbornik v spomin na tragične dogodke	52
Učenje, ki je najbližje življenju	53
Andrej Baron Čehovin in njegov spomenik	54
Zakaj velike informacijske plosče pri postajališčih?	55
Zmaga Slabnik	56
Ita Rina se je rodila v Škrateljevi hiši v Divači	57
Plezanje v kraških stenah	58
Nagradna križanka	60

TRŽITI MORAMO TUDI

Pogovor z
mag. Vojko Ravbar,
državno sekretarko
za ekonomske odnose
s tujino

Mag. Vojka Ravbar

V ministrstvu Republike Slovenije za ekonomske odnose in razvoj vodi upravo za ekonomske odnose s tujino mag. Vojka Ravbar, po svojih starših Kraševka. Njena mama je doma iz Tomačevice pri Komnu, oče pa je iz Vogelj pri Sežani. Kar pogosto jo vidimo na televizijskih zaslonih v informativnih in gospodarskih oddajah kot državno sekretarko za ekonomske odnose s tujino; največkrat, ko odgovarja na novinarskih konferencah vlade ali za okroglimi mizami, pogosto pa tudi, ko vodi slovenske pogajalske skupine strokovnjakov za gospodarska vprašanja v Sloveniji ali v tujini.

Družina je večkrat spremenila kraj bivanja

Magistra ekonomskih ved Vojka Ravbar je preživela svoje zgodnje otroštvo zunaj

Slovenije. Rodila se je v Dubrovniku in do petega leta osnovne šole živela v takratni

Bosni in Hercegovini ter v Črni gori. Oče je imel takšno službo, da je družina večkrat spremenila kraj bivanja . . .

Peti razred osnovne šole je po preselitvi družine na Kras obiskovala v Svetem nad Komnom. Prvi letnik gimnazije je končala v Novi Gorici, potem pa je študij nadaljevala v Ljubljani. Tam je tudi končala Ekonomsko fakulteto ter pozneje, ob delu, opravila še magisterij.

Od začetka pripravniškega staža je delala na področju gospodarskih odnosov s tujino ter se ob delu strokovno izpopolnjevala, spoznavala ustroj delovanja takratnega izvršnega sveta in pozneje vlade R Slovenije, hkrati pa je tudi bogatila znanje ekonomije ter tujih jezikov.

Na vprašanje, kako je bilo mali deklici, ko je prvič sedla za mizo v slovenski šoli, je sogovornica Vojka Ravbarjeva odgovorila:

„Slovensko sem znala govoriti, saj sta starša med našim bivanjem zunaj Slovenije skrbela, da smo doma govorili slovensko. Toda, ko sva z bratom prišla v slovensko šolo, sva znala le nekakšno domačo — kraško slovenščino. Tisti, ki se jo je govorilo v šoli, pa sva se šele začela učiti. In sprva je bilo v slovenski šoli kar težko. A bilo bi mnogo težje, če ne bi bilo razumevanja in pomoči staršev, učiteljev, pa tudi sošolcev.“

Na povabilo, da se v mislih preseliva iz vladnih prostorov na Kras, državna sekretarka za ekonomske odnose s tujino navdušeno doda, da rada hodi na Kras, kako s soprogom preživljata v hiši v Tomačevici, ki jo je podedovala mama, del svojega dopusta, in kako prihaja v kraj svojega šolskega otroštva za vikende, če ji je

RAZNOLIKOST SLOVENIJE

to le mogoče. „Žal, ne tako pogosto, kot bi rada, kajti poklicne obveznosti me pogosto vodijo v tujino. Pa tudi sicer se moram Krasu odrekat, kadar se moram konec tedna pripravljati na nove delovne obveznosti . . .“

Kraševci so trdni in vztrajni ljudje; vedo, kaj hočejo . . .

Na vprašanje, kakšni so Kraševci in kaj jih odlikuje, kar navdušeno odgovori, da so trdni in vztrajni ljudje, ki vedo, kaj hočejo. In da jih prav to žene naprej. Tudi njo!

„Meni je bilo pač dano, da sem se lahko šolala. Naneslo je, da sem sedaj stalno v stikih s tujino in da sem velikokrat tudi na tujem. In, kjerkoli sem, kolikor mi čas dovoljuje glede na natrpane urnike in številne obveznosti, opazujem tudi tamkajšnje kraje, ljudi, njihovo življenje in njihove navade. Te primerjam s Slovenijo in Krasom, z našimi ljudmi, pa tudi s Kraševci . . .“

Mislím, da je naša dežela zares lepa, čeprav ni velika, in da so naši ljudje lepo vzgoje-

ni, kulturni, razgledani ipd. Zato imamo širom po svetu določen ugled, ki je zaradi nekaterih naših značilnosti zelo ugoden, zaradi nekaterih pa morda malo manj. In, kadarkoli se vračam po nekaj dnevih bivanja na tujem domov, se ob pogledu na naše hribe in gozdove, reke in jezera in sploh na našo čudovito ter razgibano naravo in prijazne ljudi vprašujem, zakaj vsega tega ne znamo dovolj ceniti.

Že večkrat se mi je zgodilo, da smo na mednarodnih pogovorih in konferencah sobesednikom od drugod predstavljali Slovenijo in njene značilnosti — tudi z videoprojekcijami. Potem pa so nam zatrjevali, kako da so se dotlej motili v svojih predstavah o naši deželi. Mislili so, da jim kažemo Švico in ne Slovenijo!

Prav res nas marsikje primerjajo s to državo . . . Pa tudi res je, da je številnim Slovencem Švica s svojimi značilnostmi, tudi s standardom, nekakšen ideal, ki bi ga radi dosegli.“

Seveda je pogovor nanesel tudi na sedanje delo magistre Vojke Ravbar. To je na njeno delo v ministrstvu na področju ekonomskih odnosov s tujino.

„Cilj Slovenije je, da postanemo del Evrope in da pride-mo v Evropsko unijo,“ pripoveduje Vojka Ravbar, „kar pa ni preprosto in lahko. Slovenija je lani podpisala poseben sporazum, finančni protokol in še druge listine, ki pomenijo njeno postopno povezovanje z Evropsko unijo.

Ker je to največja evropska integracija, bomo letos pove-zovanju z njo namenjali veliko skrb. Približevanje Slove-nije Evropski uniji je ena izmed naših prednostnih nalog. Seveda pa bomo hkrati namenjali veliko svoje energije pogajanjem z EFTO, to je z Združenjem svobodne trgovine, ki združuje Avstrijo, Finsko, Islandijo, Lichenstein, Norveško, Švico in Švedsko. Radi bi namreč povečali blagovno menjavo Slovenije s temi tržišči in si pri tem zagotovili večje ugodnosti za naš izvoz v te države, podobno kot uživamo te ugodnosti na trgih Evropske unije.

Majhni smo, a moramo storiti vse, da si izgovorimo kar se da ugodne rešitve

Lani smo uspeli z državami tako imenovane višegrajske skupine začeti pogajanja o conah svobodne trgovine ter skleniti dva sporazuma o svobodni trgovini. Podpisali smo ju že s Češko in Slovaško. V kratkem bomo podpisali tak sporazum še z Madžarsko, s Poljsko pa upamo, da ga podpisemo do konca tega leta. Hkrati upamo, da bomo pogajanja o tem nadaljevali še z nekaterimi drugimi državami, kot so na primer baltiške in druge države, ki so sklenile asociacijske sporazume z Evropsko skupnostjo oziroma sedaj Evropsko unijo.

Zelo zavzeto se dogovarjamo tudi z GATT-om, to je zvezo držav, ki jih povezuje splošni carinski in trgovinski sporazum (General Agreement on Tariffs and Trade — op. uredništva), njegova najvažnejša usmeritev pa je odprava ali omilitev carinskih in drugih ovir v trgovini. Trudimo se, da postanemo člani te mednarodne organizacije čimprej, kajti člani GATT-a bodo avtomatično postali tudi člani Mednarodne trgovinske organizacije, kar bi bilo za nas kot majhno državo zelo pomembno.

Že večkrat se mi je zgodilo, da smo na mednarodnih pogovorih in konferencah sobesednikom od drugod predstavljali Slovenijo in njene značilnosti — tudi z videoprojekcijami. Potem pa so nam zatrjevali, kako da so se dotlej motili v svojih predstavah o naši deželi. Mislili so,

da jim kažemo Švico in ne Slovenijo!

Prav res nas marsikje primerjajo s to državo . . . Pa tudi res je, da je številnim Slovencem Švica s svojimi značilnostmi, tudi s standardom, nekakšen ideal, ki bi ga radi dosegli.“

Vse to nam veliko pomeni, saj si želimo uresničiti določene razvojne interese Slovenije. Seveda pa jih moramo vseskozi usklajevati z veljavnimi mednarodnimi dogovori in pravili. Premajhni smo namreč, da bi mogli ta čas vplivati na krojenje svetovne politike. Storitve pa moramo vse, da v pogajanjih zase izgovorimo kar se da ugodne rešitve!“

Na vprašanje, kakšno je sedaj zanimanje tujine za naložbe v Sloveniji, je Vojka Ravbar poudarila pomen tujih naložb v naše gospodarstvo. Uprava za ekonomske odnose s tujino, ki jo vodi, prav sedaj pripravlja besedilo osnutka zakona o tujih vlaganjih.

Zanimanja za tuje naložbe pri nas je vedno več, saj tuji vlagatelji ocenjujejo, da bo Slovenija zanje pomembna odskočna deska za njihov prodor na tržišča Vzhodne Evrope in v države, ki bodo po končani vojni nastale na ozemlju nekdanje Jugoslavije.

„To pa je tudi možnost,“ ocenjuje državna sekretarka za ekonomske odnose s tujino, „da se Slovenija hitreje razvije in da poveča svoj sedanji šestdesetodstotni izvozni delež lastne proizvodnje na najmanj sedemdesetodstotnega. Tu so tudi možnosti, da se vključimo v pomembne povezovalne mreže — tudi multinacionalnih družb, ki širom po svetu obvladujejo velik del svetovnega trga.“

Je že tako, da mora vsaka majhna država večino svoje proizvodnje in tudi velik del svoje storitvene ponudbe prodati v mednarodni menjavi, se pravi na svetovnih trgih. In od tega so odvisni tudi njena konkurenčnost, njen razvoj oziroma proizvodnja, pa tudi vse drugo, kar vpliva na boljše oziroma slabše življenjske pogoje nas vseh.“

Poglejmo samo Kras! Koliko je tod zanimivih naravnih pojavov, kot so kraške jame, reke ponikalnice, skrbno obdelane njive in vrtički v vrtačah, tipična kraška arhitektura s kamnitimi hišami, kritimi s korci, pa svetovno poznana pršut in teran! Zakaj ne bi ponujali in vsega tega kot tržno znamko Krasa in Slovenije, ko ponujamo najrazličnejše storitve v okviru turistične ponudbe?

Pokazati moramo našo turistično ponudbo

Seveda se je pogovor z Vojko Ravbar spet povrnil k vprašanju, kaj vse lahko Slovenija trži v mednarodni menjavi in kakšen je lahko pri tem prispevek našega Krasa.

Po njenem mnenju predstavlja Slovenija s svojo raznolikostjo in številnimi naravnimi danostmi še neizkoriščene turistične razvojne možnosti. Ljudem, ki prihajajo k nam, in ljudem, ki bi kakor koli kazali zanimanje za Slovenijo, moramo otipljivo in privlačno predstavljati naše predele, kot so Gorenjska, Štajerska, Dolenjska, Primorska, obala in — seveda — tudi Kras.

„Pokazati moramo vsakomur, ki kaže zanimanje za našo turistično ponudbo,“ nadaljuje Vojka Ravbar, „kakšna je raznolikost naše narave na tako majhnem prostoru, kakršnega zavzema Slovenija, kakšne so posebnosti v njenem rastlinstvu, živalstvu, naravnih pojavih, ljudeh in njihovih storitvah.“

Poglejmo samo Kras! Koliko je tod zanimivih naravnih pojavov, kot so kraške jame, reke ponikalnice, skrbno obdelane njive in vrtički v vrtačah, tipična kraška arhitektura s kamnitimi hišami, kritimi s korci, pa svetovno poznana pršut in teran! Zakaj ne bi ponujali in vsega tega kot tržno znamko Krasa in Slovenije, ko ponujamo najrazličnejše storitve v okviru turistične ponudbe?

Seveda pa bi morali prebivalstvu pri tem pomagati, ga osveščati in mu svetovati, kaj ponujati in kako. Tipično kraško hrano in vino naj bi gostom, ki prihajajo na Kras, nudili v kraških hišah s kraškimi značilnostmi. Kruh naj bi videli peči v domačih krušnih pečeh. Imeli naj bi možnost za aktivno, to je delavno preživljanje počitnic na kmetijah s sodelovanjem pri kmečkih opravilih, trgatvi in drugih delih, ki so za goste zanimiva.

Zagotavljati primerne pogoje za spodbujanje naložb in s primerno posojilno politiko

Zato bi bilo nujno poleg obnavljanja in širjenja cest ljudi usposablјati za nove, turistične storitve oziroma poklice in jih vzgajati v tem smislu. Hkrati pa bi bilo treba zagotavljati primerne pogoje za vse to tudi s spodbujanjem naložb kapitala in s primerno posojilno politiko . . .

Poglejte, na Krasu še ni, razen redkih izjem, kmetij, ki bi bile sposobne nuditi gostom poleg celodnevne prehrane tudi kakovostno nastanitev in prenočevanje. Zato na tem območju o pravem kmečkem turizmu še ne moremo govoriti, čeprav je zanj veliko možnosti. Pa tudi povpraševanja po njem bi bilo verjetno dokaj hitro dovolj, vendar bi se moral nekdo s tem organizirano ukvarjati, in kot pogosto pravimo, znati tržiti.“

Razumljivo je, da sem konec pogovora Vojko Ravbar vprašala še, kaj meni o novi reviji Kras in ali lahko uredništvo računa na njeno sodelovanje . . .

„Pripravljena sem sodelovati na vse možne načine, saj se mi zdi zamisel o taki reviji zelo dragocena. Te vrste publikacij je na drugih območjih že kar nekaj, na Krasu jih pa ni. Ker je namenjena domovom na Krasu in širše na Slovenskem ter Tržaškem, ker je njen cilj tudi popularizirati in tržiti Kras ter vse, kar lahko pomeni njegov nadaljnji razvoj, bo treba najbrž tudi urediti njeno financiranje. Pri tem bi morali verjetno prispevati svoje takó podjetja in ponudniki najrazličnejših proizvodov in storitev, kakor tudi turistične organizacije ter drugi organi oziroma ustanove, ki jim je do tega, da bo revija redno izhajala.“

In ker ste me vprašali, ali se bom na revijo naročila, je moj odgovor: razumljivo, da jo bom kupovala, če se loteva tematike mojega Krasa!“ ■

Predsednik izvršnega sveta skupščine občine Iztok Bandelj
o sežanskem gospodarstvu
in upadajočem vplivu občine nanj . . .

„SEDANJE GOSPODARSKE RAZMERE V OBČINI SO UGODNE, TODA . . .“

Iztok Bandelj, dipl. oec., predsednik izvršnega sveta skupščine občine Sežana

Seveda pa so dejanske možnosti gospodarskega razvoja našega območja v izrabi njegove obmejne lege in v danostih, s katerimi razpolaga Kras. To pa pomeni, da se bodo vendarle najhitreje razvijale storitvene dejavnosti.

Ob sprejemanju zakonodaje o lokalni samoupravi v državnem zboru in pripravi na referendum o bodočih občinah smo predsednika izvršnega sveta skupščine občine Sežana Iztoka Bandlja, diplomiranega ekonomista, prosili za krajšo oceno sedanjih gospodarskih razmer v občini in o vplivu občine na razvoj gospodarstva svojega območja.

„V občini Sežana je še vedno prevladujoča industrija, vse večji pomen pa dobivajo storitvene dejavnosti, in obrt ter zasebno delo, tako da bodo v skupnem družbenem proizvodu občine storitvene dejavnosti prevzele prevladujoči delež.

Najhitreje se sedaj razvijajo razne storitvene dejav-

Seveda pa so dejanske možnosti gospodarskega razvoja našega območja v izrabi njegove obmejne lege in v danostih, s katerimi razpolaga Kras. To pa pomeni, da se bodo vendarle najhitreje razvijale storitvene dejavnosti.

O sedanjih razmerah gospodarstva občine Sežane je mogoče reči, da so relativno ugodne. V zadnjih treh letih pri nas ni bilo stečaja kakšne večje družbene firme. Gospodarska struktura je relativno zelo ugodna, saj pri nas ni velikih podjetij. Tudi pred osamosvojitvijo pri nas ni bilo večjih gospodarskih organizacij, ki se težje prilagodijo hitrim spremembam na tržišču. Poleg tega sta se z zakonodajo o gospodarskih družbah začeli hitro razvijati malo gospodarstvo in obrt. In za slovenske razmere imamo tudi izredno nizko stopnjo nezaposlenosti, ki se giblje med 8 in 9 odstotkov, kar je med najnižjimi stopnjami v Sloveniji.

Glede nadaljnega razvoja gospodarstva Krasa v odvisnosti od nove upravne razdelitve občin pa moram reči, da je že nekaj zadnjih let čutiti postopno zmanjševanje vloge občine v usmerjanju in pospeševanju gospodarskega razvoja. Prenašanje tovrstnih pristojnosti z občine na ustrezne republiške organe se nadaljuje in bo letos končano. Z novo zakonodajo bo občina dejansko izgubila večino pristojnosti, ki jih še ima na tem področju.“

nosti – od transporta, bančništva in turizma do najrazličnejših trgovskih dejavnosti. Vsaka gospodarska panoga ponuja možnosti za uveljavitev gospodarsko sposobnih subjektov. Vse bolj se uveljavlja tržna delitev gospodarskih subjektov, to je na uspešne in neuspešne!

O LOKALNI SAMOUPRAVI

Izvršni svet skupščine občine Sežana je pripravil informacijo o lokalni samoupravi. V njej povzema najpomembnejše značilnosti zakona o lokalni samoupravi, ki ga je sprejel Državni zbor 21. in 22. decembra lani. Ker pa so s sklepom Ustavnega sodišča Republike Slovenije, razglašenim 24. januarja letos, razveljavljene prehodne in končne odločbe tega zakona, je Državni zbor določil nove roke za izvedbo tega zakona . . . Tokrat objavljamo iz zakona o lokalni samoupravi najpomembnejše . . . O rokih za njegovo izvedbo pa boste lahko brali v naslednji izdaji!

Novo lokalno samoupravo ureja pet zakonov . . .

Novo lokalno samoupravo urejajo naslednji zakoni: **zakon o lokalni samoupravi, zakon o lokalnih volitvah, zakon o referendumu za ustanovitev občin, zakon o upravi in zakon o organizaciji ministrstev.**

Izmed navedenih zakonov je Državni zbor zaenkrat sprejel že zakon o lokalni samoupravi in zakon o lokalnih volitvah ter zakon o referendumu. Ostali zakoni pa so še v obravnavi tega zakonodajnega telesa.

Kaj je značilno za zakon o lokalni samoupravi?

Najpomembnejše značilnosti zakona o lokalni sa-

moupravi je mogoče v strnjeni obliki predstaviti teke:

Splošne določbe

Občine so temeljne lokalne samoupravne skupnosti. Ime in sedež občine določa zakon. Občina lahko v okviru ustave in zakonov samostojno ureja in opravlja svoje zadeve in naloge, ki so nanjo prenesene z zakoni. Po predhodnem soglasju občine lahko država z zakonom prenese na občino opravljanje posameznih nalog iz svoje pristojnosti, če zagotovi za to tudi sredstva.

Lokalne samoupravne skupnosti se financirajo iz lastnih virov. Država zagotovi potrebna dodatna sredstva tistim občinam, ki zaradi slabše razvitosti ne morejo v celoti zagotoviti opravljanja z zakonom določenih nalog.

Območje in deli občine

Območje občine obsega območje naselja ali več naselij, ki so povezana s skupnimi potrebami in interesi prebivalcev.

Območje občine se lahko oblikuje, če občina izpolnjuje večino naslednjih funkcij:

- osnovna preskrba prebivalstva z življenjskimi potrebščinami;
- dostopnost do primarne zdravniške in socialne oskrbe;
- osnovna šola;
- osnovna komunalna opremljenost in s tem povezane lokalne javne službe;
- osnovne prometne in PTT storitve;
- prostori za opravljanje lokalnih upravnih, društvenih in političnih dejavnosti;
- osnovni pogoji za športno in kulturno dejavnost;
- dostopnost do bančnih in finančnih storitev;

- informacijsko-dokumentacijska dejavnost;
- požarna varnost;
- civilna zaščita.

Državni zbor določi območje občine z zakonom na podlagi izvedenega referenduma.

Državni zbor lahko izjemoma sprejme popravke mej občine v primerih, če ugotovi, da so si referendumske odločitve v nasprotju.

Pri določanju območja občine je praviloma treba upoštevati meje katastrskih občin in krajevnih skupnosti, tako da meje občine ne sekajo mej katastrskih občin in krajevnih skupnosti.

Del občine se lahko izloči iz občine in priključi drugi občini, če se na referendumu za to odloči večina prebivalcev tistega dela občine, ki se želi izločiti, in večina prebivalcev občine, h kateri se ta del občine želi

priključiti. Takšno odločitev z zakonom potrdi Državni zbor.

Občina se lahko razdeli na dve občini ali na več občin, če je vsaka izmed novih občin sposobna zadovoljevati potrebe svojih prebivalcev, in če se za predlagano delitev izreče na referendumu večina polnoletnih prebivalcev v posameznih delih občine.

Pred razdelitvijo občin mora vsaka občina izdelati premoženjsko, delitveno in kadrovsko bilanco.

Naloge občine

Občina lahko v skladu z zakoni poseduje, pridobiva in razpolaga z vsemi vrstami premoženja, ustanavlja in vodi javna in druga podjetja ter v okviru sistema javnih financ določa svoj proračun.

Občina samostojno opravlja lokalne zadeve javnega pomena, ki jih določa s svo-

jim splošnim aktom ali so določene z zakonom.

Občina opravlja za zadovoljevanje potreb svojih prebivalcev zlasti naslednje naloge:

- upravlja občinsko premoženje;
- omogoča pogoje za gospodarski razvoj občine;
- ustvarja pogoje za gradnjo stanovanj in skrbi za povečevanje najemnega socialnega sklada stanovanj;
- v okviru svojih pristojnosti ureja, upravlja in skrbi za lokalne javne službe;
- pospešuje službe za socialno skrbstvo, za predšolsko varstvo, za osnovno varstvo otroka in družine, za socialno ogrožene, invalide in ostarele;
- skrbi za varstvo zraka, tal in vodnih virov, za varstvo pred hrupom, za zbiranje in odlaganje odpadkov ter opravlja druge dejavnosti v zvezi z varstvom okolja;

- ureja in vzdržuje vodovodne in energetske komunalne objekte;
- pospešuje vzgojno-izobraževalno, informacijsko, dokumentacijsko, društveno, turistično, kulturno in drugo dejavnost na svojem območju;
- pospešuje razvoj športa in rekreacije;
- gradi, vzdržuje in ureja lokalne javne ceste, javne poti, rekreacijske in druge javne površine;
- opravlja nadzorstvo nad krajevnimi prireditvami;
- organizira komunalno-redarsko službo in skrbi za red v občini;
- skrbi za požarno varnost in organizira reševalno pomoč;
- zagotavlja zunajsodno poravnavo sporov;
- organizira pomoč in reševanje v primerih elementarnih in drugih nesreč;
- organizira opravljanje pokopališke in pogrebne

službe;

- določa prekrške in denarne kazni za prekrške, s katerimi se krši predpise občine;
- sprejema statut občine in druge njene splošne akte;
- organizira občinsko upravo;
- ureja druge lokalne zadeve javnega pomena.

Kadar je izražen poseben interes države za ohranitev in razvoj določenih območij – gorska, obmejna, narodnostno mešana, ekološko degradirana in razvojno šibka območja – se lahko z zakonom občinam s takimi območji podeli poseben status ali pravni položaj.

Pogoje za podelitev posebnega statusa določi zakon.

Občine s posebnim statusom opravljajo poleg funkcij občine tudi druge funkcije, določene z zakonom.

Država zagotavlja posebna sredstva za razvoj občin s posebnim statusom.

Organi občine

Organi občine so občinski svet, župan ter po potrebi eden ali več občinskih odborov in nadzorni odbor.

Najvišji organ odločanja je občinski svet, ki se ga voli neposredno na tajnih volitvah. Ta šteje na podlagi zakona o lokalnih volitvah v občinah z do 30.000 prebivalcev od 28 do 31 članov.

Občinska uprava

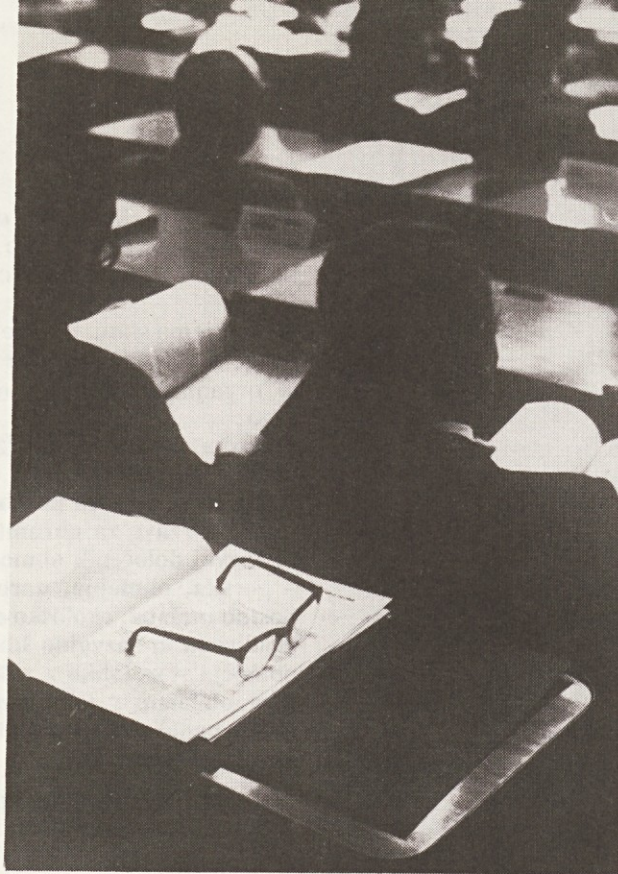
Organizacijo in delovno področje občinske uprave določi občinski svet na županov predlog, ki je praviloma tudi njen vodja.

Premoženje in financiranje občine

Premoženje občine so nepremičnine in premične stvari v lasti občine, denarna sredstva in pravice. Vrednost premoženja izkazuje občina v premoženjski bilanci v skladu z zakonom.

Lokalne zadeve javnega pomena financira občina iz lastnih virov, iz sredstev države in iz zadolžitve.

Lastni viri občine so davki in druge dajatve ter dohodki iz njenega premoženja.

Država zagotavlja občinam finančno izravnano v takšni višini, da javna poraba na prebivalca v vsaki občini doseže v povprečju najmanj 90 odstotkov povprečne porabe na prebivalca v občinah Republike Slovenije.

Za financiranje lokalnih zadev javnega pomena pripadajo občini naslednji prihodki:

- davek od premoženja,
- davek na dediščine in darila,

- davek na dobitke od iger na srečo,
- davek na promet nepremičnin,
- drugi davki, določeni z zakonom.

Občina lahko predpisuje te davke pod pogoji, ki jih določa zakon.

Za financiranje lokalnih zadev javnega pomena pripadajo občini tudi prihodki iz dohodnine.

Razmerje za razporeditev prihodkov občine iz dohodnine določa s posebnim aktom Državni zbor.

Dohodki od premoženja občine so zlasti;

- dohodki od zakupnin in

najemnin za zemljišča in objekte, ki so občinska lastnina;

- dohodki od vlaganj kapitala;
- dohodki od vrednostnih papirjev in drugih pravic, ki jih je občina kupila;
- dohodki od rent, dobička javnih podjetij in koncesij.

Občina se lahko zadolži pod pogoji, ki jih določa zakon.

Država je dolžna zagotoviti občini dodatna sredstva za:

- opravljanje nujnih nalog občine;
- financiranje nalog, ki jih prenese v opravljanje občine;

- sofinanciranje lokalnih zadev javnega pomena, kadar ima poseben interes za njihov razvoj;
- izravnano z investicijskim vložkom v skladu s programom v občinah z najnižjim komunalnim standardom.

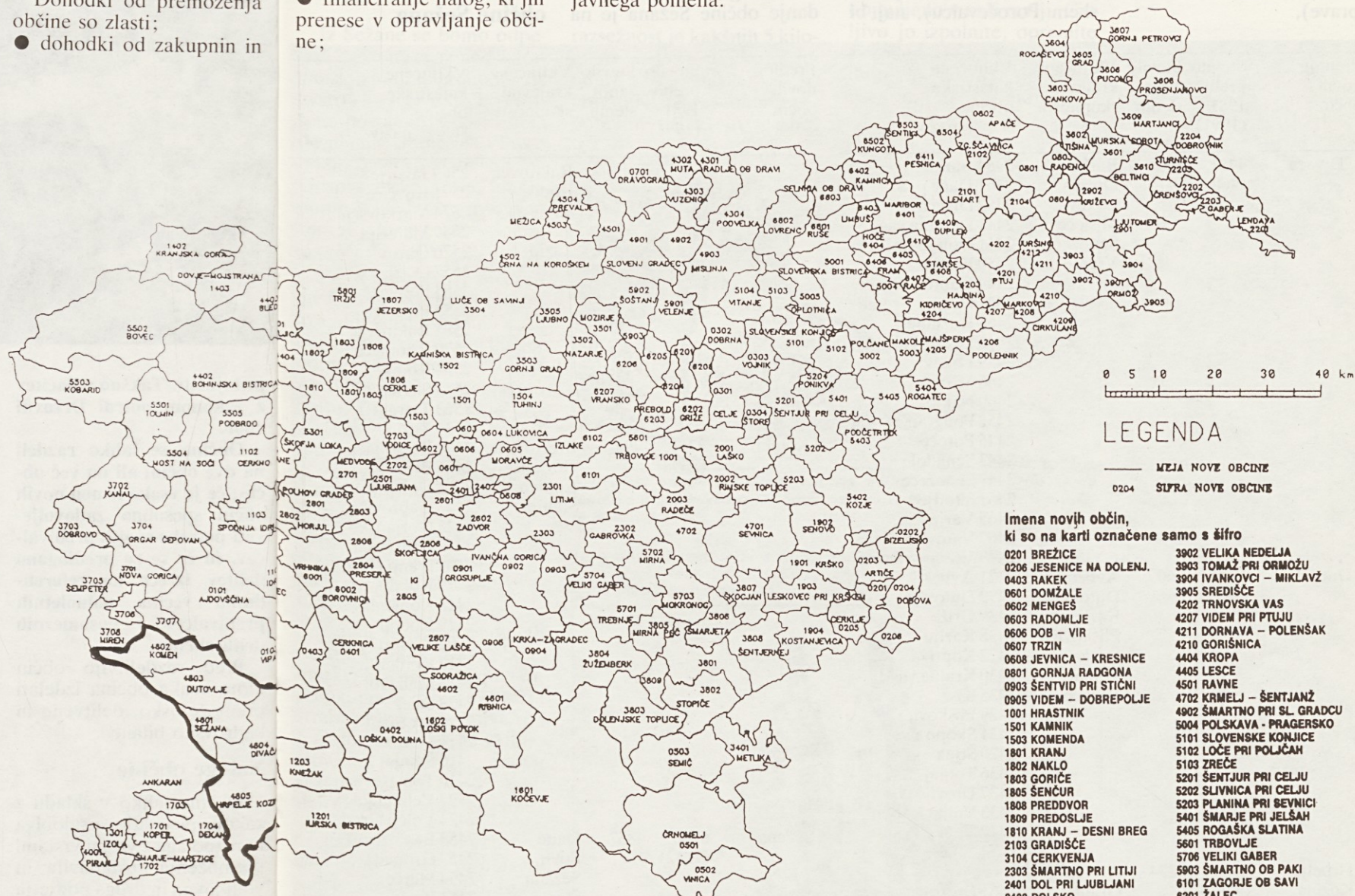
Z državnim proračunom se za posamezno proračunsko obdobje, ob upoštevanju čim bolj enakomernega regionalnega razvoja, določi višino finančnih sredstev, ki se jih dodeli posamezni občini za nemoteno opravljanje lokalnih zadev javnega pomena.

Višino sredstev se za vsako občino določi zlasti glede na število prebivalcev in poseljenost občine, geografske značilnosti in status občine z vidika posebnih interesov države za njen razvoj.

Prihodki in izdatki za posamezne namene financiranja javne porabe občine morajo biti zajeti v proračunu občine, ki ga ta sprejme v skladu z zakonom.

Občina lahko razpolaga samo s tistimi dohodki, ki so bili vplačani v proračunu do konca proračunskega leta. Za izdatke, ki v tekočem letu niso predvideni v proračunu občine, je treba pridobiti predhodno soglasje občinskega sveta.

Občinski proračun se sprejme za proračunsko leto, ki se začne in konča hkrati s proračunskim letom za državni proračun.

Imena novih občin, ki so na karti označene samo s šifro

0201 BREŽICE	3902 VELIKA NEDELJA
0206 JESENICE NA DOLENJ.	3903 TOMAŽ PRI ORMOŽU
0403 RAKEK	3904 IVANKOVCI - MIKLAJZ
0601 DOMŽALE	3905 SREDIŠČE
0602 MENGES	4202 TRNOVSKA VAS
0603 RADOMLJE	4207 VIDEM PRI PTUJU
0606 DOB - VIR	4211 DORNAVA - POLENSAK
0607 TRZIN	4210 GORIŠNICA
0608 JEVNICA - KRESNICE	4404 KROPA
0801 GORNJA RADGONA	4405 LESCE
0903 ŠENTVID PRI STIČNI	4501 RAVNE
0905 VIDEM - DOBREPOLJE	4702 KRMELJ - ŠENTJANŽ
1001 HRASTNIK	4902 ŠMARTNO PRI SL. GRADCU
1501 KAMNIK	5004 POLSKAVA - PRAGERSKO
1503 KOMENDA	5101 SLOVENSKE KONJICE
1801 KRANJ	5102 LOČE PRI POLJICAH
1802 NAKLO	5103 ZREČE
1803 GORIČE	5201 ŠENTJUR PRI CELJU
1805 ŠENČUR	5202 SLJIVNICA PRI CELJU
1808 PREDDVOR	5203 PLANINA PRI SEVNICI
1809 PREDOSLJE	5401 ŠMARJE PRI JELŠAH
1810 KRANJ - DESNI BREG	5405 ROGAŠKA SLATINA
2103 GRADIŠČE	5601 TRBOVLJE
3104 CERVENJA	5706 VELIKI GABER
3203 ŠMARTNO PRI LITJI	5903 ŠMARTNO OB PAKI
2401 DOL PRI LJUBLJANI	6101 ZAGORJE OB SAVI
2402 DOLSKO	8201 ŽALEC
2601 POLJE	8206 BRASLOVČE
2702 ŠMARTNO POD ŠMAR. G.	8204 ŠEMPETER
2803 DOBROVA	8205 POLZELA
2808 BREZOVICA	8208 PETROVČE
3203 ŠMARTNO PRI LITJI	8403 LIMBUŠ
3706 RENČE	8405 SLJIVNICA
3707 DORENBK	8408 STARŠE
3801 NOVO MESTO	8410 MIKLAJZ
3809 STRAŽA PRI N. MESTU	8504 SLADKI VRH

Predlog novih občin Republike Slovenije

Če občinski proračun ni pravočasno sprejet, se javno porabo občine začasno financira po proračunu za prejšnje leto.

Občinske javne službe

Občina zagotavlja opravljanje javnih služb, ki jih sama določi, in javnih služb, za katere je tako določeno z zakonom (lokalne javne službe).

Opravljanje lokalnih javnih služb zagotavlja občina:

- neposredno v okviru občinskih služb (občinske uprave),

- z ustanavljanjem javnih gospodarskih služb,
- z dajanjem koncesij,
- z vlaganjem lastnega kapitala v dejavnost oseb zasebnega prava.

Način in pogoje za opravljanje lokalnih javnih služb predpiše občina, če zakon ne določi drugače.

Predlog novih občin

Po predlogu novih občin Republike Slovenije, ki ga je izdelal dr. Igor Vrišer (objavljen pa je bil 30. 3. 1992 v takratnem skupščinskem Poročevalcu), **naj bi**

se sedanja občina Sežana razdelila na pet občin in sicer na občine: Divača, Dutovlje, Hrpelje-Kozina, Komen in Sežana.

Teritorialni predlog novih občin v Republiki Sloveniji kaže pričujoči zemljevid. Po površini večje občine so poimenovane in označene s šiframi, po površini manjše občine pa so na zemljevidu označene samo s šiframi, zato je pod legendo še njihovim šifram pripisano krajevno poimenovanje.

Predlaganih pet občin sedanje občine Sežana je na

zemljevidu označenih z močnejšo medobčinsko mejo.

Nadrobnejši pregled predlaganih pet občin iz sedanje občine Sežana kaže preglednica. V prvem stolpcu z leve proti desni so podatki o številu prebivalcev v letih 1981 in 1991 (v oklepajih), o številu zaposlenih leta 1991, o vključenih krajevnih skupnostih in o vključenih katastrskih občinah z ustreznimi številkami katastrskih občin. ■

Izvršni svet skupščine občine Sežana

Predlog novih občin	Število prebiv. 1981 (1991)	Število zaposlenih	Vključene krajevne skupnosti	Vključene katastrske občine št. naziv	Predlog novih občin	Število prebiv. 1981 (1991)	Število zaposlenih	Vključene krajevne skupnosti	Vključene katastrske občine št. naziv
1 Divača	4421 (4608)	1035	Barka Divača Lokev Misleče Senožeče Vreme	2464 Barka 2461 Dane p. S. 2452 Divača 2441 Dolenja vas 2451 Dolnje Ležeče 2450 Famlje 2444 Gabrče 2448 Gornje Vreme 2468 Kozjane 2446 Laže 2459 Lokov 2466 Misleče 2460 Naklo 2452 Podgrad 2445 Potoče 2443 Senadole 2447 Senožeče 2463 Škoflje 2465 Varje 2467 Vatovlje 2449 Vremski Brtitof				Rakitovec Rodik Slivje Tatre Zazid	2569 Javorje* 2571 Kovčice* 2574 Markovščina 2559 Materija 2576 Obrov* 2557 Ocizla 2583 Poljane* 2558 Prešnica 2585 Rakitovec 2570 Ritomeče* 2554 Rodik 2573 Slivje 2563 Tatre 2534 Zazid
2 Dutovlje	2820 (3879)	660	Avber Dutovlje Kazlje Pliskovica Štjak Tomaj Vrabče	2421 Avber 2432 Dutovlje 2439 Griže 2438 Kazlje 2422 Kopriva 2430 Krajna vas 2435 Križ 2429 Pliskovica 2431 Skopo 2420 Štjak 2436 Tomaj 2437 Utovlje 2433 Veliki Repen 2440 Veliko Polje 2434 Voglje	4 Komen	3761 (3698)	794	Brestovica Gorjansko Komen Štanjel	2408 Brestovica 2426 Brje 2701 Dolanci 2423 Gabrovica 2425 Gorjansko 2417 Hruševica 2409 Ivanji Grad 2418 Kobdilj 2415 Kobjeglava 2419 Koboli 2702 Kodreti 2412 Komen 2413 Mali Dol 2428 Salež 2410 Sveto 2411 Škrbina 2416 Štanjel 2414 Tomaševica 2427 Veliki Dol 2424 Volčji Grad
3 Hrpelje-Kozina	4654 (4501)	1254	Artviže Gradišče* Hrpelje Materija Obrov* Ocizla Podgorje Prešnica	2562 Artviže 2561 Brezovica 2555 Draga 2582 Golac* 2575 Gradišče* 2553 Gročana 2572 Hotično 2560 Hrpelje	5 Sežana	6160 (7152)	4857	Dane Povir Sežana Štorje	2458 Bazovica 2457 Gropada 2454 Merče 2453 Povir 2455 Sežana 2442 Štorje 2456 Trebče
* Varianta: Možna priključitev KS Gradišče in Obrov k novi občini Podgrad (obč. Ilirska Bistrica)									

* Varianta: Možna priključitev KS Gradišče in Obrov k novi občini Podgrad (obč. Ilirska Bistrica)

IZLET NA GOSPOSVETSKO POLJE IN V OBIRSKKE KAPNIŠKE JAME

Sežanska turistična agencija Bortur vabi na enodnevni izlet z avtobusom na avstrijsko Koroško, kjer si bodo udeleženci ogledali vojvodski prestol in starodavno cerkev Gospe Svete na Gosposvetem polju in Obirske kapniške jame. Izlet bo v soboto, 19. marca in njegova ponovitev v soboto, 26. marca letos. Cena za odraslega udeleženca je 2.750 SIT, za otroke do 14. leta starosti pa je 2.200 SIT. Če ne bo zadosti prijavljenecv, izlet odpade!

Iz Sežane se bomo odpeljali čez enega izmed karavanških mejnih prehodov na avstrijsko Koroško. Po krajšem postanku v koroškem deželnem središču Celovcu bomo izlet nadaljevali na Gosposvetko polje, kjer si bomo ogledali starodavno cerkev Gospe Svete (nemško Maria Sall).

Ta, 8 kilometrov severno od Celovca stoječi kulturni in zgodovinski spomenik, je najstarejša slovenska božjepotna Marijina cerkev, zgrajena na Gosposvetem polju. Bila je osrednje prizorišče zgodnje slovenske zgodovine in središče države Karantanije. Ogledali pa si bomo tudi vojvodski stol, starodavno pričo karantanskega prava in sodstva. Z njega je karantanski vojvoda delil podložnikom pravice in fevde.

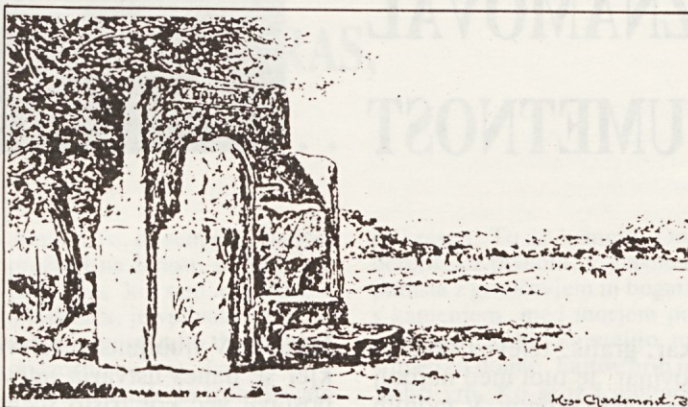
Potem se bomo odpeljali proti Velikovcu (Völkermarkt) in Železni Kápli (Eiseenkappel) in si na severni strani obirskega masiva, na nadmorski višini 1100 metrov, od koder je čudovit razgled na Podjuno, ogledali Obirske kapniške jame.

Ogled traja poldrugo uro... Do jame pripeljejo obiskovalce posebni avtobusi iz Železne Káple.

Med kopanjem svinčene rude so v prejšnjem stoletju odkrili votline, ki so sedaj naravni spomenik. Njihova

razsežnost je kakšnih 5 kilometrov. Leta 1991 so jih odprli za javnost, saj so opremljene s posebnimi svetlobnimi učinki in glasbo.

Prijave za izlet z vplačilom sprejema turistična agencija Bortur, Kulturni center Srečka Kosovela, Sežana, telefon in faks: 067/72-476 do zaključno sedmega dne pred izletom. Lahko pa se nepreklicno prijavite tudi z dopisnico, objavljeno v naši reviji. Čitljivo jo izpolnite, opremite z znamko, izrežite in oddajte na pošto najpozneje osem dni pred izletom! ■

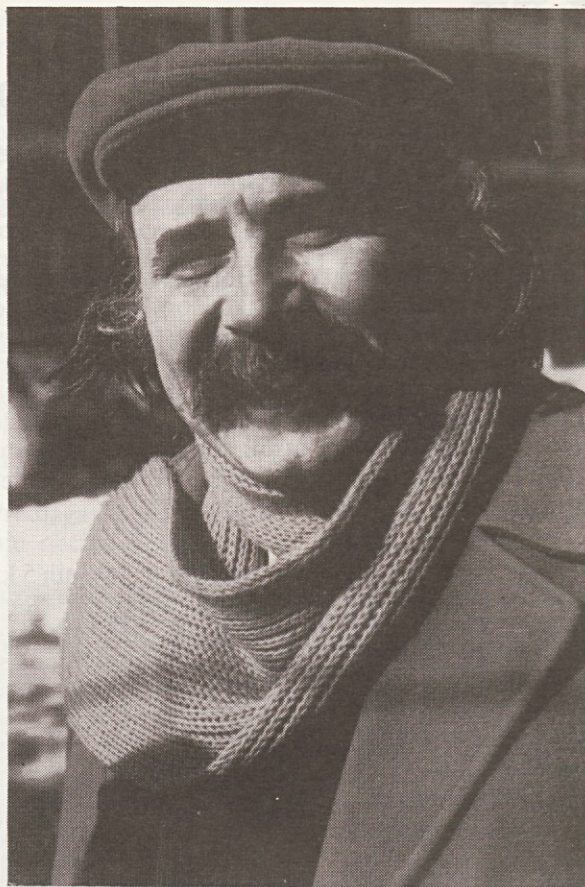
Vojvodski prestol na Gosposvetem polju, starodavna priča karantanskega prava in sodstva. Karantanski vojvoda je na njem delil pravico in fevde.

Gospa Sveta, prva stolnica Karantanije, ustanovljena leta 753 z imenom Maria in Solio (Marija na prestolu). Marija je bila zaščitnica karantanske kneževine.

Marijan Zlobec

JOŽE SPACAL JE KOT SLIKAR ZNAČILNO ZAZNAMOVAL SODOBNO UMETNOST

Jože Spacal, akademski slikar, grafik, televizijski scenograf in umetnostni zgodovinar, je tudi med najbolj znamenitimi Kraševci iz umetniških krogov. V zadnjih dvajsetih letih je kot vsestranski ustvarjalec napravil tako briljanten umetniški razvoj, da ga danes cenijo tako doma kot na tujem, kjer je na mnogih najvidnejših likovnih manifestacijah prejel celo vrsto mednarodnih nagrad, kot so nagrada za mozaik v Milanu, nagrada za slikarstvo mesta Abbategrosso, nagrada za figurativno umetnost Alessandria, nagrada za grafiko Piacenza, potem še dve nagradi za mozaik v Milanu, nagrade za grafike v Krakovu, Bitoli, Banjaluki, Zagrebu, Skopju, Hercegovnem, na mednarodnem grafičnem bienalu v Varni v Bolgariji, mediteranski bienale v Aleksandriji v Egiptu, Fredrikstadu na Norveškem . . . Več nagrad je Jože Spacal dobil tudi za scenografijo na razstavi jugoslovanske televizijske scenografije v Portorožu ter nagrado za inovativnost RTV Slovenija. V zadnjih dvajsetih letih je sodeloval na vseh pomembnejših razstavah slovenske grafike v tujini, in to na vseh celinah, skupaj pa v okrog petdesetih državah.

Študiral je na ljubljanski Srednji šoli za oblikovanje in končal prvo stopnjo študija umetnostne zgodovine na Filozofski fakulteti, nato pa se je podal na eno izmed najslavnejših evropskih likovnih akademij, milansko Brero, kjer je leta 1966 diplomiral na oddelku za slikarstvo pri prof. Mauru Reggianiju, hkrati pa je študiral tudi mozaik, in sicer na Scuoli Superiore d'Arte al Castello Sforzesco in delal kot praktikant na oddelku za scenografijo na RAI

Milano. V ljubljansko televizijsko hišo je prišel leta 1966, kjer še danes ustvarja televizijske scenografije. Doslej je postavil več kot tristo scenografij za najrazličnejše zvrsti televizijski oddaj.

Spacal je kot slikar – mozaicist, grafik in scenograf značilno zaznamoval slovensko sodobno umetnost. S povsem inovativno reliefno in koloristično fakturo svojih mozaikov je oživil zanimanje in aktualiziral sporočilni pomen tega starodavnega likovnega izrazila. Njegova navzočnost v slovenski sodobni grafiki pa je že nepogrešljiva, tako spričo bogate in razvojno pomembne tematike, v kateri je prav tako velik raziskovalec, celo največji na Slovenskem – prvi je uporabil najsodobnejšo tehniko kot vrhunsko izpovedno tematiko – kot tudi bogastva grafičnih tehnik in kontinuiteto, ki je pripeljala do velikega opusa več kot sto antoloških grafičnih listov. Je tudi med najbolj priljubljenimi in odmevnimi slovenskimj grafiki, saj so njegovi listi v tisočih slovenskih domov.

Jože Spacal je Kraševce, tako po očetu kot materi. Svoje kraške krvi nikoli ni zatajil. Še več! Tudi v Ljubljani in povsod, kamor gre, je ponosen Kraševce, zavedajoč se svojih korenin.

Tokrat Jože Spacal prvič podrobneje govori o Krasu, o kraških lepotah in značilnostih, o svojem otroštvu na Krasu in o vračanju na Kras, pa tudi o tem, kako je Kras vplival na njegovo umetniško delo. To je dolga in iskrena pripoved, ki jo velja prebrati . . .

„LJUBEZEN DO KRASA IN KAMNA JE V MOJIH GENIH . . .“

NE REČEM, DA GREM NA KRAS, AMPAK DA GREM DOMOV . . .

Vi ste pravi Kraševce?

Rojen sem v Kostanjevici na spodnjem delu Krasa; tu sem preživel vso svojo mladost in se tudi ves čas študija vračal domov za dva, tri mesece na leto: vse šolske počitnice sem namreč preživel na Krasu, pa tudi kasneje, dokler sem imel starše še žive. Sedaj, ko sem prišel v zrela leta, sem obnovil domačijo in se še bolj pogosto vračam na Kras. Ne rečem, da grem na Kras, ampak da grem

domov. To, da sem vso mladost preživel na Krasu, pa tudi vse počitnice, ko sem odrasčal v mladeniča, je vplivalo na mojo ustvarjalnost, tako da bi moral opozoriti na vse, kar mi je v mladosti ostalo in izoblikovalo mojo osebnost.

To so bila doživetja?

Moje življenje kot otroka z ljudmi, s starši, z bratom in s sestrami, sosedmi, z vaščani, s pokrajino, z živalmi . . . Vse to me je oblikovalo. Moj Kras

je krasen. To je kamnita Doberdobska planota, v glavnem porasla z grmičevjem in bogata s kamenjem, med morjem pri Tržiču in hribi, ki mejijo na Vipavsko dolino, Fajtov hrib in Velici vrh. Ko se iz Ljubljane vračam domov, mi na poti od Sežane do Kostanjevice počasi drsi lepota v moje srce. Brinj, ruj, bor, hrast, vinogradi, vinogradi, vinogradi, nad njimi kamnite vasi, vonj po kostanjevem cvetu.

VONJI, BARVE, ZVOKI IN ŠTIRJE KRAŠKI LETI ČASI

Kaj vam je iz mladosti ostalo kot najmočnejši vtis?

Najbolj sta mi ostala v spominu in me kot slikarja oblikovala kamen in zemlja. Kamen zaradi svoje trdote in uporabnosti, zemlja predvsem zaradi svoje vrednosti (ker jo je malo) in svoje barve. To sta v bistvu dve snovi, ki sta tipični za Kras: rdeča zemlja in topel sivi ap-

nenčast kamen. V kamniti hiši sem se rodil, v njej preživel otroštvo in kamnitih skrlah. Vaške poti so bile posejane s kamenjem in obzidane s kamnitimi zidovi.

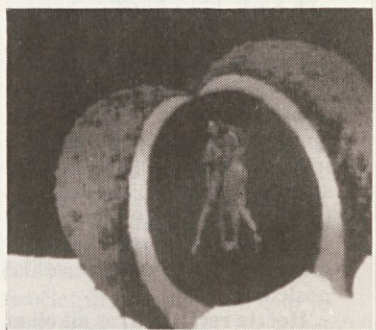
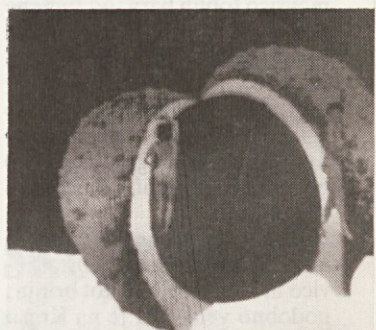
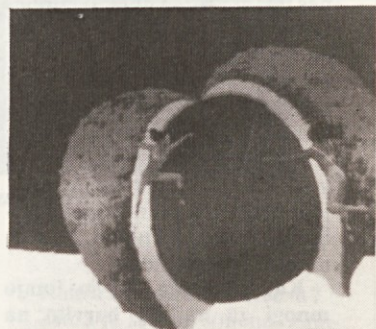
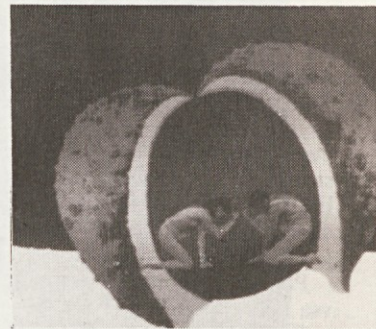
Kaj vas je v mladosti najbolj oblikovalo?

Vsi štirje letni časi. V teh letnih časih sem, najbrž je bilo to podedovano, odkril svojo

ljubezen do barv. Te barve pa sem spremljal v vsakem letnem času na svoj način.

Kako se je to spreminjalo, kako ste te barve doživljali?

Pomlad je na Krasu specifična. V glavnem je bela: pomlad cveti belo. Za Kras je značilno, da imamo ogromno češenj, ki seveda cvetijo belo. Toda pomlad na Krasu ni bila bela

samo zaradi češenj; na našem koncu je ogromno rešeljike, to je grmičevja, na katerega se cepi češnja; ima les, ki je po strukturi podoben višnji: rešeljika cvete belo, pa akacija, cimberji in kostanj tudi. Potem je črni trn, grm, ki cveti belo.

Pomlad je v mojem spominu vsa bela, praznična.

Doline (vrtače) z akacijami so bile polne zvončkov. Prvi šopek mami sem napravil iz zvončkov, trobentic in vijolic. Še danes imam v sebi vonj teh vijolic. Otroci smo iz njih izdelovali parfum. Te tri barve: – bela, rumena in modro vijoličasta – so prve barve, ki so se mi vtisnile v spomin. Predvsem pa bela.

Prebujanje pomladi hranim v sebi tudi po jutranjem ptičjem petju in toplem vonju zemlje, ki me je omamljala, ko sem nabiral špargeljne.

Kaj pa jesen, ki jo imajo mnogi za najbolj barvito na Krasu?

Da! Jesen je name izredno vplivala. Jesen je v meni zaznamovala barvno skalo: jesen ima mavrico toplih barv, od rumene preko okra, oranžne, rdeče in temno rdeče do vijoličaste. Kras je v jeseni najboljši slikar kozmosa. Tople barve ruja ob zelenem brinju in sivem kamenju posebno bogato zažarijo ob stranski osvetlitvi dopoldanskega sonca.

Ruja je na našem koncu, med Opatjim selom, Kostanjevico in Vojsčico, več kot brinja; podobno veliko ga je na Krasu le še med Štorjami in Kazljami. To so predeli na Krasu, kjer je pokrajina tako polna ruja, da v bistvu vidiš samo prelive toplih barv, ki so kot žive barvne skulpture.

Podobno se dogaja s teranovo trto, ki jeseni, potem ko grozdje oberejo, dobi iste barvne tone kot ruj; teranova trta ima vse odtenke, lahko bi rekel stotine odtenkov: od okra in temno rdečih do temno vijoličastih. Topla barvna skala je v meni v bistvu pustila velike posledice.

Hočete reči, da Kras nikoli ni enak?

Na Krasu lahko spremljaš spremembe, začetek umiranja, na svojstven način. V mladosti

še nisem vedel, da je to začasno umiranje narave, spravljanje sokov v korenine. Zame je to umiranje, pomlad pa reinkarnacija. Opazoval sem ta proces. Že ko je teran zrel in je trgateg, začne listje dobivati barvo; če ga opazuješ vsak dan, vidiš, da je drugačno, barvno bogatejše. Barvno bogastvo raste tako v ruju kot trti in dosega vrhunec v desetih, štirinajstih dneh, odvisno od podnebja. To je izredno lepo.

Spremljati to časovno fazo in živeti z njo, to je nekaj fantastičnega. V tej začetni fazi barvnega bogatenja jeseni sem užival in se nisem niti zavedal tega procesa začasnega umiranja. Ko pa so začeli listi postajati rjavi, se zvijati in izpadati, mi je bilo hudo.

Omenili ste ruj. Ruj je ena izmed redkih rastlin, ki tako izrazito spreminja barve. Kako ste ga opazovali vi?

Ruj je že poleti zanimiv, ker je izrazito zelen in ima poseben vonj, cvetovi ruja pa so, kot da bi jih naredila sviloprejka; kot prozorni grozdi iz barvne pajčevine dobivajo rahel odtenek, ki ima v sebi roza barve, pravičljive barve. Ko sije sonce skozi cvetje, in če ni dolgo časa dežja, se cvetje ruja medli in na liste pada mana, kot smo temu rekli otroci. Pada cvetni prah kot saharin.

Ste to jedli?

Da, to smo lizali kot sladole; z nohti si previdno odščipnil list, ga rahlo upognil in mano stresel na jezik. Okus je malo lepljiv, a strašno zdrav. List pa izredno lepo diši, zlasti takoj potem, ko ga utrgaš. Vonj rujevega lista je nekaj posebnega in ga še sedaj čutim v nosu, ker sem ga tolikokrat zaznal. Najbolj sem bil žalosten, ko je dež spral ta sladkor, to mano z listov. To je bil velik užitek, ko si bil na paši in se je ura bližala deseti in si moral že domov, bil pa si tudi že lačen, in si si pomagal z rujevimi listi. Ta sladkor ti je dajal moč!

Kaj pa kraški vonj?

Omenil sem že vonj po ruju. Enako se spominjam vonja po brinju ali po boru. Tega nisem čutil nikjer drugje. Najbolj značilen pa je vonj po figovem listu. Ko utržeš figo, se dregneš ob list, in to tako lepo diši.

Posebnega vonja pa je kraški gnoj na dvorišču. Vsa dvorišča ga imajo. Zanimivo je, da gnoja nismo imeli za hišo, ampak spredaj, na začetku borjaka, ker so ga tam lažje naložili na voz. Ko je prišel tast na Kras in smo šli v gostilno na kosilo, je bil nedaleč stran gnoj, pa je dejal, da je njegov vonj kot kmečki parfum. Podoben je topel vonj po štali. Ni-

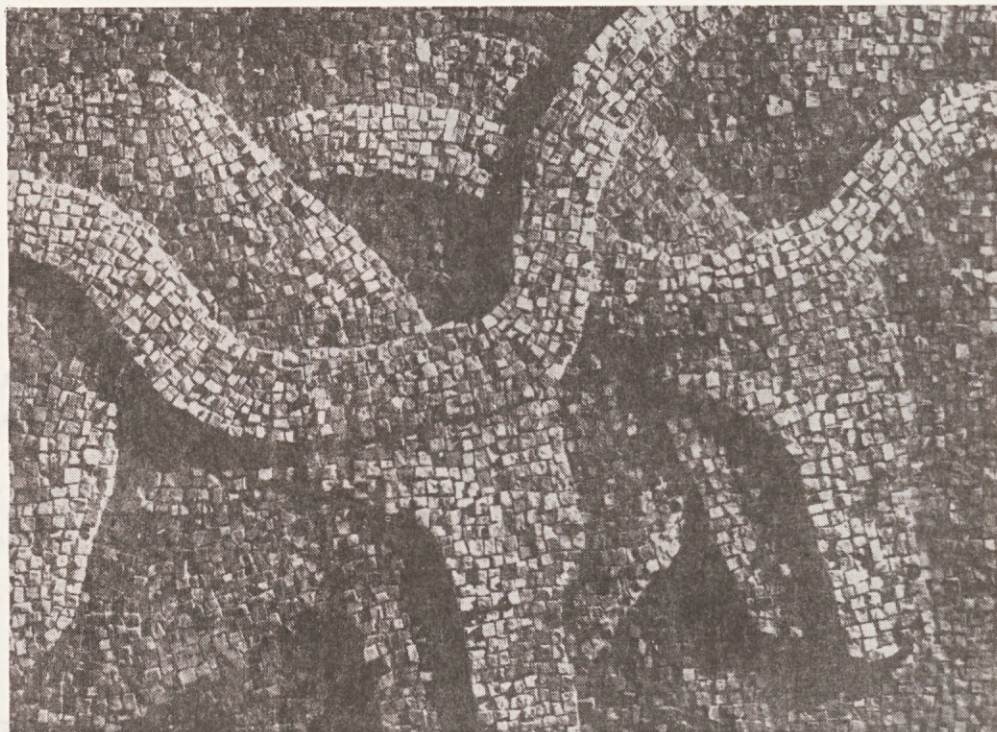
koli pa nisem maral smradu po prašiču.

Kako pa ste doživljali jutranjo svetlobo na paši? Rojstvo dneva, tja do desete ure? To so najbolj zanimive ure na Krasu, poleg večernih ob sončnem zahodu?

Iz otroštva se spominjam, kako sem zjutraj gnal past. Če sem gnal blizu, sem se odpravil na pašo okrog petih, pol šestih. Če je bilo treba gnati daleč, smo šli že ob pol petih in je bilo treba vstati ob štirih, ko je bila še skoraj noč.

Ko smo gnali past, so nas spremljali glasovi petelinov. Vsa kraška dvorišča so polna kokoši in petelini so kot budnice na Krasu. Spominjam se petelinov, kot da bi me pozdravljali, ko sem gnal past.

Lepo je bilo zjutraj, ko je sonce vrglo nizko svetlobo in je sijalo skozi ruj, skozi pajčevino njegovih cvetov. To so tako močni efekti. Igra svetlobe in sence v strukturi zidu mi je ostala v spominu tako, da sem kasneje, ko sem začel ustvarjati mozaik, to upošteval; nikoli ni bilo ravne ploskve, ampak sem vedno postavil kamenčke v različne lege, enega bolj dol, drugega pa gor, da je pri osvetlitvi dosegel iste efekte, kot sem jih opazoval v zidu. Pašniki na Krasu so obzidani. Spremljaš sonce, ki raste in bolj ko raste,

Voli, mozaik, 1972

krajša je senca. S sončno uro sem si pomagal, da sem vedel, kdaj naj grem domov.

Poleti smo poslušali muziko škrtatov.

Poletje na Krasu je nekaj zelo „nevarnega“, ker je skoraj vedno povezano s sušo?

Poletje ima dve značilnosti. Pogosto je lahko blazna suša z visoko temperaturo, ki vso travo ožge in zemlja ne rodi pridelka. V suši so se kamnite hiše segrele in oddajale toploto. No, v spodnjih prostorih, v kuhinji in kamri, je še vedno prijetno hladno.

Spominjam se, da smo imeli v bližini naše hiše velik kal (lužo) za napajanje živine. Pri velikih sušah pa se je kal izsušil. V kalu je bilo veliko žab. Zvečer je bilo prijetno poslušati pesem žab. Včasih je zmanjkalo vode tudi v manjših štirinah (vodnjakih). No, danes tega problema ni, ker imamo vodovod iz Brestovice!

Kaj pa je druga značilnost poletja?

To so pa hitre nevihte!

Z mavrico?

Da! Predvsem pa s strašno veliko bliskanja in grmenja. Oblaki prihajajo zelo hitro z jugom, ki napove nevihto: mi smo zelo blizu morja; zračne črte do Tržiča je le šest kilometrov.

Značilnost oblakov na Krasu pa je neka posebna gosta temna barva?

To je natanko takšna barva, kot jo najdeš pri znamenitih beneških slikarjih, recimo Giorgioneju, če se spominjate njegove slike Nevihta.

Pavle Zgaga iz Nove Gorice, strokovnjak in inovator za telefonijo, pravi, da je na področju Kostanjevice edinstveno podnebje v tem delu Srednje Evrope, kjer je največ strel in tu sploh ne dovolijo dvojčkov pri telefonu. Pravi, da na svojih predavanjih po Sloveniji daje Kostanjevico kot primer, kjer je največ registriranih strel.

Kostanjevica je nekje na sredini med morjem in hribi; tu krožita morski in hribovski zrak in nastajajo vrtinci, ki povzročajo nevihte in strele, zato je tudi zelo pogosta toča. Iz

otročstva se spominjam, koliko krat je toča uničila pridelek. Strela pa je enkrat udarila tudi v našo hišo. Mama je stala ravno ob luči v sredini kuhinje in iz luči, žarnice ni razneslo, je udarila strela mami v sredino obraza. Ker smo imeli na tleh kamnite skrle, je bilo njeno telo le pretvornik in je ni ubilo.

Ko sem zaslišal močan pok, sem pritekel iz sobe v kuhinjo. Mama je bila na tleh v nezvesti, kot mrtva. Na nosu je imela kar centimeter veliko trikotno modro zarezo, brez krvi. Poklical sem očeta: „Tata, mama je mrtva!“ Nesla sva jo v sobo na posteljo in jo oživila.

Zanimivo je, da so kraške vasi v glavnem zidane tako, da so na pobočju hriba in da je cerkev vedno najvišja točka hriba in nad cerkvijo vedno strelvod, ki je tako močan, da se strele izničijo, poleg tega so vse hiše protistrelno zaščitene. Kljub temu je velikokrat usekalo v hiše, ker zaščite niso strokovno narejene.

Katere so barvne značilnosti poletja na Krasu?

Poletja se spominjam predvsem zelenega: vseh odtenkov zelene: murva, oreh, figa, brinj, bor, avtohtono mediteransko drevje in grmičevje, ki jim tudi suša nič ne more.

Na paši smo imeli otroci veliko prostega časa. Čas smo si razporejali po razpoloženju... Nikoli v življenju nisem nosil ure, tudi danes je ne nosim. Vedno se ravnam po razpoloženju. Slikam takrat, kadar sem razpoložen. Včasih smo se šli „na plonče“. To je igra, ki je podobna balinanju, le da se namesto krogel uporabljajo kamnite plošče. Veliko smo kartali, briškulo in trašet. Okrog desetega leta sem vzljubil šah in od takrat mi je bil najbolj priljubljena igra. In dobro sem ga igral.

Ne boste rekli, da v otroštvu niste hodili po kraških jamah?

Da, zelo rad! V bistvu smo bili kruti, ker smo iskali golobja jajca. V ene jame greš skozi kaverno, druge pa so direktne; vanje pa nismo hodili, ker smo se bali plezati. Tudi kaverne smo zelo radi raziskovali.

Voli, mozaik, 1972

Okrog in okrog vasi jih je polno, največ pa na vzhodnem delu Velicega vrha, kjer so štiri leta branili fronto Borojevičevi avstrijski vojaki. Na Fajtovem hribu pa so bili usidrani Italijani. Če nas je bilo na paši več, smo se šli napadati, to je igra „partizani proti Nemcem“.

Kakšna je zima na Krasu?

Zima je siva in sončna. Značilnost Krasa je ravno ta, da je zima brez snega. Zima pa je izredno lepa zaradi sonca. Mi smo v bistvu Mediteran. Zidovi pozimi zaživijo v igri svetlobe in sence. Zima na Krasu je pusta samo tedaj, ko je megla.

PODOBE KOT SODOBNE SKULPTURE HENRIJA MOORA

Kako pa vpliva burja na lepoto barv?

Burja naredi Kras dinamičen in pokrajina zaživi. Ko vidiš bor in brinje v gibanju, spoznaš, da dá burja lepoto v gibanju: daje zvok, ki je v bistvu pesem: če si v pokrajini, daleč zunaj vasi, burjo slišiš, ker žvižga med kamnom. Kras je tudi kipar. Če greš na Kozarije pod Fajtov hrib, imaš stotine in stotine metrov samega kamna in skal. Te kamne pa vidiš kot skulpture, če imaš malo fantazije. Ko to pogledaš, vidiš tisoče ljudi, ki stojijo ponosno ali pa so upognjeni; in to je

kamen, ki ga je v milijonih let dež in podnebje razžrlo, ker ima luknje, vdolbine. To so čiste abstraktne skulpture; ena sama galerija skulptur na Krasu.

Kako je to možno, kako bi razložili igro narave?

To je burja, ki nenehno piha. Na tem območju, med Velicim vrhom in Fajtovim hribom, vleče z Nanosa in Čavna. Burja je v tisočletjih odnesla zemljo in je ostal sam apnenec, po drugi strani pa je dež kamen, apnenec, ki je mehak, izpiral. Če kaplja dež, voda na apnenec stoletja in stoletja, nastaja nee-

nakomerno sestavljena struktura: pojavljajo se razne vbo-kline, tudi luknje. Narava je „izklesala“ tisoče in tisoče skulptur na Krasu, ki so podobne nekaterim sodobnim skulpturam Henryja Moora.

Imate kakšno posebno zgodbo iz tega časa?

Lahko jo povem! Ko sem hodil v šolo v Miren, je bila včasih poledica. Ker avtobus zaradi poledice ni vozil in sem imel rad šolo, sem se odpravil peš, čeprav bi lahko ostal doma. To je dvanajst kilometrov daleč. Če sem hotel priti ob osmih v gimnazijo – skupaj sva hodila z Andrejem Frančeškinom – sva šla v Miren po bližnji cesti, ki je bila prva svetovna vojna.

Zjutraj, ko se noč preveša v dan, in se je dan šele prebujal, sem na daljšo razdaljo v vsakem brinju videl človeka. Mrtvi vojaki iz prve svetovne vojne so bili kot sence. Brinj, ki je vseh oblik, se v burji upogiba. Večkrat sem zatrepetal od strahu.

To je eno izmed mojih močnih doživetij na Krasu. Burja daje Krasu življenje, dinamiko; in to, ko se igra z borom ali brinjem. To pripovedujem kot anekdoto, ker burja tolče v škuře in vrata portona. Če polkne, naoknice niso posebej pritrjene, ropotajo. To daje poseben zvočni ritem.

Če hoče Kraševce govoriti s sosedom na drugem dvorišču, in piha burja, mora vpiti. Zato Kraševci govorijo glasneje od drugih. In tudi temperament Kraševca daje njegovemu govorjenju neko posebno moč. Ko jaz s kom malo bolj zavzeto govorim, dvignem glas, in nekateri mislijo, da se kregam.

Je loputanje škur neka hotena specifična Kraševceva?

To je „poezija“, ki ljudi vznemirja, ker nimajo radi tišine. Na ta ritem so se navadili, živijo z njim, je sestavni del lepote njihovega življenja. Je neka svojevrsna glasba.

Poleti ob plimi zapiha maestral, sam ga imenujem tišina, in pri-

haja iz Tržiča ali Devina, mimo Brestavice in ga čutiš na našem borjaču. To je sapa, veter, ki ga v listih drevja skoraj ne zaznaš. Jugo vidiš, burjo vidiš, ker upogibata veje in drevje, tega rahlega vetra pa ne vidiš; samo čutiš ga na koži in te rahlo hladi. Takrat gre moja žena na vrt, da jo malo hladi pri ruvanju plevela.

Kakšne so še značilnosti zime, so se kaj spremenile?

Zima ima dve značilnosti: čudovito sončne suhe dneve z burjo, ki te, ko hodiš, kar malo dviguje, kot bi želela, da bi poletel, in te zdravo prezrači. Če pa nastane megla, zlasti iz potovanj umazanega zraka, ki prihaja iz Lombardije, in z jugom, ki piha z morja, vpliva na to, da se zadržuje dalj časa. Sivine, ki jo danes včasih bolj občutim, ko se vračam na Kras, se iz mladosti ne spominjam. V spominu imam burjo, v kateri smo pozimi lovili brinjeve in z njimi kuhali golaž.

Pozimi se tudi zelo spominjam drsanja na kalu. V vsakem vremenu smo bili otroci iz vse vasi skupaj. Na podplate čevljev smo si dali zabiti žeblice z okroglimi glavicami, da je lažje teklo. To je bilo naše edino veselje pozimi, ker snega ni bilo!

POMLADI SEM IMEL NAJRAJŠI FRTALJO ...

Kako pa kraška hrana oblikuje temperament, razpoloženje, kaj vam je ostalo v spominu iz kraškega prehranjevanja?

Danes je Kras izredno bogat v primerjavi s časom, ko sem bil mlad.

Iz mladosti se spominjam več stvari. Najprej, kako sem se veselil poletja zaradi sadja. Bili smo revna delavska družina. Moje največje bogastvo je bila svoboda prehranjevanja poleti. Poleti sem živel v glav-

nem od sadja. Kako sem čakal prve češnje! Vsak dan sem jih gledal, kako se pisajo, tako pravimo zorenju češenj. In tako lepe rdeče so se svetile v soncu. Zaradi suše in majhne vrste sadja. Imeli smo češnje, fige, oreh, cimber, slive, murvo in hruško, veliko hruško na sredini borjača. Toliko je rodila, da smo vsi otroci našega konca vasi ves avgust živeli od nje. Največ je bilo češenj in

cimberjev, ker ne rabijo vode in vzdržijo avtohtono.

Kaj pa kuhinja?

V spominu mi je ostalo nekaj stvari, ki jih imam še danes izredno rad. Spomladi sem imel najrajši frtaljo. Pozimi na plaki, na štedilniku pečen krompir, rahlo osoljen. V jeseni pečen kostanj. Bili smo vezani na Trst, Gorico in Tržič. Nikoli ne bom pozabil vonja po polenovki. Velikokrat smo jo jedli, ker je bila hrana revežev.

RDEČA KRI, BELE PENE IN SOPARA

Kaj pa kraški običaji?

Živo mi je ostalo v spominu klanje prašiča pozimi. V osnovni šoli sem v razredu ta motiv najbolj narisal.

Najbolj sem se veselil kraških mulc, v katere so dajali cvibo in jabolka. Jedli smo jih vsak dan po malem zvečer s poletno. Mulc sem se poleg ocvirkov najbolj veselil. Prašičji meh pa smo napolnili in ga brcali.

Še posebej pa se spominjam cviljenja prašiča. To me je kot otroka navdajalo s strahom. Ali pa kri, ki jo je mama morala kar naprej mešati. Lepa rdeča kri, bele pene in sopara. Takrat prašiča niso ubili s strelom v možgane, ampak zabodli točno v srce. Mesarji so vedeli, da prašič ne sme zbežati; če je prašič med klanjem zbežal po dvorišču, je bilo meso manj kvalitetno. Morali so ga držati najmanj štirje, pet ali celo šest moških in hitro zaklati.

Je bilo v vaših očeh to kruto? Zlasti za otroka?

Ne, zame ni bilo kruto, spominjam pa se cviljenja. S tem sem rasel. Podobno, kot se mi je zdelo naravno peljati kravo k biku. Oplojevanje krave je bilo neka naravnega. V vasi smo namreč imeli bika in smo to gledali. Petelin je ves dan naskakoval kokoši. To smo otroci doživljali pri psu, kozi, kravi ... To je vplivalo na nas ...

Stekviž ste ji rekli?

Da, stekviž. Delali smo ga na dva načina; na rdeč s šalšo in bel, z mlekom, kot v Furlaniji.

Spominjam se, da smo jedli veliko polente, polente in polente. In mineštre. Kuhala se je ves dopoldne, tako da so izpuhteli vsi vitamini, a nam je bila všeč, ker je bila tako gosta, da je žlica stala skoraj pokonci, če si jo potisnil vanjo. V mineštri so bili krompir, fižol in

pašta. Pa tudi vrzote. Najraje sem imel mineštro s suhimi slivami. Pozimi smo velikokrat jedli tudi polento z ocvirki; prašiča je imela vsaka hiša. Zjutraj smo jedli samo kruh in belo kavo. Kruh, zdrobljen v beli kavi.

Kakšen pa je bil kraški kruh?

Kruh smo vsi pekli doma. V vasi smo imeli mlin in smo pekli kruh za tri, štiri dni. Moka je bila bolj groba in je imela tudi otrobe. S kruhom smo zra-

sli, poleg ječmena in kozjega mleka!

Kje pa ste dobili kozje mleko?

Doma! Imeli smo dve kozi, ovco in kravco. In to sem gonil past skupaj s sosedovo živino.

Kdo pa je te koze molzel?

Mama. Vedno!

Kakšno je kozje mleko?

Gosto in ima poseben okus. Danes ga ne pijem, takrat pa sem z njim zrasel.

LEPOTA KRAŠKE HIŠE JE V FASADI PROČELJA

Kaj je doma na vas pustilo poseben pečat?

Hiša!

Hiša očetova?

Naša hiša, hiša sosedov, sploh kraška hiša s svojimi prostori! Kraška hiša ima v sebi stanovanjski del in gospodarske prostore: klet, štal, skedenj. Bolj ko je bil kmet velik, večji so bili ti prostori. Hiši so dajali svojo značilnost.

Kar je v meni pustilo spomin na mladost, so izredno bogata obzidana dvorišča, borjači. Bolj ko grem proti Sežani, bolj pride do izraza lepota teh dvorišč. To mi je pustilo neko poezijo; najprej hiša z majhnimi okni, ki so v bistvu bila zaščita pred soncem poleti in pred mrazom pozimi. Majhna okna dajejo karakteristiko hiši poleg fasade, ki je vedno obrnjena, tako kot pri cerkvi, proti jugozahodu, nekatere bolj, nekatere manj. Hrbet vsake kraške hiše je prazen, obrnjen proti burji. Hrbet skoraj nima oken ali pa le majhno za ventilacijo. Vse kraške hiše imajo na severu in vzhodu „hrbte“.

Lepota kraške hiše je v fasadi, pročelju, v obraz, kjer pride do izraza razgiban gank, na katerega se gre po štangah, ki so lomljene s podestom, nikoli ravne. Ganki so specifični, ker ima vsaka hiša svoj obraz. Ker, bolj ko je imel lastnik ali kmet posluh, lepše nosilce za gank, majone je dal izklesati. Vsi ganki so imeli kamnite nosilce in kamnite stopnice. Kamniti prag, kamniti okvirji vrat in oken so hiši dajali izredno lepoto. Enako porton na borjač. So kvadratasti in z obokom. S svojimi nosilnimi členki so posebna značilnost.

Gank je pri vsaki hiši znamenje fiziognomije. Vsaka kraška hiša ima neko specifik, svoj pečat: najprej pri portonu, potem pri ganku. Okna s škurami so pri revnejših hišah običajno ravna, pri bogatejših hišah pa imajo še horizontalne zračne linije.

Če je bil kmet bogat, je imel velik borjač in skedenj, veliko štal in senik, seveda veliko streho in zelo bogato štirno, ker je bilo od velikosti strehe odvisno, koliko je imel vode v njej. Te štirne so imele na vsakem dvorišču drugačno šapo; ponekod je bila izklesana iz enega kosa kamna, ponekod iz dveh in je dajala fiziognomijo borjaču. Enako je bilo z latnikom. Preša pri bogatem kmetu je bila ročno izdelana. To so elementi, poleg gnojnika, voza in karjole in žbrinc ter jarma za vole, klojster, ki so dajali vsakemu borjaču, poleg

kokoši in petelinov, posebno dinamiko. Ko se je sonce skozi latnik upiralo, je dajalo borjaču neko posebno strukturo igre svetlobe in sence, zanimiv vzorec tal. To so dvorišča, ki dajejo Krasu življenje, lepoto, toplino.

Vsaka kraška hiša je imela v sebi dušo, tako kot njen gospodar in njena gospodinja. Vsako hišo si prepoznal po fiziognomiji njene fasade, tako kot prepoznaš vsak obraz, ki ti je znan. Dve hiši nista bili enaki.

Zakaj so bila dvorišča obzidana s tako visokimi zidovi?

Za to so različne razlage.

Etnologi pravijo, da so bili zidovi tako visoki zato, da v sušnih poletjih, ko je zmanjkovalo vode, ne bi sosed sosedu kradel vodo. Ne vem, če je to res! S tem se nisem ukvarjal. Če bi bilo to res, bi lahko govorili o zelo krutem karakterju Kraševcev, s čimer se ne strinjam. Kraševci so dobri po srcu.

Dvorišča so bila obzidana zato, da je bil človek zaščiten pred burjo, kokoši pa pred lisicami. Drugič zato, da kokoši niso ušle iz borjača. In da prašič ni pobegnil, ko se je kidal gnoj...

SODOBNI ČAS JEMLJE KRAŠKIM VASEM ČAR IN JIH DELA GRDE . . .

Govorite o neki domačiji nostalgiji lepote domačega borjača iz svoje mladosti. Kakšne pa so razmere sedaj?

Danes se ponovno vračam na Kras in tam prebijem že veliko časa; vsa poletja in zimske počitnice ter vse vikende spomladi in jeseni. Ko bom v pokoju, in to bo kmalu, bom na Krasu še več časa in bom tu tudi pretežno živel.

Kraška arhitektura je prav tako zelo bogata?

Kraške vasi s svojo bogato arhitekturo, lahko bi jo imenoval celo skulptura. Pogled na te vasi s kamnitimi hišami, ki so se držale druge druge in bile po več hiš skupaj kot zaščita pred burjo ter rastle proti najvišji točki, cerkvi, so bile kot ena sama arhitekturna skulptura. S pojavom traktorja in drugih kmetijskih pripomočkov pa stranski, nebivalni prostori v hiši niso več zadoščali: skedenj je postal premajhen in so se začele pojavljati ob teh čudovitih hišah neke lope kot shrambe, zraven pa še razni prizidki za garaže, ker imajo kmetje že dva, tri avtomobile. Tako je

nastalo nekaj manjših provizorijev v različnih višinah, kritih z eternitom, vse to pa strašno, strašno onesnažuje lepoto Krasa. Včasih mi gre na jok, ko to vidim. Skoraj vsaka druga hiša ima prizidke, nekakšne barake, ki izredno siromašijo to naše kraško okolje. Sodobni čas jemlje kraškim vasetem čar in jih dela grde!

Ta vpliv najbrž prihaja iz Italije?

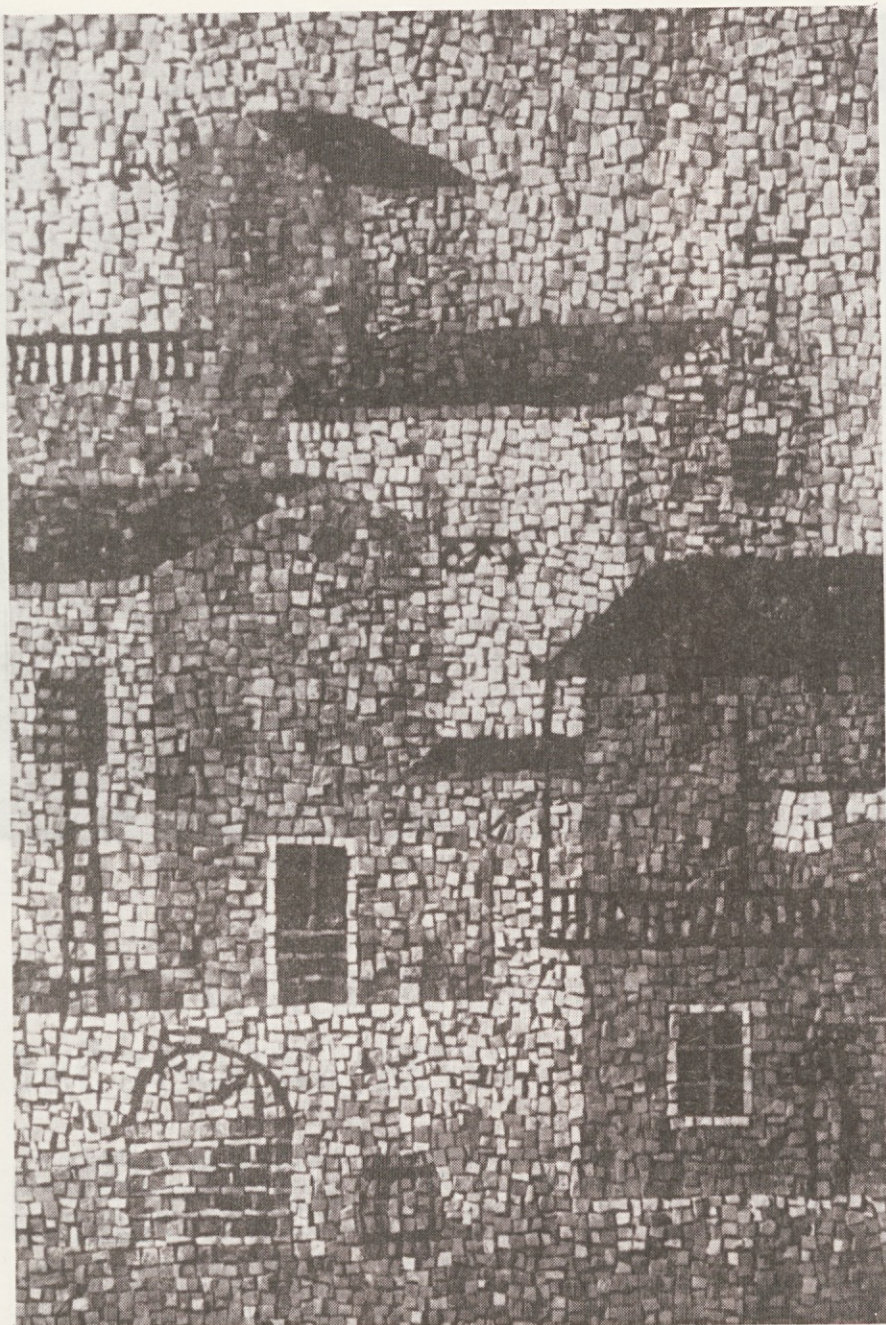
Zanimivo je, da imajo na drugi strani Tržaškega Krasa Italijani zelo ostro zakonodajo in da je tam Kras čistejši.

Kar me še moti, so oblike novih hiš. Kras, kraški človek tako bogato, kot živi sedaj, ni živel še nikoli. Danes je zaradi sosedstva z Italijo in splošnega napredka bivanje drugačno. Včasih, ko se je sin poročil, je pripeljal nevesto k hiši in je skupaj z njo živel s starši, z nonotom in nono. Danes pa si mladi v glavnem zidajo svoje hiše in živijo samostojno.

Zaradi projektov, ki jih delajo arhitekti, a se ne naslanjajo na dediščino kraške arhitekture, niti ne po svoji funkciji niti ne po estetski plati, te hiše

niso lepe. Arhitekti ne razmišljajo o tem, zakaj so najlepše hiše in vasi na Krasu takšne, kakršne so nekoč bile, in kaj je bistvo njihove lepote. Zidajo hiše z nekakšnimi polloki pod vplivom italijanske arhitekture, ki je nastala zaradi oživljanja dediščine Mussolinijeve arhitekture. Ta se je naslanjala na staro rimsko arhitekturo in je bistvo potvarjala. Tako nastaja sedanja kraška arhitektura polna novih, a nič kaj lepih stavb, ki niso v sozvočju z obstoječo arhitekturo. Skoraj vedno obračajo fasado proti cesti, neglede na to, če je obrnjena proti severu ali vzhodu. Proti burji. Tako je hiša pozimi vedno hladna in porabijo ogromno energije za gretje. Ko nekaj let živijo v taki hiši in ugotovijo napako, pa začno postavljati pred vrata steklene provizorije, zaščito proti burji in dežju. Nastaja kaos bivanja, ki uničuje lepoto Krasa, ki jo nosim v sebi iz mladosti!

Vesel sem, da se ni uresničila zamisel o industrijski coni pri Sežani, ker bi z njo uničili velik del Krasa.

Kraške hiše, mozaik, 1964

KRAŠEVKA DRŽI NE TRI, AMPAK ŠTIRI VOGALE HIŠE POKONCI!

Doslej sva govorila o samih naravnih in etnoloških značilnostih Krasa. Najbrž pa je bistvo Krasa vendarle Kraševce. Kakšen je Kraševce, o katerem govorijo mnoge legende in ga postavljajo po značaju med najbolj zanimive in posebne Slovence?

Kraševce je človek, kot bi bil izklesan iz kamna. Njegov karakter je ena sama vztrajnost, nekateri pravijo trma. Še lažje bi rekel, da mu daje obeležje nek poseben ponos. Kraševce je izredno ponosen na vse, kar napravi s svojimi rokami in svojim zdravim razumom.

Ko pri kmetu piješ teran, te opazuje, kako teran pokušiš, kako reagiraš, Kraševce je najbolj ponosen na teran. Kraški možje so obsedeni od trte. Nobene stvari ne vrednotijo v svoji domačiji tako kot trto, vino. Teran je največje bogastvo, ki ga ima Kraševce, če-

prav so ponosni tudi na pršut, na latnik, na vinograd.

Večinoma so bili vinogradi skopani z roko?

Nekoč da, sedaj ne več, ker jih zorjejo s traktorji. Včasih so vse skopali na roko. Arhitektura kraških vinogradov je specifična. V Sloveniji ni nikjer takega latnika. Na dvorišču je kraški latnik mogočen in visok, da se lahko zapelje voz s senom pod njim. In latnik pokriva vse dvorišče. Vsak kmet je ponosen na razpon, na dolžino koucev latnika. Po latniku na borjaču ali po latniku v bregu, v vinogradu spoznaš, koliko zdravega kmečkega razuma ima kmet.

Breg, ki je delan z znanjem in ljubeznijo, je lepo videti. Ta arhitektura se lahko primerja s Kosovelovimi verzi. Sam pravim, da je to konstruktivizem; poseben način, ki se je skozi stoletja izboljševal. Pomemben je nagib, kako je vinograd grajen, ker so vse vrste posebej nagnjene; obračajo se proti soncu, da imajo jutranje in popoldanske žarke. To je naštudirano, da trte lahko izsesajo iz zemlje čim boljši pridelek grozdja. Vsak kmet je izredno ponosen na to svoje delo.

Dobro, a to je le ena oblika kraškega ponosa.

Druga oblika pa je, kako je ponosen na svojo družino, čeprav ima pri družini glavno delo Kraševka. Pravimo, da Kraševka drži ne tri, ampak štiri vogale pri hiši pokonci. Gospodar pri hiši je sicer možki, a bolj formalno. V kraških družinah ženska vedno vse drži v rokah. Ženska je bolj mehka, bolj razumevajoča, a na nek poseben način drži vse v rokah. Ona komandira, navadno rečemo. Ona skrbi za otroke od rojstva naprej; drži vso družino v rokah. Kraševki se je treba v bistvu pokloniti.

Pravimo tudi, da se v žilah Kraševca pretaka kri, ki je dobra kot teran in da je njegovo srce tako dobro, kot je dober pršut, ker je najbolj ponosen na teran in pršut.

DOBRO GROZDJE IMA LAHKO VSAKDO, DOBREGA TERANA PA NE!

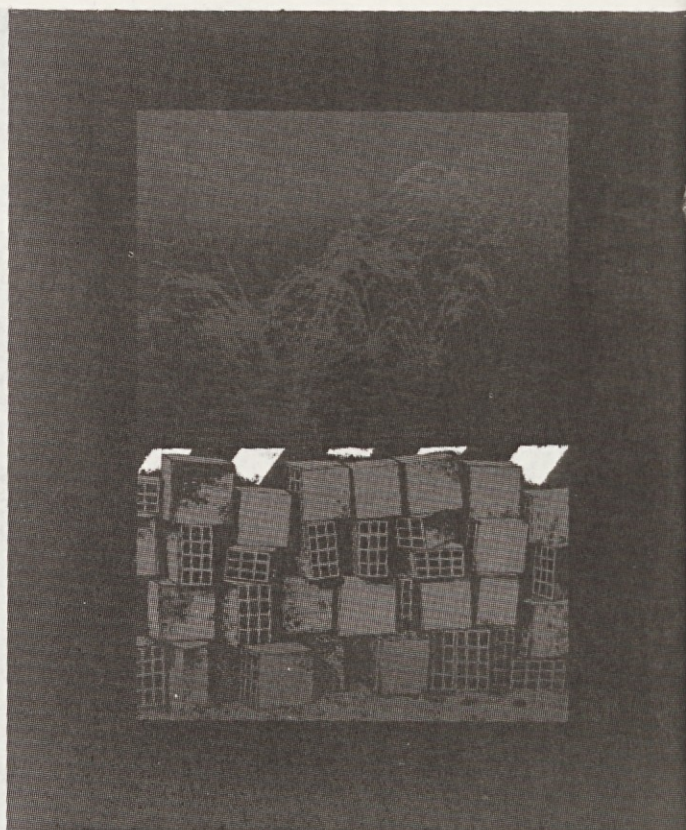
Kako bi si vi razložili dobroto Kraševca?

Kraševca je dober zato, ker živi na izredno revni zemlji in v izredno težkih pogojih. Kraševca je zelo odvisen od podnebja in se je moral prilagajati in preliščiti naravo. Stoletja se je samo boril in iskal variante, kako jo bo premagal. Kraševcu pridelek velikokrat uniči suša ali pa toča. Tudi pri nabiranju grozdja je tako. Če ne obereš pravi čas in pride dež, ki ga ne

predvidevaš, začne grozdje gniti. Morda je tudi to oblikovalo Kraševca?

Kraševca cenijo po vinu, ker dobrega ne zna narediti vsak kmet. Kmete, ki imajo v vasi dober teran, lahko prešteješ na prste ene roke. Dobro grozdje ima lahko vsak, dobrega terana pa ne zna narediti vsakdo!

Kraševca je bil, to se spominjam iz mladosti, vedno zelo ponosen tudi na svojega vola. Bogat kmet je imel dva vola, srednji kmet pa enega.

Pomladanski veter, serigrafija, 1975

KAJ PA KRAŠEVEC IN LJUBEZEN?

Kaj pa Kraševca in Ljubezen?

V kakšnem smislu Ljubezen?

Na primer Ljubezen in zvestoba? Kraševca in erotika? Ljubezen do smrti, Ljubezen po smrti? Kraševca velja za zvestega človeka, bi lahko rekli, kajne?

Je tako! To je področje, ki ga manj poznam iz preteklosti... Iz mladosti vem to, da je kmet imel ženo za lastnino, čeprav je bila ona gospodar. Kraševca je na ženo ljubosumen in je zvest. Kraševca, ki ni bil kmet, je bil v glavnem zidar ali kamnosek. Ko je prišel domov, je napravil otroka. Včasih je bilo v kraških družinah deset, tudi petnajst otrok. Ko so otroci doraščali, so pomagali pri vseh domačih delih. Kmet je imel zmeraj nekaj sosedov, ki so mu priskočili na pomoč, na primer pri žetvi, pri košnji, pri pobiranju krompirja, pri trgatvi, vedno je bilo tako, da so si sosedje pomagali.

Velik kmet se je vedno naslanjal na manjše bajtarje, ki so delali zanj. Bajtar je bil brez štirne in je hodil k bogatemu kmetu po vodo ter mu je bil že s tem dolžan opravljati določena dela. To je bila neka oblika odvisnosti.

Kaj pa kraška erotika? Ima Kraševca smisel za erotiko?

Spominjam se iz mladosti, ko se je ličkalo koruzo, da so hodili k velikim kmetom pomagat tudi mlajši. Spominjam se, kako so se fantje in dekleta spogledovali. Podobno je bilo pri pogrebi, ko je bil mrtvec vedno na parih eno noč v eni od spodnjih kamer in se je varvalo, kot smo rekli. Tam so se zbirali vaščani. Takšno zbirališče je bilo tudi pred cerkvijo, ko so ljudje hodili k maši... To so bila edina mesta, kjer so se mladi nekoč srečevali!

Ne boste rekli, da Kraševca ni vzel ženske na seniku ali v

listnjaku ali v naravi med bori?

Vonj po senu, na štali je najlepši vonj, ki ima v sebi tisoč cvetov in je gotovo mamljivo. Vendar bi to morali vprašati nekoga iz preteklosti. Danes je to drugače. Včasih je bil problem, da so se ženili ljudje iz iste vasi. Največ so šli še v sosednjo vas, ker je bilo edino prevozno sredstvo kolo. V bistvu so se ženili med sabo.

Neka znanka mi je pripovedovala o problemih vasi iz zgornjega Krasa: ker so bile majhne, so se v dvesto, tristo letih toliko ženili med sabo, da je prihajalo do degeneracije in da so se nekateri otroci rodili že s poškodbami, ki so mejile na shizofrenijo in podobno. Že duhovniki so začeli svetovati, da je treba po neveste v Čičarijo ali drugam.

No, ko sem bil doma na počitnicah med študijem, smo že hodili z vaščani ob sobotah in nedeljah na plesne tudi do

trideset kilometrov daleč z motorji in vespami. Danes pa se vozijo z avti.

Mislite, da gre Kraševca danes res kam daleč?

Kraševca ima avtomobil in se pelje na ples, kot sem dejal. S tem sta svoboda in menjava večji.

Gre Kraševca še vedno po Ljubezen v naravo?

Največ Ljubezni se je srečalo na senu in na paši, ker niso gonili past samo osemletni, desetletni otroci, ampak so pasli tudi sedemnajsetletni, osemnajsetletni in dvajsetletni fantje in dekleta in se je veliko skrivnostnih Ljubezni dogajalo na paši.

Koruzna njiva ni vplivala na Ljubezen?

Ne! Zanimivo je to, da je imela paša svoj čar, ki ga mladina danes ne pozna. S traktorji se veliko več pokosi in so veliko bolj polne shrambe. In tudi otrok ni, da bi gonili na pašo.

Erupcija, serigrafija, 1974

Ekstaza, serigrafija, 1975

V ARGENTINI SI JE ISKALO BOLJŠEGA KRUHA VEČ TISOČ KRAŠEVCEV

Nekaj malega ste že omenili prvo svetovno vojno. Zanima me duh ali duhovi umrlih. Padlih?

Da! Prej sem govoril, kako je Kras na našem koncu preluknjan. Sedaj naj dodam, kako so bile po prvi svetovni vojni vse vasi, ki so od Lipe navzdol, se pravi ves spodnji Kras, zrušene do tal. Vsa arhitektura, ki je nastajala, je nastala na drug način, zasluge za to ima arhitekt Maks Fabiani, ki je Kraševce iz Kobdilja pri Štanjelu. Za vse vasi od Lipe navzdol je napravil nov način urbanizma. Prej so bile hiše kot na gornjem Krasu, povezane druga z drugo, zdaj pa so individualne. To je ena posledic prve svetovne vojne, druga pa je – ne razmišljam tako kot Marko Pogačnik in zato ne bom govoril, da lebdiyo duše nad pokrajino – kar je res, da sem kot otrok, v vasi večkrat slišal, da duše umrlih ponoči strašijo. Med Faj-

tovim hribom in Velicim vrhom je med prvo svetovno vojno padlo na tisoče vojakov. Pri nas v Kostanjevici je bila zgrajena krasna kostnica, ki bi bila lahko večen spomenik na prvo svetovno vojno, na vojno sploh, predvsem pa tudi na tragedijo naše vasi, saj ni od nobene hiše ostal noben zid. Vse so zrušile granate! Ker so kostnico sezidali Italijani – po Fabianijevem urbanističnem načrtu – so jo leta 1947, ko smo bili priključeni Jugoslaviji, podrli „naši“ in iz tega lepo klesanega kamena sezidali združni dom.

Imeli ste tudi železniško postajo, ki je danes ni več?

Železniška proga je bila speljana od Štanjela do Kostanjevice. Napravili so jo v zelo hitrem času in po njej so odšli naši ljudje v begunstvo. Štiri leta so po njej vozili Avstrijci na fronto vojake in topove. Te

proge ni več. Železne tire so po vojni domačini uporabili kot gradbeni material za nosilce gankov. Kamnite nosilce gankov so namreč granate razbile in za klesanje novih ni bilo časa. Vsi ganki v vaseh južnega Krasa so napravljeni z nosilci tirov teh tračnic.

Kako pa je bilo po prvi svetovni vojni, ko ste bili pod Italijo?

Ljudje so se preživljali v glavnem z nabiranjem in prodajo železa (od granat). Mama je večkrat pripovedovala, doma je bila s kmetije, da ji je moj oče, ko se je hodil ženit, obljubljal, da bo gospa, ko bo njegova žena in da bo nosila klobuk. Kasneje je nam otrokom z nasmehom pripovedovala, da je res nosila klobuk, vendar poln železa. Strica je ob nabiranju železa raznesla granata na sto kosov.

Kasneje je mama vsak teden nosila na glavi prodajat v Trst

poln plenir jajc, ki jih je kupovala pri kmetih: najprej je šla peš do Vižovelj, tam pa je stopila na vlak. Enkrat se je na stezi nad Brestovico spotaknila in iz tristo jajc je nastala frtalja.

Ostali smo pod Italijo in fašizmom. Oče je bil dvakrat zaprt, ker je v gostilni začel peti Oj, Triglav moj dom. Tisti, ki je začel prvi peti, je bil kriv. Karabinerji so prišli in to ugotovili. Dvakrat so ga zaprli po štirinajst dni zaradi petja.

Veliko ljudi je zaradi fašizma in tudi zaradi slabih življenjskih razmer takrat emigriralo in se preselilo v Argentino. In ko sem razstavljaval pred leti v Argentini, sem spoznal ogromno starih Kraševcev in njihovih potomcev, ki so se preselili po prvi svetovni vojni. V Argentini je emigriralo več tisoč Kraševcev in iskalo boljšega kruha.

Med drugo svetovno vojno, po razpadu Italije, sta odšla oče in brat v partizane, mama

pa je doma kuhala partizanski minerski četi. Ne spominjam se, da bi takrat kdaj slišal besedo revolucija ali komunizem. Na Primorskem je bil samo

odpor proti fašizmu in boj za osvoboditev Primorske. Vse to je vplivalo tudi na mojo kasnejšo usmerjenost in oblikovalo mojo zavest.

VPLIV KRASA NA SLIKARJA JOŽETA SPACALA

Vse to je tudi vplivalo na vaše umetniško delo?

Že med študijem na Srednji šoli za oblikovanje v Ljubljani sem veliko likovnih nalog reševal z motiviko Krasa. Kasneje, v Milanu na akademiji Brera, je v mojih delih, ki sem jih pošiljal na razne razstave, vedno prisoten Kras. Prve nagrade, ki sem jih dobil v življenju, so bile nagrade za grafike, lesoreze kraških dvorišč in pročelij kraških hiš. Kasneje, ko sem se spoznal z likovnim delom svojega soimenjaka Lojzeta Spacala, sem ugotovil, da je on vso to lepoto kraških dvorišč in pročelij še obdelal v svojih grafikah. In sem si rekel: on je v bistvu izčrpal že vse likovne znake, vse simbole, ki dajejo karakteristiko Krasa. In čeprav sem jaz prve uspehe doživel tudi z likovnimi kompozicijami teh dvorišč, sem se bal, da bi kasneje težko prodrl z isto motiviko.

Spominjam se pogovora z Borisom Pahorjem, ki je tudi moj vaščan, tako kot je Lojze Spacal moj vaščan. Oba sta Tržačana, starša pa sta iz Kostanjevice. Nekoč smo se pogovarjali z njim v Dutovljah v gostilni pri Marički Živec s pesnikom Cenetom Vipotnikom. Dejal sem mu, da razmišljam o tem, da bi opustil Kras v svoji grafiki, a me je on prepričeval, da tega ne smem, da lahko Kras izrazim tudi na drugačen način kot Lojze. Vendar sem se zavestno odločil, da bom v grafiki poiskal drugo izpovedno vsebino in sporočilo.

V slikarstvu, posebno v mozaiku, sem začel izpovedovati svoj Kras v igri barvnih prelivov, v strukturi barvnih plo-

skev. Opustil sem vse detajle, ki so mi bili tako zanimivi v grafiki. S slikarskim zamahom čopiča so začele nastajati barvne kompozicije kraških streh, kraških trgov. Ko sem iz teh idej začel sestavljati reliefne mozaike, sem začutil, da sem našel samega sebe, da sem našel svoj izraz. Klane kocke naravnega barvnega marmorja so mi postale glavno delovno in ustvarjalno gradivo. Zjutraj, ko sem vstajal, so me prsti kar srbeli, tako so si želeli pincete, s katero sem ure in ure sestavljal kamenček h kamenčku in zavestno iskal likovno sporočilo Krasa na svojski izrazni način. Kamen nosim v sebi že od deda, ki je bil kamnosek, in ta ljubezen je v mojih genih. Ljubezen do Krasa in kamna je v mojih genih. To je podedovano in v bistvu tudi privzgojeno kasneje z okoljem, v katerem sem živel v svoji mladosti.

Inspiracijo za te prve mozaike sem dobil v gabaritu kraških streh. Nastajati so začele razgibane kompozicije reliefnih mas z razgibano strukturo barvnih kockic. Ko sem tak mozaik osvetlil z enim virom svetlobe, je nastala zanimiva igra svetlobe in sence na površini ploskve, in druga še močnejša igra senc, ki so jih vrgle razgibane mase streh. In še vsaka kamnita kockica, ker je ročno klana, ima svojo strukturo, ki ob svetlobi bogato zaživi.

Klasični mozaik je raven, predvsem lupina notranjih sten v arhitekturi. Pri klasičnem mozaiku pride do izraza predvsem risba in barva. Pri mojem mozaiku pa pridejo do izraza predvsem reliefne mase, življenje svetlobe in sence in z bar-

vno površino vseh toplih odtenkov jesenskih barv ruja in teranove trte na Krasu, v kontrastu zelene (brinj, bor) in bele, sive in črne.

Druga tematika Krasa pa so mi bile volovske vprege. Vol sicer s sodobno tehnologijo na Krasu izginja, a je zame v zgodovinskem spominu simbol bogastva, moči in ponosa: vsake kmetije, vsakega Kraševca. V okolici Grožnjana sem srečal istrskega vola, ki izvira iz Ukrajine, kot mi je razlagal neki profesor veterine. Istrski vol je bil koščeno bel in mogočnejši kot kraški; imel je večje in še lepše oblikovane rogove.

Bi lahko rekli, da je na vaše delo bolj kot kraški vplival istrski vol?

Kraškega vola nosim v sebi

vsebinsko: na paši, ko sta bila vola spočita, sta se pogosto burila, kot smo imenovali boj ali merjenje moči. Pravzaprav je bila to neka oblika sprostivne ali živalske igre. Bil mi je tudi likovno zanimiv zaradi napetih form, zaradi moči in dinamike. V mojih mozaikih se pojavlja hrbet kraškega vola in rogovi istrskega.

Kaj pa kraški motivi v vaših grafikah?

V grafiki sem načrtno opustil to, kar sem prvotno delal, to je kraška dvorišča. Našel sem nov izziv v divjem kostanju.

Zakaj bolj v divjem kot navadnem, pitanem?

Na naravo se naslanjam, vendar je v svoja dela ne prenašam. Naravo prepesnim na svoj način. Podoživljam jo na svoj

način. Enako je s kostanjem, ki je pri meni samo likovni znak, metafora za kozmos. Navaden kostanj ima bodice tanke kot igla in preveč jih ima. Medtem ko so bodice divjega kostanja bolj redke in različnih velikosti. In ko sem ta kostanj narisal močno povečan in se poigral z več kostanji, mi je nastala čudovita kompozicija kozmosa, ko je lupina kostanja v bistvu postala struktura planeta.

Vsaka stvar, ko dozori, se odpre. Ko se divji kostanj odpre, ko počí, ko ga burja vrže na tla, zagledaš v notranjosti plodu tisto lepo bogato jedro, ki se ti zasveti s svojimi toplimi rjavimi valovitimi linijami. Pogled skozi razpoko, ki se odpira v kostanjev plod, sem začel

doživljati kot okno v kozmos, v meč:nico. V to jedro sem začel komponirati valovnice, sinusoide elektronskega žarka in zanimive forme laserskega žarka, ki me spominja na svetlobni blisk pred grmenjem. (Vse te svetlobne likovne efekte sem delal na Inštitutu Jožef Stefan v Ljubljani). Leta 1976 sem napravil cikel barvnih grafik (serigrafij) Jesenske ptice z jedrom v sredini kompozicije „kril“ tiskanega vezja, možganov računalnika, ki me spominja na vzorec rogov drevesnega lubadarja.

Zadnja leta sem delal grafiko v glavnem v tehniki akvantinte, v sivih in črnbelih odtenkih. Saj je tudi čas, ki ga živim, siv. Iz tega obdobja so ciklusi Orgazem mrtvega kozmosa, Orga-

zem živega kozmosa, Sanje kostanjeve ptice . . .

V moji podzavesti se ustvarja neka simbioza mladostnih spominov, barvnih vtisov s Krasa in utrip vsakdanjega življenja, ki mi ga vsiljujejo elektronika, računalništvo, informatika, televizija . . . Prav tehnika je tista, ki daje močno obeležje mojemu življenju. Za delo na televiziji sem se odločil zavestno; televizijsko scenografijo sem vzljudil prav zaradi izziva novih tehnologij.

Lahko bi rekli, da se sedaj v vašem delu vse, kar ste omenili, zlahtno in ustvarjalno prepleta?

V načinu gradnje likovnih kompozicij mojih televizijskih scenografij se pogosto čuti izkušnja izgradnje mojega relief-

nega mozaika, posredno pa Krasa. V nekatere oddaje pa je prodril Kras kot likovno izrazno sredstvo z vso pestrostjo, lepoto in poezijo detajlov, ki jih nosim vse življenje v svojem srcu. O tem govorita televizijski oddaji Kons 83 (slovensko-avstrijska koprodukcija o poeziji Srečka Kosovela) in Kras v oddaji Zdravo . . .

Pregledna razstava moje televizijske scenografije v Ljubljani, v Moderni galeriji, in izid monografije ob koncu lanskega leta, sta bila v bistvu obračun mojega dela na televiziji. Vračam se v svoj atelje, v svobodo barv. Veliko, veliko več bom doma na Krasu. Bodo moje nove slike praznik barv?

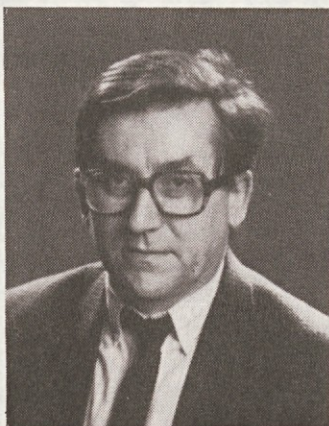
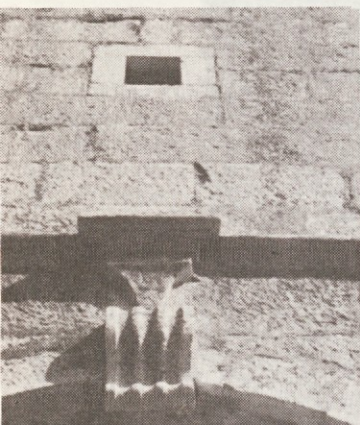

Kraške hiše, reliefni mozaik, marmornate kocke, 1971

Peter Fister

KRAS IN NJEGOVA ARHITEKTURNA PODOBA

Razmišljanje
o sožitju
narave in človeka

Peter Fister,
doktor znanosti, je redni profesor
na Šoli za arhitekturo
Fakultete za arhitekturo,
gradbeništvo in geodezijo
Univerze v Ljubljani

Foto Damjan Gale

Zanimanje za Kras, za njegove lepote in posebnosti je nekaj, kar se zdi samo po sebi razumljivo. Tudi svetovna slava ga ni pustila na cedilu. Vendar je to le zunanji videz, ki skriva v sebi močno enostranske poglede, saj je to največkrat le občudovanje tistih kraških pojavov, ki so s svojimi lastnostmi dali tudi ime vsem podobnim pokrajinam — zato ga tudi pišemo le z malo začetnico. Če pa bi se spraševali, kaj je Kras z veliko začetnico, bi se mnogi znašli v težavah in na vprašanje ne bi mogli odgovoriti. Razlog je v dejstvu, da danes ne znamo več ceniti celovitosti, ki sta jo človek in narava na našem Krasu skupaj ustvarila v mnogih preteklih rodovih in obdobjih. To je tista dediščina, na katero postajamo vse bolj ponosni, jo poskušamo ohraniti tudi bodočim rodovom, iz nje pa se naučiti, kako je človek v preteklosti z vsem potrebnim spoštovanjem do posebnosti svojega okolja soustvarjal celoto, ki mu je bila dom. Ali pa, kako je zaradi neupoštevanja svoje vpetosti v prostor in čas rušil vrednote svojega bivalnega okolja . . . In vendar vemo, da je prav Kras z vsemi svojimi sestavinami — od naravnih čudes do posebnosti naselij, stavb ali z večjo roko klesanih kamnitih okrasov — tisti del slovenskega, pa najbrž tudi evropskega prostora, ki sodi med posebne lepote.

„Ohranimo skupni spomin Evrope . . .“

Žal danes mnogim ni več znano, katere so tiste lastnosti in oblike Krasa (ali tudi katerekoli druge pokrajine), ki so temeljnega pomena za tako visoko oceno. Nekdanjega izročila, s katerim so prebivalci Krasa ta znanja prenašali iz roda v rod, ni več. Dosti bolje pa ni tudi z mnogimi „stro-

kovnjaki“, ki ne dobijo ustrezne izobrazbe niti v šolah.

Zato se je potreba po ponovnem odkrivanju in splošnem spoznavanju vseh teh vrednot danes morala spet pojaviti, saj je splošno prepričanje o tem, da je človekovo bivalno okolje toliko vredno, kolikor nam je v njem uspelo ohraniti kulturno in naravno dedi-

ščino postalo kar temeljno pravilo. „Ohranimo skupni spomin Evrope — ta spomin pa je izoblikovan prav v ustvarjenih posebnostih skupne naravne in kulturne dediščine na podeželju“ — to je cilj, ki si ga je zastavila današnja Evropa.

Vsak napor, s katerim poskušamo preprečiti uničevanje značilnosti, ki so nastajala v mnogih generacijah, je zato danes del skupnega evropskega napora. In če bo mogoče prispevati k zaustavitvi propada Krasa s posredovanjem strokovnega znanja, bo morda to le preprečilo „zaton kraške arhitekture“ kot ene izmed temeljnih sestavin Krasa.

Tudi med tistimi, ki odločajo o bodočnosti Krasa, že dolgo namreč tli vprašanje, ali ni prišel čas, ko naj bi značilna kraška arhitektura postala le še spomin, nadomestila pa naj bi jo „nova“, podobna kot kjerkoli drugje. Enako razmišljajo mnogi prebivalci Krasa, ki vsak dan podirajo ali opu-

ščajo stare domačije in jih zamenjujejo z novimi, za Kras neznačilnimi in postavljenimi največkrat na sicer tako dragocena polja.

Gotovo je, da moramo izboljševati kulturo bivanja, graditi tako, kot je to primerno današnjemu času, in boljše kot nekoč! A to so tudi na Krasu vedno počeli, pa so kljub temu gradili vedno nove in večje ter času primerno oblikovane stavbe kot značilne kraške arhitekture, odlično prilagojene ostro začrtanim naravnim pogojem. Danes bi se morali te umetnosti ponovno naučiti vsi — strokovnjaki, graditelji, prebivalci, birokrati . . .

Zagotovo je imelo že v letu 1984 posvetovanje arhitektov, konzervatorjev in drugih strokovnjakov značilen naslov „Zaton kraške arhitekture“, čeprav je bil morda le provokativen. Niti na njem, niti kdaj pozneje pa še ni bilo pravega odgovora, ali res grozi nevarnost, da bi izgubili tudi

kraško arhitekturo kot neločljivo sestavino Krasa.

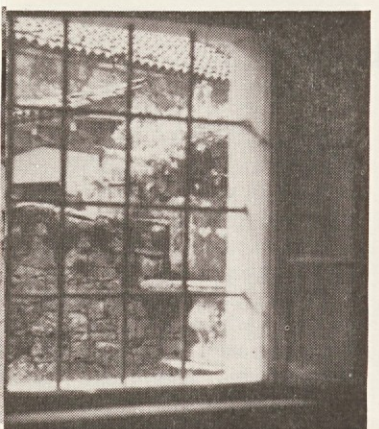
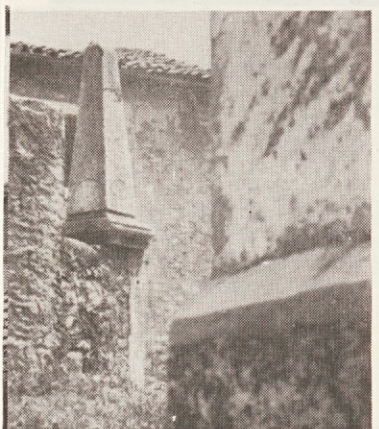
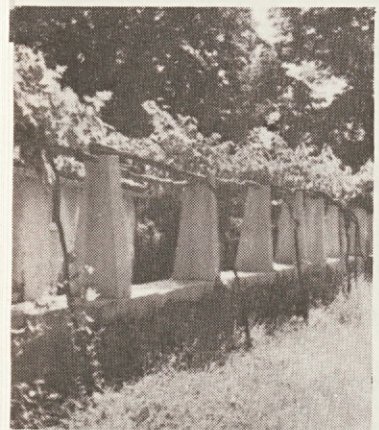
Zato smo se tisti, ki smo že (ponovno) spoznali njeno visoko vrednost in ki jo na vsak način želimo ohraniti kot dragoceno dediščino, še bolj zavzeto kot prej lotili iskanja odgovorov na mnoga vprašanja, ki jih je trditev v naslovu posvetovanja postavila. Morda

Zakaj in po čem cenimo kraško arhitekturo?

Najprej je bilo treba odgovoriti na vprašanje, katere so tiste lastnosti kraške arhitekture, zaradi katerih jo visoko cenimo in ki jih moramo upoštevati tudi v prihodnosti. Pokazalo se je, da ima skoraj vsak o tem drugačno (delno) mnenje, najbolj pa so si še danes med seboj različni prav strokovnjaki. Trditev, da je za

smo — čeprav to lahko zveni nekoliko neskromno — največ truda vložili na Fakulteti za arhitekturo. Na mnoga prej nejasna vprašanja smo že odgovorili, poiskali pa smo tudi številne potrditve o resnično visoki in vsestranski vrednosti kraške arhitekture ter o smotrnosti njene ohranitve ali uveljevitve kot meril za bodočo gradnjo.

kras značilnih le nekaj najpomembnejših stavb, ki da so zato hkrati tudi „spomeniki“ arhitekture, te pa moramo ohraniti morda le zaradi njihove lepote vrednosti, bi lahko pomenila resničen zaton kraške arhitekture. Prav v celotnem razmerju med značilnimi pokrajinskimi sestavinami in vsem, kar je človek v tem okviru ustvaril, se šele oblikuje vsa razpo-

znavnost in lepota Krasa! Celota je torej sestavljena iz KRAŠKE POKRAJINE in iz KRAŠKE ARHITEKTURE. Kraška arhitektura pa je seštevček vsega, kar sta v preteklosti skupaj ustvarila znani umetnik in anonimni graditelj. Prvi je resda ustvarjal vzore in vrhunska merila; drugi pa jih je preoblikoval v splošne vrednote in z njimi gradil podobo Krasa.

Če bi se slepo držali pravila, da je dovolj, če na Krasu ohranimo ali nanovo zgradimo le posamezne najbolj pomembne arhitekture, vse ostalo pa da lahko prepustimo zmedi, ki je danes značilna za mnoge nove stavbe in za naselja, bi to pomenilo zaton ne le kraške arhitekture, ampak tudi zaton spomenikov samih — čeprav bi še vedno stali. Takih poskusov „reševanja“ posamičnih spomenikov imamo vsepovsod dovolj in kar neverjetno je, da nas še niso izučili. Če omenjam iz bližnje sosesčine primer Breginja, kjer je bila namesto značilnosti arhitektonske celote enega najlepših podeželskih naselij pri nas, ki jo je prizadel potres, rešena le ena sama, danes kot sredi puščave samevajoča domačija, je to lahko le v posmeh prizadevanjem za ohranitev kakršne koli dediščine!

Sicer pa, saj ni bilo dosti bolje, ko se je poskusilo že pred mnogimi leti ohraniti le Škrateljnovi hišo v Divači, okolje pa prepustiti nenadzorovani pozidavi . . . Ali pa, če še danes zavzeto varujemo ozko jedro starega Štanjela, obenem pa pozidamo skoraj vso okolico — je tudi to močno podobno. Celo poskusi, da bi nekaterim izbranim novim stavbam morda vendarle dodali nekaj duha, ki bi jih vključeval v družino kraške arhitekturne podobe, za množico ostalih pa je vseeno, kakšne so in kje stojijo, so le spet ena izmed oblik razvrednotenja Krasa.

Ne le s poudarjanjem opisanih primerov ali s strogimi, a mnogokrat ozkimi strokovnimi ocenami o kraškem prostoru, tudi drugače se je treba ostro upreti trditvi, da „kraške“ arhitekturne značilnosti izginjajo. To je namreč vse preveč posebna pokrajina z globoko tradicijo, da bi ji bilo mogoče odvzeti tiste posebnosti, ki v resnici in ob posamičnih izjemnih umetnostnih dosežkih sestavljajo izjemnost kraške arhitekture in s tem tudi

Posebnosti, ki določajo „kraško arhitekturo“

Najprej so to arhitekturne prvine, ki so vezane na geografske značilnosti in so — vsaj nekaterim — še poznane!

„Težka streha“, prvotno s skrli, v zadnjih stoletjih pa jo je zamenjala opečna kritina s korci, je postala najbolj vidna sestavina kraške arhitekture, čeprav vemo, da je bilo še pred nekaj stoletji mnogo streh kritih s slamo.

Polna, masivna gradnja in kamen kot gradbeni in oblikovni del značilnosti, posebna razmerja med odprtini in stenami na južnih in jugozahodnih fasadah, ki zajemajo sonce, ter na severnih in severozahodnih, ki so zaprte pred burjo, so ustvarile stoletne izkušnje, ki se jih še danes ne bi sramovali graditelji energetske varčnih stavb.

Zgoščena in značilno „raščena“ pozidava domačij, zaselkov, vasi in mest — v to pa vkomponirani najboljši dosežki arhitekture — so le nekatere izmed posebnosti, ki določajo „kraško arhitekturo“, sicer vpeto v vplive mediteranskega in celinskega prostora.

In takih skupnih meril bi v kraškem prostoru našli še več . . .

Krasa kot celote. Prav v zadnjih letih smo z vrsto poglobljenih študij to območje podrobno raziskali, ugotovili njegove razvojne zakonitosti in mnoge izkušnje preteklih generacij, ter izluščili posebne sestavine, ki še vedno omogočajo, da sta kraška arhitektura in z njo Kras tako enkratno razpoznavna. Mnoge ugotovitve so povsem nove in jih bomo morda predstavili v nadaljevanjih, nekatere povzamev v nadaljevanju . . .

Kljub različnosti v njej, saj je vsaka stavba grajena vsaj nekoliko drugače od drugih, so opisane značilnosti tako enotne za ves Kras, da so postale osnovno merilo za oceno ustreznosti ali neustreznosti vsake gradnje v tem okolju.

Obenem je prav neupoštevanje teh skupnih meril in izkušenj na Krasu že povzročilo velike pregrevnice v dokazovanju potrebnosti varovanja značilnosti kraške arhitekture, pa tudi marsikateri novi „arhitekturi“. Samostojno postavljene, na vse strani enako odprte in po uniformiranih „tipskih“ načrtih grajene stanovanjske stavbe, zidane ali montažne, so onemogočile ne le zaščito pred burjo, ampak so tudi drugače klimatsko in prostorsko neustrezne. Nove stavbe, zgrajene brez povezave z izročilom in izkušnjami, so zahtevale nove oblike odnosov med prebivalci, ki niso več skrbeli za skupno vključevanje v pravilno razmerje do naravnih danosti, predvsem pa so spodbudile odklonilen odnos do vrednot stavbne dediščine in do značilnosti kraškega okolja, ki ga je ta dediščina v stoletjih ustvarila.

Foto Damjan Gale

Možnosti za resničen preporod kraške arhitekture

Ob zunanjih znakih in izoblikovanih posebnostih kraške arhitekture je treba razumeti tudi sposobnost vedno nove rasti te vrste stavb in njihovega prilagajanja novim zahtevam, razvoju, ne da bi bila kakorkoli okrnjena značilna kraška kulturna krajina ali da bi kraška arhitektura izgubila svoje posebnosti. To spoznanje bi moralo ponovno postati eden izmed temeljev za ohranjanje in bodočnost kraške arhitekture, saj bi z njim ne varovali le razpoznavno podobo stavbarstva na Krasu, ampak bi ustvarili tudi možnost za vključevanje

stavbne dediščine in posamičnih spomenikov arhitekture v sedanji in prihodnji čas . . . To pa bi že bil del resničnega preporoda kraške arhitekture!

Teoretično bi torej morali najprej izluščiti tiste sestavine kraške arhitekture, ki so ji določile posebno vrednost in ki so ji vedno tudi omogočale razvoj. Ugotovitve seveda ne bi smele ostati le v okvirih varovanja spomenikov arhitekture ali nekaterih redkih območij kvalitetne stavbne dediščine. Treba bi ji bilo vključiti v celovito načrtovnje smotrne in visoko kvalitetne bodoče rabe kraškega prostora.

Predlog Fakultete za arhitekturo

Da ne bi ostali le pri teoretičnem dokazovanju, je bilo na Fakulteti za arhitekturo že pred leti obdelanih več kot 100 (!) naselij, za katera je bilo splošno poznano, da sicer imajo posebne arhitekturne vrednosti, vendar pa te niso toliko pomembne, da bi jih lahko enakopravno vključili med prednostna naselja, za katera bi bilo mogoče dobiti posebno podporo za njihovo prenovo. Vzorci so bili izdelani za različne dele Slo-

venije, vendar je prav širše območje krake arhitekture med prvimi pokazalo ugodne rezultate. Nastal je predlog, da bi načrtno uvedli programiranje „razširjene preno-ve“, ki bi bila utemeljena tudi z ekonomskega, socialnega predvsem pa s prostorskega stališča. Smotna izraba že zgrajenih stavb, smotno varovanje in ekološko ustrezen odnos do okolja, popolna prenova kvalitetne stavbne dediščine in prostorsko ustrezno vključevanje novih gradenj s

ciljem, da se ustvari čim višjo raven bivalnega okolja prebivalcem in obiskovalcem, naj bi bile temeljne sestavine novega in odgovornega odnosa do prostora in do dediščine. V Sloveniji smo takoj našli najmanj 650 naselij, ki bi s takim procesom ne le ohranila svojo dragoceno dediščino, ampak celo prihranila na sicer velikih izdatkih, ki so potrebni za posodobitve stanovanj ali vsega drugega, kar nam omogoča boljše življenje.

A podrobneje o tem in o dokazih za te trditve morda prihodnjič?

Če se torej vrnemo k zoženemu pogledu na varovanje značilnosti Krasa, ki naj bi ga dosegli le z varovanjem redkih spomenikov, moramo ugotoviti, da bi bila to lahko le skromna kulturna, v najboljšem primeru še pedagoška akcija, ki naj ohrani nekaj stavbne dediščine — samo za vzorec . . . S tem pa bi ji odvzeli njeno resnično vlogo v oblikovanju prostora. Arhitekturni spomeniki ali izjemna naselja so namreč tisti dosežki, ki imajo splošnim vrednostim dodane posebne vrednote in so zato predvsem vzori v svojem okolju. Njihovo resnično vrednost torej lahko ohranimo le, če hkrati ohranimo tudi stavbarstvo, v okviru katerega so nastali. Vsa ostala — lahko jo imenujemo tudi „ljudska“ — arhitektura je namreč vse, kar je človek gradil dobrega ali slabega; je stavbarstvo, ki je spreminjalo dosežke najkvalitetnejših arhitektur (današnjih spomenikov) v splošne zakonitosti in s tem v resnici ustvarilo posebnosti podobne vsakega okolja.

Če bi torej uspelj ponovno uveljaviti nekoč povsem samo po sebi razumljivo misel o tesni povezanosti vsega stavbarstva z okoljem, v katerem ga ohranjamo, gradimo ali rušimo, bi ostala kvalitetna stavba dediščina še naprej nosilec in merilo vrednot. S tem bi odpadlo tudi vprašanje ustreznosti ali neustreznosti njene ohranitve. Hkrati pa bi zagotovili ohranitev in razvoj tistih delov arhitekturnega oblikovanja, ki so (vedno bili) najbolj razpoznavne sestavine kulturne krajine in v našem primeru Krasa z veliko začetnico.

K sreči je mogoče danes tudi pri nas na Slovenskem pričakovati, da bodo te misli, ki so sicer v mnogih evropskih deželah že postale eden izmed temeljnih ciljev urejanja bodočega bivalnega okolja, postale merilo za pravilnost odločitev o vsem, kar spremi-

nja ali ohranja našo pokrajino in bivalni prostor. V povezavi z ministrstvom za okolje je bil na Fakulteti za arhitekturo izdelan podroben pregled temeljnih sestavin arhitekture in naselij, ki v Sloveniji (še vedno) predstavljajo skupne, regionalne in krajevne značilnosti. Raziskave, v katerih so sodelovale generacije sedanjih in bodočih arhitektov ter drugih strokovnjakov in s katerimi smo povsem nanovo ustvarili podroben pregled resničnega stanja gradenj na Slovenskem, so dobile podporo v obliki strokovnih gradiv, ki naj bi se jih v bodočnosti upoštevalo pri posegih v prostor, pri organizaciji svetovanja in nadzora nad njimi, predvsem pa pri načrtovani prenovi podeželja. S tem se želimo vključiti v evropske tokove za varovanje dragocene naravne in kulturne dediščine.

Danes že lahko ponudimo za večino slovenskih krajev in za desetisoče stavb v njih tisto osnovno dokumentacijo in oceno, ki je do sedaj niti načrtovalci niti lastniki niso imeli. Zato so bile mnoge odločitve v škodo ne le posameznim delom kulturne dediščine ampak prostoru kot celoti. Predvsem v obliki svetovanja nameravam v bodoče pomagati pri čim bolj smotrnem gospodarjenju s prostorom in z vsem, kar že imamo zgrajenega, še bolj pa bo pomembna tista splošna vzgoja strokovnjakov in vseh ostalih, ki jim bo ponovno vzpostavila žal mnogokrat že pretrgano vez z izkušnjami in dosežki preteklih generacij, ki so prav na Krasu tako uspešno vzpostavile sodelovanje med naravo in človekom.

Sklep

V tem prikazu zapisane misli so le poskus strnjene predstavitev nekaterih novih ugotovitev in ciljev, ki naj bi nas v bodočnosti obvezovale tudi na Krasu kot eni naših najbolj ohranjenih pokrajin, kjer sta s sodelovanjem narava in človek ustvarila izjemno sožitje. Svoje trditve bom poskušal v prihodnjih prispevkih tudi dokazati, obenem pa z njimi spodbuditi čim bolj ustvarjalen odnos med tistimi, ki menimo, da lahko ponudimo nekaj novega in boljšega, in tistimi, ki so jim te ponudbe namenjene, predvsem pa KRASU — z veliko začetnico . . . !

Pred 22. marcem, svetovnem dnevu vode

VODA IN KRAS

Andrej Kranjc

Pomanjkanje vode od nekdaj velja za značilnost krasa. Že Valvasor je pred dobrimi 300 leti slikovito opisal težave, ki jih ima zaradi tega prebivalstvo: nezdravo vodo, ki jo pijejo Kraševci (zato imajo rajši vino), dolga in težavna pota, po katerih se oskrbujejo z vodo prebivalci Suhe krajine, nočne straže, ki ob suši bede ob vaških kalih. Ni čudno, da se je zaradi tega, zaradi golih skalnih površin in poletnega posušenega rastlinskega pokrova, izoblikovala predstava o „kraški puščavi“.

Res je „puščavski vitez“ značilnost določenih kraških pokrajin, predvsem v Sredozemlju, ki so ga starejši potniki in potopisci tudi najbolj poznali. Toda kras so tudi zeleni travniki, kakršni so okoli Lipice, bujni gozdovi kočevskega Roga in Trnovske planote ter brezovi gaji v Beli krajini.

Kras je delo vode . . .

Za nastanek krasa je voda prav tako pomembna kot kraški kamen — vodotopni apnenec. Kras je delo vode. Voda je oblikovala tako najmanjše oblike, kot so žlebiči na posameznih skalah, škavnice in škraplje, kot tudi velika kraška polja, kakršno je Cerknisko, in orjaške podzemeljske jame.

Kot je poseben način pretakanja vode v krasu — kraška hidrologija — bistvo krasa sploh, tako so tudi vodni pojavi med njegovimi najpomembnejšimi značilnostmi. Za kras je značilna velika podzemeljska prepustnost za vodo in velike možnosti zadrževanja vode v podzemlju — v kraških vodonosnikih. Za razliko od normalnega reliefa, na krasu vsa padavinska voda takoj ponika v podzemlje, zaradi česar je manj izhlapi. Celine reke, ki se zbirajo na neprepustnem svetu, ob prestopu

na kraški svet izginejo v podzemeljske jame. Tudi kraški izviri, kjer priteka podzemeljska voda spet na površje, so lahko zelo veliki. Iz izvira Fontaine de Vaucluse v Provansu, po katerem je dobil tak tip izvirov ime „vokliški izviri“, vre iz globine 330 m do 100 m³ vode v sekundi! Iz Planinske jame, iz Močilnika in iz Divjega jezera tudi izvira jo prave reke.

Spremenjen odnos do vode na krasu

Z napredkom tehnike se spreminja človekov odnos do vode na krasu. To, da velike količine padavinske vode izginjajo v podzemlje in se tam zbirajo v kraških vodonosnikih ter pritekajo na površje v velikih, a med seboj zelo oddaljenih izvirih, je nekdaj za človeka in njegovo gospodarstvo pomenilo izgubo; nekaj deževnice je uspel shraniti v cisternah in kalih, ob suši pa je moral vodo od daleč nositi, tovoriti ali voziti. Vode tudi takrat ni bilo premalo, bila je le napačno porazdeljena (zimski nalivi in poletne suše, redki izviri in pomanjkanje površinskih tokov) in nedostopna v globinah kraške kamninske gmote, tako da je ni bilo mogoče doseči s kopanjem vodnjakov.

Zdaj gledamo na to druga-

Dobra, čista in mrzla sladka voda postaja vrednost, ki se je vedno bolj zavedamo. Morda ni več daleč čas, ko bodo tudi „kraške puščave“ enako cenjene zaradi vode v globinah, kot so danes arabske puščave in ameriške prerije, pod katerimi so ležišča nafte. Ali bomo kmalu govorili o vodi kot o „belem zlatu“? Takrat se bo pokazalo, kakšno vrednost pomenijo veliki kraški izviri, ki imajo svoje zbirno območje pod nenaseljenimi, z gozdovi poraslimi in obilno namočenimi visokimi kraškimi planotami.

Pogled na Cerknisko jezero

če; kmetijstvo že zdavnaj ni več glavni vir preživetja ljudi na krasu; večina vasi ima ali bo kmalu dobila vodovode; lokalne vodovode, ki jim poleti zmanjka vode, zamenjujejo regionalni vodovodi z dovolj velikimi zalogami; da voda izginja v podzemlje in se zbira v vodonosnikih, je ugodnejše, kot pa površinski zbiralniki, naravna ali umetna jezera.

Dobra, čista in mrzla sladka voda postaja vrednost, ki se je vedno bolj zavedamo. Morda ni več daleč čas, ko bodo tudi „kraške puščave“ enako cenjene zaradi vode v globinah, kot so danes arabske puščave in ameriške prerije, pod katerimi so ležišča nafte. Ali bomo kmalu govorili o vodi kot o „belem zlatu“? Takrat se bo pokazalo, kakšno vrednost pomenijo veliki kraški izviri,

ki imajo svoje zbirno območje pod nenaseljenimi, z gozdovi poraslimi in obilno namočenimi visokimi kraškimi planotami.

Učimo se na tujih napakah!

Kot ni kras samo naša posebnost, je izkoriščanje kraške vode še manj. Zato pa imamo priložnost, da se od drugih marsikaj naučimo, predvsem pa, da se učimo na tujih napakah in ne delamo svojih. Le dva primera!

V nižjih delih Belgije je glavni vir pitne vode kraška voda, ki iz Ardenov skozi plasti krede počasi teče proti morju. Nekdaj je bila ta voda zelo blizu površja; ponekod je sama pritekala na površje v obliki arteških vodnjakov. Zdaj morajo vodo črpati iz ve-

likih globin in gladina te talne kraške vode iz leta v leto hitro pada.

Na obalah južne Italije so marsikje kraški izviri, ki so zajeti za oskrbo s pitno vodo. Zaradi urbanizacije in razvoja turizma so potrebe po vodi vedno večje. Črpajo vedno več vode, v izvire oziroma v kraške vodonosnike prodira morska voda in namesto nekdanje dobre kraške vode je v zajetjih zaslanjena voda. Potrebe so vedno večje, vode pa je vedno manj oziroma je vedno slabša.

To je vprašanje svetovnega pomena in zato mu razne mednarodne organizacije namenjajo veliko pozornost, vključno UNESCO v okviru „Mednarodnih hidroloških programov“, in Evropska skupnost v okviru akcij COST, pri katerih sodelujejo tudi slovenske raziskovalne organizacije.

Poleg prednosti ima kraška hidrologija tudi svoje slabosti, gledano s stališča človekovih potreb po vodi. Voda s površja hitro ponika v podzemlje; ne zadržuje se dolgo na površju, kjer sije nanjo sonce; ne skaklja preko kamnov in se zrači; v njej ni rastlin in drugih organizmov, ki bi jo čistile; ne pretaka se skozi peščene plasti, ki bi jo precejale. Kakršna je pritekla s površja, taka je v podzemlju. Razen, da mimogrede še kaj spere in odplavi s seboj, neglede na to, ali je bila v brezno odvržena mrhovina ali je bilo po kraški njivi potreseno gnojilo oziroma herbid.

Na prelomu iz 19. v 20. stoletje je E. A. Martel, eden izmed utemeljiteljev moderne speleologije in tudi raziskovalec Postojnske jame, jasno dokazal povezavo med stalnimi epidemijami v majhnem francoskem mestu in kraškim izvirom od mestom, ki so ga prebivalci uporabljali za pitno vodo. Taka neposredna nevarnost je danes mimo (skoraj — tudi na Vrhniki je bil še pred kratkim pogost „hidrični“ hepatitis); če ne drugače že zaradi kontrole vode v zaje-

tjih, ki se jih uporablja za pitno vodo. Vodo v takih zajetjih namreč redno kontroliramo, analiziramo, dezinficiramo, kloriramo, ozoniramo, itd., žal pa ne moremo „zagrabiti bika za roge“, obvarovati vode pred onesnaženjem že v njenem zbirnem območju oziroma med njenim podzemljskim potovanjem proti izviru. Dobra pitna voda pa ni le vprašanje tehnike, kajti določenih onesnaženj iz vode ni mogoče (ustrezno) odstraniti, da bi bila voda spet pitna, oziroma bi bili postopki zelo zelo dragi, tako, da bi bilo ceneje vodo uvažati, npr. iz Kanade!

Številnim našim kraškim vodnjakom preti, da ne bodo več pitni

V zvezi s pitno vodo v Sloveniji je danes najpomembnejša naloga — tako strokovnjakov (krasoslovcev, geologov, hidrologov, biologov, kemikov . . .) kot tudi osveščenih „zelenih“ laikov — obvarovati zaledja (zbirna območja) velikih kraških izvirov pred onesnaževanjem, zmanjšati stopnjo onesnaženosti in poskrbeti, da se bo površje nad kraškimi vodonosniki uporabljalo v take namene in na tak način, da ne bo uničilo kraških vodonosnikov kot virov pitne vode. Kljub velikemu napredku in veliki moči tehnike ter optimizmu, ki izvira iz tega, so načini in možnosti za onesnaževanje tako obsežni in nepredvidljivi, da številnim našim kraškim vodonosnikom preti ne le povečano onesnaženje, ampak celo uničenje z vidika uporabnosti za pitno vodo.

Najbolj znan je primer Krupe, kraškega izvira v Beli krajini, ki naj bi oskrboval s pitno vodo vso Belo krajino, a je zaradi industrijskih odpadkov, ki so jih odlagali v zaledju njenega izvira, onesnažen z zdravju škodljivimi PCB-ji, tako da vode še desetletja ne bo mogoče varno uporabljati. Žal lahko na vsakem delu našega krasa naletimo na pri-

Vaška „štirna“ v Komnu

mere, ko človek s svojo dejavnostjo in malomarnostjo onesnažuje in zastruplja kraško vodo. Naj naštejemo le nekaj primerov, ki jih je raziskoval Inštitut za raziskovanje krasa iz Postojne!

V Postojnsko jamo so s padavinsko vodo prenikale snovi (nekatero karcinogene), ki se uporabljajo v proizvodnji razstreliv.

Tik pred ponorom Črnega potoka (ki se pod zemljo izliva v Pivko v Postojnski jami) je bila vojaška pralnica za celotno vojaško območje, z neustrezno čistilno napravo, in večkrat je bilo po vsej Pivki navzdol skozi podzemlje zaznati močan porast določenih elementov onesnaženosti; tudi v tistem delu Planinske jame, kjer živi veliko močerilov.

Iz sanitarij v campingu Pivka jama je v spodaj ležečo jamo prenikala voda oziroma tekočina iz greznic — s sledilnim poizkusom je bilo dokazano, da potrebuje onesnažena voda oziroma gnojnica le nekaj ur, da prenika s površja skozi 40 m debele sklade apnenca do jamskega stropa.

Številne hiše na krasu imajo odpadne vode napeljane neposredno v kraško podzemlje.

Kraške jame in brezna se uporabljajo za odlagališča smeti (vključno z neuporabljeno municijo in vagoni salam).

Iz neustreznih rezervoarjev izteka v kras kurilno olje; ob nesrečah na železnicah in cestah odteka v kraško podzemlje, včasih tik nad izviri, najrazličnejše škodljive in tudi strupene tekočine; iz „lovilcev maščob“ ob avtocesti se izliva v kraško talno vodo deževnica

z visoko koncentracijo soli, svinca in kadmija . . . Gradiiva je zbranega dovolj za cele knjige!

Po eni strani smo lahko veseli, da imamo prav v našem krasu tako velike zaloge dobre pitne vode, po drugi strani pa

moramo biti zaskrbljeni, ker neodgovorno skrbimo za njeno varovanje in ohranjanje njene kvalitete. Ne le ob svetovnem dnevu vode, ampak vsak dan — vsakič, kadar se peljemo po krasu in ob vsakem trenutku, če živimo na

krasu — bi se morali zavedati, da je v globinah pod nami dragocena kraška voda. Saj se moralno vprašanje našega odnosa do naravnih virov v primeru kraške vode povezuje tudi z veliko ekonomsko koristjo oziroma škodo . . ! ■

Ali so Kraševci žejni?

DA IN NE! KAKOR KDAJ! KDO VE?

Beseda KRAS je sinonim ali soznačnica za matični Kras, kamniti svet Tržaško-komenskega Krasa oziroma enako poimenovanega območja občine Sežana. K pridevniku „kraški“ najlepše zvenijo besede pršut, teran, kraška prijaznost domačega človeka . . .

Kras pa so tudi kraški kamen, kraška suša in kraški požari. A najbolj spoštovana beseda na Krasu je VODA.

Na območju občine Sežana je na javno vodovodno omrežje, ki ga upravlja Kraški vodovod Sežana, priključenih 83 naselij, na lokalne vodovodne sisteme v upravljanju vaških in krajevnih skupnosti pa je priključenih še 51 naselij. Skupaj ima torej vodo iz vodovoda 124 naselij od 172, kolikor jih je v popisnem imeniku občine Sežana. Kraški vodovod oskrbuje z vodo 19.060 ali 80 % prebivalcev občine, medtem ko lokalni vodovodni sistemi oskrbujejo nadaljnjih 2.312 ali 9,7 % prebivalcev občine. Izključno iz lastnih in vaških vodnjakov, odvisnih samo od deževne nabire, pa se oskrbuje preostalih 2.466 ali 10,3 % prebivalcev občine.

Stoletja je tukajšnji človek leto za letom bil bitko za preživetje v boju z naravo, z dolgotrajnimi sušami in s poletnimi požari. Marsikdo je obupal ali se vsega naveličal in si poiskal kruha drugod, v večjih naseljenih krajih, kjer tega pomanjkanja niso poznali. V polpreteklem obdobju so se starejše in bolj zakotne vasi praznile, stare domačije so propadale. Šele zadnja leta se življenje vrača na podeželje. Kako to? Na Kras postopoma priteka VODA!

Oskrbovalni šok

V letih od 1976 do 1980 je Kras doživel več šokov v oskrbovanju z vodo, ko je vsem prizadetim in zainteresiranim postalo jasno, da obstoječi sistem za oskrbovanje z vodo ne bo zmozel svoje naloge, saj za oskrbovanje prebivalstva z vodo ni bilo ne zadostnih vodnih virov, niti po Krasu ni bilo zgrajenega ustreznega vodovodnega omrežja.

Območje občine Sežana se je takrat oskrbovalo z vodo iz treh vodnih virov — Hubelj, nanoški viri in Padež, vseh sicer v sosednjih občinah. Na območju Vrhnje in v Brkinih, kjer je tudi nekaj fliša, pa je mogoče prestrezati nekaj izcejajoče se vode v vaše vodnjake in lokalne vodovodne sisteme. Ta območja so bila v prejšnjih časih med sušami razmeroma najmanj prizadeta, dandanes pa so prav ta tista, kamor je treba vodo dovažati v sušnih obdobjih s cisternami.

Oskrba z vodo danes . . .

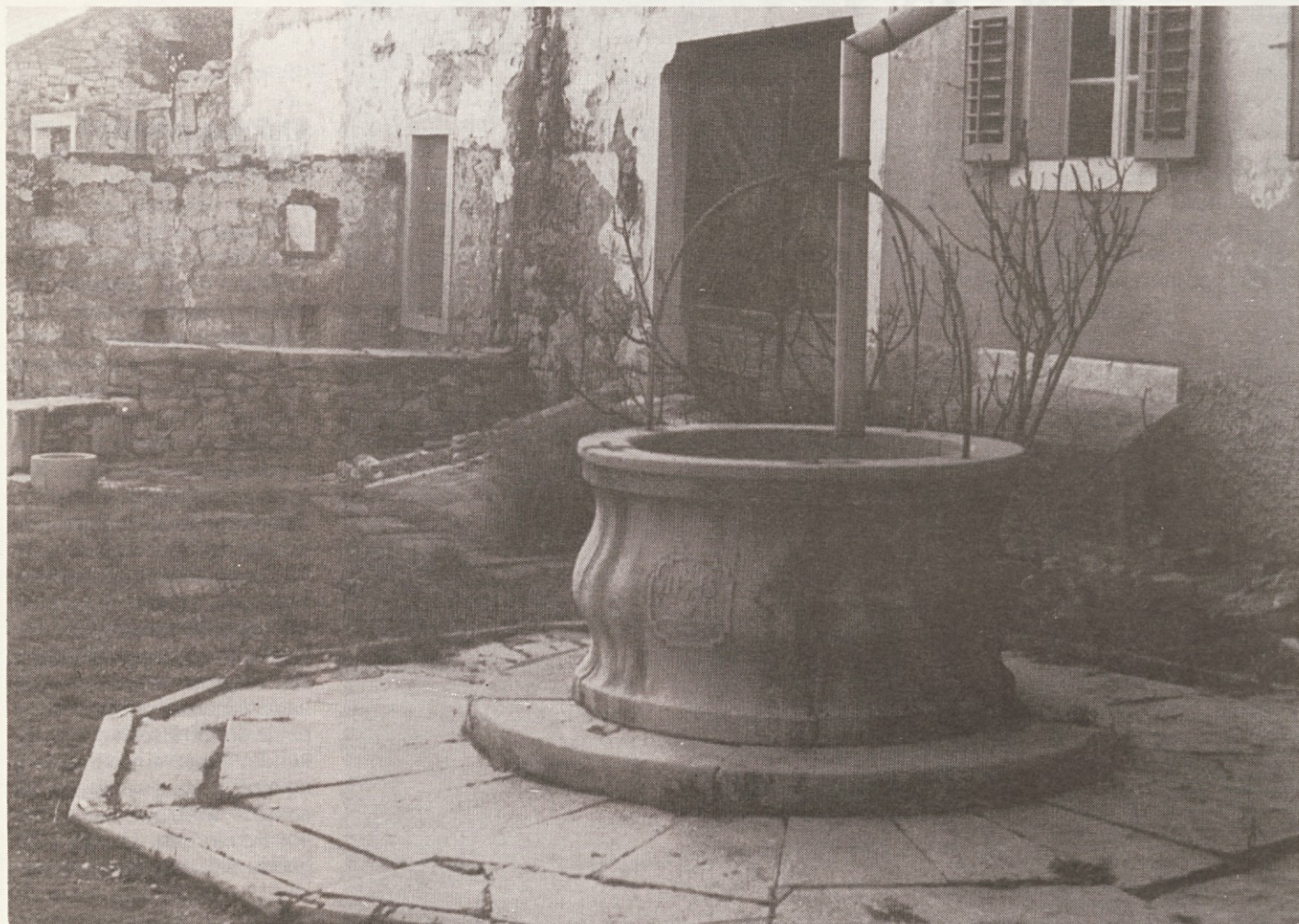
Ko pišemo leto 1994, občani občine Sežana lahko ugotovljamo dvoje. Najhujši problemi v zagotavljanju pitne vode so razrešeni, saj se je z dograditvijo magistralnega vodovoda BRESTOVICA razpotegnila vodovodna hrbtenica čez vse območje občine — od Karičev čez Lipo, Komen na Sežano in Lokev do Rodika in Kozine. Skoraj 54 kilometrov jeklenega cevovoda s premerom 50 centimetrov zagotavlja pretok vode, ki je veliko večji od sedanjih potreb prebivalstva tega območja. Pri vodnem viru so namreč nameščene zmogljivosti za črpanje do 250 litrov vode na sekundo, Kraševci pa smo jo v najhujši vročini sedaj zmožni „popiti“ do 90 litrov na sekundo. Seveda tisti, ki smo priključeni na vodovodno omrežje!

Na območju občine Sežana je potekala do leta 1991, ko se je iztekel tudi zadnji samopri spevek, zelo zavzeta in razvejana gradnja objektov za oskrbovanje z vodo, tako širitev javnega vodovodnega omrežja, kakor tudi popravljanje in širjenje vaških objektov za oskrbovanje z vodo.

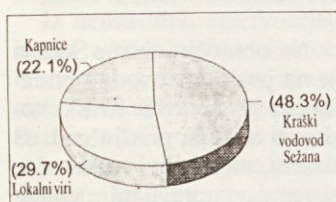
Na območju občine Sežana je na javno vodovodno omrežje, ki ga upravlja Kraški vodovod Sežana, priključenih 83 naselij, na lokalne vodovodne sisteme v upravljanju vaških in krajevnih skupnosti pa je priključenih še 51 naselij. Sku-

paj ima torej vodo iz vodovoda 124 naselij od 172, kolikor jih je v popisnem imeniku občine Sežana. Kraški vodovod oskrbuje z vodo 19.060 ali 80 % prebivalcev občine, medtem ko lokalni vodovodni

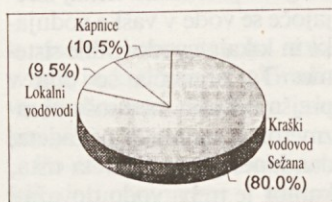
sistemi oskrbujejo nadaljnjih 2.312 ali 9,7 % prebivalcev občine. Izključno iz lastnih in vaških vodnjakov, odvisnih samo od deževne nabire, pa se oskrbuje preostalih 2.466 ali 10,3 % prebivalcev občine.

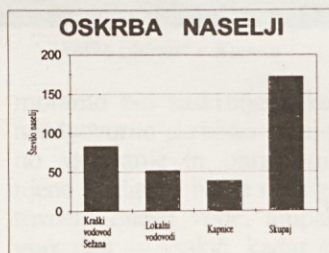
Prenekateri vodnjak ne služi več svojemu namenu, a 2.466 prebivalcem v 39 naseljih občine Sežana zagotavljajo pitno vodo iz deževne nabire!

Oskrba naselij s pitno vodo v občini Sežana

Oskrba prebivalstva z vodo – deleži virov

Oskrba naselij s pitno vodo – deleži virov

Oskrba gospodinjstev s pitno vodo v občini Sežana

Kaj to pomeni v globalni oskrbi z vodo?

Štiri petine ali 80 % prebivalcev občine ima zagotovljeno popolno oskrbo s pitno vodo. Iz lokalnih vodnih virov in oskrbovalnih sistemov dobiva vodo nadaljnjih 9,7 % prebivalcev, vendar v sušnih obdobjih ti viri presihajo in se zato kakovost vode iz njih takrat slabša. Med 51 naselji jih je v lanski suši tako samo 24 vzdržalo brez intervencijskega dovažanja vode. Še vedno pa je bilo treba lani med 39 naselji, ki so odvisna samo od deževne nabire, intervencijsko oskrbovati z dovažanjem vode kar 36 naselij. To pa pomeni, da je bilo skupaj treba lani intervencijsko oskrbovati z vodo 60 naselij.

Glede na količino pripeljane vode v posamezna naselja, glede na evidentirano število prebivalcev ter po izračunu povprečne porabe porabnikov iz sistema Kraškega vodovoda, smo za vsako naselje izračunali število kritičnih dni ali tako imenovanih SUHIH DNI, ko bi bilo kompletno naselje brez vode, če je ne bi dovažali s cisternami od polnilnih mest, ki so z zgraditvijo zajetja Brestovica vsem oskrbovanim naseljem, resnici na ljubo, močno približala.

Da pa problem ni zamegljen, kaže preglednica naselij po številu suhih dni, ko so bila intervencijsko oskrbovana v lanskem letu s pripeljano vodo...

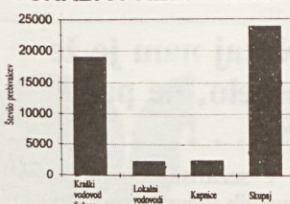

KRAŠKI VODOVOD SEŽANA

Preglednica naselij v občini Sežana po številu suhih dni, ki so bila v letu 1993 intervencijsko oskrbovana s pripeljano vodo

LOKALNI VODOVODNI SISTEMI ZA OSKRBO			NASELJA		OSKRBOVANA IZ DEŽEVNE NABIRE V HIŠNE IN VAŠKE VODNI	
SUŠNA OGROŽENOST - VODA DOVOZ			DNI		V m ³	
SUHI DNEVI	DNEVI	PREB.	GOS	PRES	GOS	PRES
PREB. PO NASELJIH						
						DOVOZ VODE v m ³
89	17	54	ARTVIŽE		25	71 508
148			AVBER		29	89 1063
40			DOBRAVLJE		14	12 38
144			GRADNJE		36	104 1197
			PODOLJE		1	21
54	42	133	BEKA		5	573
93			VALE		7	22 154
193			BREZEC PODVAČI		9	26 404
169			DANE PRI DIVAČI		21	67 906
157			KACICE - PARED		29	85 1069
			BRJE PRI KOMNU		28	109
154			KLANEC PKOMNU		15	54 666
45			SKOFI		5	11 40
60	24	76	SLOPE		15	52 885
93			PRESERJE PKOMNU		15	42 127
38			RUBIJE		10	25
			ZAGRAJEC			
33	94		BREZOVICA			
			GRADISČICA		9	33
155			SKADANSCINA		15	40 496
			KOZJANE			
			MISLIČE			
25	9	24	OSTROVICA			48
9	10	34	VAREJE			24
23	8	27	VATOVLE			49
72			GOLAC		38	81 467
11	13		POLJANE P. PODG.			
73	9	19	BEKA			111
			KLANEC P. KOZ.		42	100
55	29	96	OCIZLA			420
178			PETRINJE		17	52 741
70			KREGOLISČE		8	15 84
72			TUBLJE PKOMNU		15	51 321
22			VELIKI DOL		48	154 1506
82			PODGORJE		69	177 1167
157			BRESTOVICA P. PROV.		10	40 501
133	16	40	PLEŠIVICA			424
23	49	146	PRESNICA			270
86			RAKITOVEC		49	170 1168
151			GABERČE		15	41 519
			OTOSČE			
32	13	45	POTOČE			
29			DOL P. VOGLJAH		6	19 48
			VRHOVLJE		31	87 897
25	67		HOTIČNA			
55	13	41	MRSE			181
30	125		SLIVJE			
15	53		VELIKE LOČE			
21	72		ČEHOVINI			
			ČIPNJE		14	18
			DOLANCI			
			KOBOLI			
			KODRETI			
93			LUKOVEC		11	43 321
			TREBIZANI			
			VEČKOTI		2	6
113	5	17	BOGO			153
150	9	28	DOLENJE			336
150	3	9	GRADISČE P. STJAK			108
			HRIBI			
123	5	11	KRTINOVICA			108
			MAHNIČI			
113	4	12	NOVAVAS		2	7 97
78	4	9	POLJANE P. STJ.			56
			PRISTAVA			
10	45		RAVNJE			
8	29		SELO P. STJAKU			
25	73		STJAK			
148			PODBREZE		9	25 295
141			SENADOLICE		5	16 181
			UTOVLJE		17	48
58	20	68	GRIZE			314
54	12	36	JAKOVCE			156
63	11	36	RAZGUR I			180
5	16	41	SELA P. STOMAŽ			18
3	11	33	STOMAŽ			9
			TABOR		3	5
2	22	74	VELIKO POLJE			12
25	21	68	VRABČE			135
109			F. A. M. L. J.		47	162 9233
106			GORIČE P. F. A. M.		13	35 297
20			GORNJE LEZCE		32	58 93
34	108		GORNJE VREME			
11	34		PODGRAD P. VR.			
101			SKOFLJE		41	121 975
24	12	40	ZAVRHEK			78
53	29	83	ŽAZID			350
			SKUPAJ		837	2466/7575

OSKRBA PREBIVALCEV

Oskrba prebivalcev s pitno vodo v občini Sežana

PODATKI O PREBIVANSTVU: POPIS 1991
PODATKI O RAZVOJU VODE: OBČ. GASILSKA ZVEZA OD 1.01. DO 30.09.1993

Vsakdo mora kaj storiti za bolj čisto okolje

KOMUNALNI ALI GOSPODINJSKI ODPADKI SODIJO V ZABOJNIKE

Zelo smotrno bi bilo ločevanje bioloških odpadkov, saj je teh v skupni količini komunalnih odpadkov kar 40 odstotkov, čeprav jih je mogoče s pridom uporabljati za pridelovanje komposta. Zato bomo poskušali prav za pravilno odlaganje bioloških odpadkov na kompostišča ob vrtovih in na kmetijah narediti čim več... Tudi s poučnimi napotki v reviji Kras!

Komunalno stanovanjsko podjetje Sežana opravlja številne komunalne, stanovanjske in gradbene storitve. Med poglavitnimi komunalnimi dejavnostmi je zbiranje, odvažanje in odlaganje komunalnih in gospodinjskih odpadkov...

Še pred dvema letoma je naše podjetje odvažalo komunalne odpadke in odpadke gospodinjstev le iz večjih naselij. Tako je bila s takšno storitvijo zajetih le kakšna tretjina vseh prebivalcev občine Sežana. Potem pa je njena občinska skupščina sprejela sklep, da je treba začeti organizirano zbirati, odvažati in odlagati komunalne odpadke na območju vse občine... To nalogo uresničujemo postopno; v celoti bo uvedena do marca letos!

Za razširitev organiziranega zbiranja, odvažanja in odlaganja komunalnih odpadkov na območju vse občine je bilo treba zbrati veliko denarja, saj je bilo treba kupiti smetiščni tovornjak in mnogo zabojnikov za smeti. Sedaj postopno urejamo stojna mesta za zabojnike, pripravljamo pa se že tudi na ločeno zbiranje odpadkov.

Stojna mesta za zabojnike izbrana različno posrečeno

Stroške vseh navedenih komunalnih dejavnosti se mora pokrivati iz prihodkov od zbiranja in odvažanja odpadkov, zato ne moremo vseh nujnih in načrtovanih dejavnosti zagotoviti naenkrat. Uvajamo jih postopno.

Zabojnike za smeti, kakor bi jim rekli po domače, smo razporedili po naseljih po premišljenem razporeditvenem načrtu. Stojna mesta zanje so izbrana različno posrečeno — so bolj ali manj primerna. Najboljše bi bilo, če bi bila načrtovana že ob nastajanju vsakega naselja, ko naj bi načrtovalec izbral najprimernejše transportne poti za smetiščno vozilo, čim manjše razdalje za prinašalce odpadkov, pa tudi uporabnikom in okolju ter namenu primerno oblikovano stojno mesto. Seveda pa takrat, ko so naselja nastajala, še nihče niti razmišljal ni o tem, kam z odpadki!

Zato je vse to sedaj izziv načrtovalcem prostora, mi pa bomo morali poskrbeti za čim primernejšo ureditev sedanjih stojnih mest, saj prenekateri zabojnik sedaj kazi vitez kra-

ške vasi ali kraškega naselja, nekaj pa jih celo ovira nemošten promet.

Kaj pa ločeno zbiranje odpadkov?

Dandanes je zelo pomembno, da ne rečem celo moderno, ločeno zbiranje odpadkov. Komunalna podjetja uporabljajo v te namene različne tehnologije, ki so k nam več ali manj prenešene iz Avstrije.

Še pred nekaj leti je bilo bistvo ločenega zbiranja komunalnih odpadkov pridobivanje sekundarnih surovin za njihovo predelavo v industriji. To se pri nas priporoča še danes. V resnici pa ni čisto tako, saj v večini primerov ločeno zbranih uporabnih odpadkov ni mogoče nikomur oddati v nadaljnjo predelavo! Marsikje v Sloveniji zato ločeno zbrane odpadke odlagajo z ostalimi odpadki na komunalnih deponijah ali odlagališčih. Takšno ravnanje pa je nedopustno, saj zahteva ločeno zbiranje odpadkov na deponijah veliko organizacijskega dela in veliko denarja. Smoter ločenega zbiranja komunalnih odpadkov je predvsem, da ohranjamo deponijski prostor. Ta je namreč zelo dragocen, saj je njegova pravilna, okolju neškodljiva in zdrava ureditev zelo draga.

Nekaj nam je že uspelo, ne pa še vse...!

V sežanski občini v večjih naseljih ločeno zbiramo papir, ki ga prevzema podjetje za predelavo odpadkov Papir

servis iz Ljubljane. Naše podjetje je za to sofinanciralo nakup posebnih zabojnikov za zbiranje papirja.

Za odvzem ločeno zbranega stekla žal nismo dobili odjemalca, zato ločevanja steklenih odpadkov od drugih še nismo uvedli.

Zelo smotrno bi bilo ločevanje bioloških odpadkov, saj je teh v skupni količini komunalnih odpadkov kar 40 odstotkov, čeprav jih je mogoče s pridom uporabljati za pridelovanje komposta. Zato bomo poskušali prav za pravilno

odlaganje bioloških odpadkov na kompostišča ob vrtovih in na kmetijah narediti čim več . . . Tudi s poučnimi napotki v reviji Kras!

Pri ločenem zbiranju komunalnih odpadkov je bistveno, če so ločene zbrane surovine dovolj čiste za predelavo, to se pravi, brez neugodnih ali celo škodljivih primesi. Tako, na primer, v zabojnik za steklene odpadke nikakor ne sodijo kovinski zamaški, porcelan ali okensko steklo. V zabojnik za papir ne spada plastificirana embalaža. Med bio-

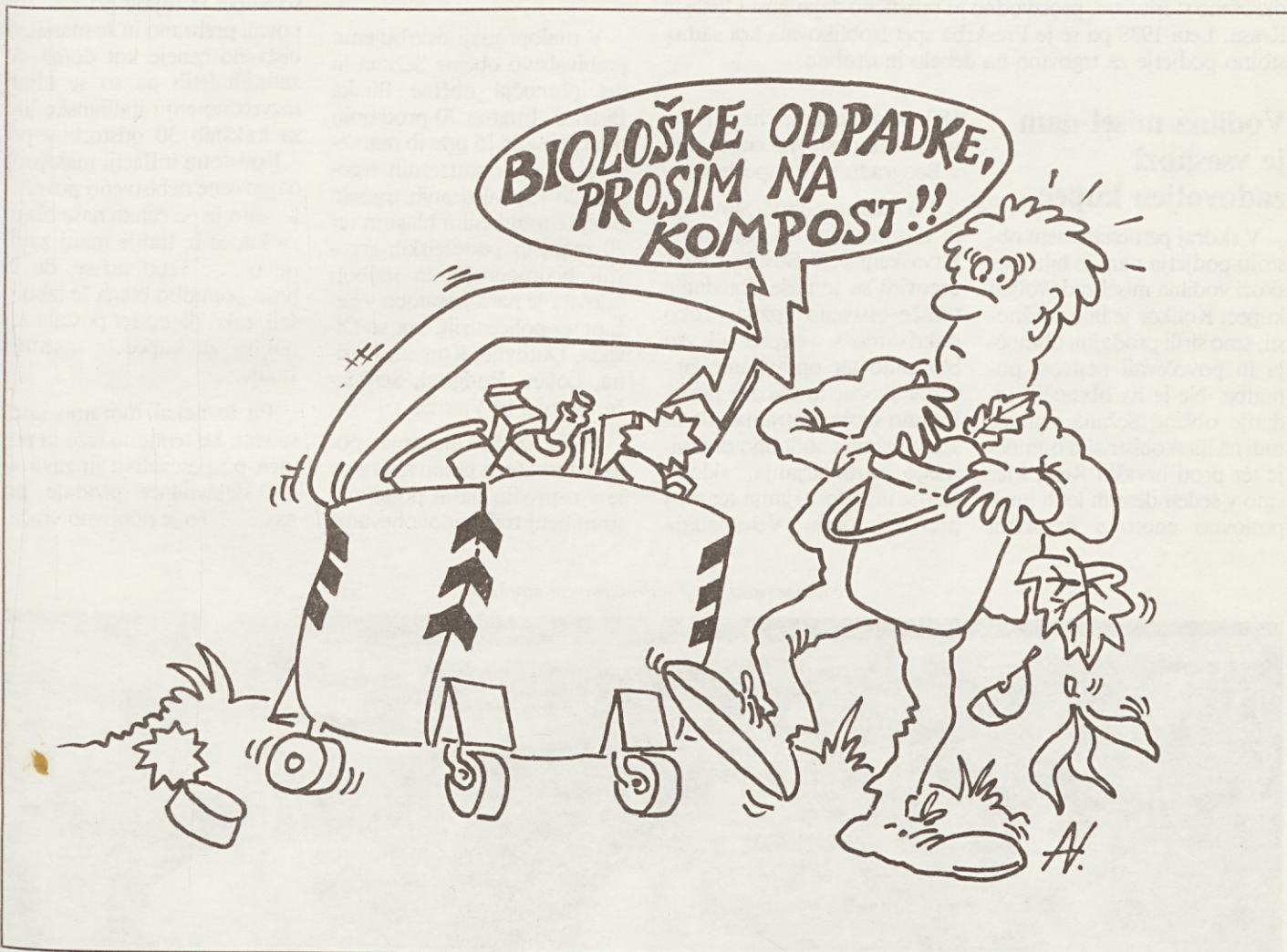
loške odpadke za pridobivanje komposta pa ne sodijo ostanki zdravil, baterijski vložki in kemična čistila . . . Že majhna količina takih snovi naredi kompost neuporaben, pa tudi strupen.

Velika obremenitev okolja — posebni gospodinjski odpadki

Pomembna kategorija so posebni odpadki iz gospodinj-

stev (odpadna olja, ostanki zdravil, izrabljeni baterijski vložki, ostanki barv, lakov in drugih kemikalij, ostanki škropiv in kemičnih čistil, zaščitnih sredstev in njihova embalaža). **Ti ne sodijo med ostale komunalne odpadke!** In žal je njihovo varno skladiščenje ali uničevanje v Sloveniji še dokaj neurejeno, zaradi česar se jih pri nas posebej ne zbira, čeprav so za okolje najbolj obremenjujoči in nevarni.

Zdenko Škrli

**KOMUNALNO STANOVANJSKO
PODJETJE p.o.**
Partizanska cesta št. 2
66210 SEŽANA

Ime Preskrba mora postati trajen pojem sodobne preskrbe prebivalstva

IMAMO SEDEMDESET PRODAJNIH MEST!

Začetki trgovskega podjetja Preskrba v Sežani segajo v leto 1947. Svojo organizacijo je prilagajalo razmeram v gospodarstvu povojne Jugoslavije in se v začetku sedemdesetih let vključilo v takratno sestavljeno organizacijo združenega dela Timav, ki je tja do leta 1976 predstavljala zaokroženo storitveno, proizvodno in turistično dejavnost Obale in Krasa. Leta 1988 pa se je Preskrba spet izoblikovala kot samostojno podjetje za trgovino na debelo in drobno.

Vodilna misel nam je vseskozi zadovoljen kupec

V skoraj petdesetletnem obstoju podjetja nam je bila vseskozi vodilna misel zadovoljen kupec. Kolikor je bilo možnosti, smo širili prodajna območja in povečevali pestrost ponudbe. Ne le na območju sedanje občine Sežana marveč tudi na ilirskobistriško območje ter proti hrvaški Reki, kjer smo v sedemdesetih letih imeli poslovno enoto s kakšnimi

180 zaposlenimi, hkrati pa smo imeli poslovno enoto tudi v Beogradu s 16 zaposlenimi.

Po osamosvojitvi Slovenije in zadnji vojni ter vojnah na Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini se je naše dotedanje tržišče bistveno zožilo. Tako pokrivamo v veleprodaji vso Slovenijo ter opravljamo obsežne uvozne in izvozne posle. Imamo svoja centralna skladišča v Sežani s sodobno organizacijo raztovarjanja, skladiščenja in natovarjanja ter svoj prevozni park. Veleprodaja

predstavlja polovico skupnega prometa Preskrbe!

Imamo 70 prodajnih mest!

V maloprodaji oskrbujemo prebivalstvo občine Sežana in del območja občine Ilirska Bistrica. Imamo 70 prodajnih mest, in sicer 15 pravih marketov, 15 samopostrežnih trgovin, 20 specializiranih trgovin z neprehrambenim blagom ter 20 manjših podeželskih trgovin. Najmočnejša in najbolj celovita je naša ponudba v Sežani ter policentrih, kot so Divača, Dutovlje, Komen, Kožina, Lokev, Podgrad, Senožeče, Štanjel in Vreme.

Poleg zadovoljevanja potreb domačega prebivalstva pa je v ospredju naših poslovnih stremeljenj tudi zadovoljevanje

kupcev iz sosednje Italije. Bili so časi, ko je predstavljalo njihovo kupovanje v naših prodajalnah kar polovico maloprodajnega prometa. Takrat so kupci iz tujine pri nas kupovali prehrano in še marsikaj bistveno ceneje kot doma. V zadnjih letih pa so se kljub razvrednotenju italijanske lire za kakšnih 30 odstotkov pri 4,1-odstotni inflaciji maloprodajne cene nebstveno povečale, zato je po cenah naše blago za kupce iz Italije manj zanimivo . . . Trudimo se, da bi našo ponudbo blaga še izboljšali, tako da bo set postala zanimiva za kupce iz sosednje Italije.

Pa še nekaj moramo upoštevati, ko tehtamo težo in pomen pospeševalnih in zaviralnih dejavnikov prodaje pri nas . . . To je ponovno vrača-

Nakupovalni utrip v Preskrbinem marketu

*Kraji v občini Sežana,
kjer ima trgovsko podjetje
Preskrba iz Sežane
svoje prodajne enote.
Velike črke kažejo, kje so take
enote in s kakšno ponudbo
M so marketi,
S so samopostrežne
prodajalne,
N so neprehrabne trgovine
in P so podeželske trgovine*

nje zaupanja v domačo valuto. Tolar je stabilen, inflacija se je bistveno zmanjšala in spet se izplača varčevati. Vse bolj naši kupci, seveda tudi zaradi upada kupne moči, pretehtajo, kaj in za koliko kupiti.

Kupec je za nas kralj!

Ta, že ničkolikokrat izgovorjena misel o prodajni filozofiji postaja naš môtô... „Njegovo veličanstvo“ kupec je tisti, ki nam s svojim nakupom v naših prodajalnah omogoča promet blaga, ustvarjanje dobička in zagotavljanje sredstev za naše osebne dohodke in širitev ter bogatitev prodajne ponudbe.

Vsa dejavnost trgovine na debelo in drobno Preskrba je na ramenih 390 ljudi, od tega jih 245 skrbi za maloprodajo in 90 za prodajo na debelo.

Sedaj se tudi že lastninimo. Odločili smo se za notranji odkup podjetja v največjem možnem deležu. Deloma bomo to uresničili s certifikati zaposlenih delavcev, njihovih družinskih članov, nekdanjih zaposlenih in že upokojenih delavcev. Preskrbo bomo preoblikovali v delniško družbo.

In naš jutrišnji dan...?

Naredili smo zelo ambiciozen in smel program za nadaljnji razvoj nastajajoče delniške družbe Preskrba v prihodnjih petih letih. Naš cilj je čim bolj celovita in kakovostna ponudba za prebivalstvo Krasa, Brkinov ter sploh vse Slovenije in bližnje Italije. Radi bi, da postane ime Preskrba trajen pojem sodobne preskrbe prebivalstva z življenjskimi potrebščinami in njen blagovni znak!

Ta, že ničkolikokrat izgovorjena misel o prodajni filozofiji postaja naš môtô... „Njegovo veličanstvo“ kupec je tisti, ki nam s svojim nakupom v naših prodajalnah omogoča promet blaga, ustvarjanje dobička in zagotavljanje sredstev za naše osebne dohodke in širitev ter bogatitev prodajne ponudbe.

PRESKRBA
SEŽANA

Obiščite lokale HTG – Hoteli, turizem in gostinstvo Sežana

... KO SE OGLASI ŽELODEC!

Ludvika Foški

Podjetje HTG — Hoteli, turizem in gostinstvo Sežana že dolga leta obvladuje gostinski prostor od Fernetičev do Kozine, seveda skupaj z zasebnimi gostilnami. V prihajajočih toplejših dneh bo verjetno marsikdo, naveličan zimskih, tudi neprijaznih dni, izrabil lepo vreme za nabiranje novih moči. Priložnosti za to je na Krasu veliko in veseli bomo, če boste tako namenjeni zavili tudi v katerega izmed naših lokalov. Prepričajte se sami, da gre tudi HTG s svojo gostinsko in turistično ponudbo v korak s časom!

V samopostrežni restavraciji **Terminal** skuhamo vsak dan kar nekaj vrst okusnih malic, zato je kot nalašč za tiste goste, ki se v lokalih ne zadržujejo radi predolgo.

Tistim, ki bi se po naporni poti radi odpočili, priporočamo **hotel Tabor** v Sežani, saj je to ta čas edini hotel v kraški prestolnici... V prenovljeni in lepo opremljeni restavraciji vam bodo postregli z vsemi kraškimi specialitetami in jedmi po naročilu. Kdo pa ima kaj hazarderske žilice, se lahko preizkusi v sosednjem Casinu corse, stavnici za konjske in pasje dirke.

Sredi Sežane je poleg cerkve **restavracija Mohorčič**, ki jo že dolga leta cenijo zaradi nje ne izjemno kakovostne kuhinje, iz katere nudijo vse vrste mesnih in ribjih jedi ter kraških specialitet.

V Sežani upravlja HTG še **hotel Triglav**, v katerem lahko gostje naročijo poleg najrazličnejših klasičnih jedi tudi okusne pizze.

Risnik v Divači je majhen **pension** s 27 ležišč. V njem si gost lahko poteši lakoto med drugim tudi z lovskimi in ribjimi specialitetami.

Če gremo malo dlje proti morju, ne moremo in ne smemo prezreti **Škocjanskih jam**. Njihove lepote in posebnosti so prevzele tudi svetovne strokovnjake, da so jih vpisali v seznam svetovne naravne in kulturne dediščine pri UNESCO.

Tam je tudi **Gostilna pri jami**, ki zaokroža gostinsko ponudbo v tem kraju, ki je primeren za poldnevne in enodnevne izlete, če bi se radi izognili mestnemu vrvežu in preživeli nekaj uric v naravi.

Kozina je pomembno cestno križišče. Ob cesti Ljubljana—Koper je **restavracija Express**, v kateri vam prijazno osebje vselej hitro postreže. Ob cesti Reka—Trst pa je **Motel Kozina** s kampom II. kategorije in z barom za goste, ki so željni zabave.

Pogled iz letala — Matavan, Škocjan

Restavracija Mahorčič sredi Sežane vabi s svojo kakovostno kuhinjo...

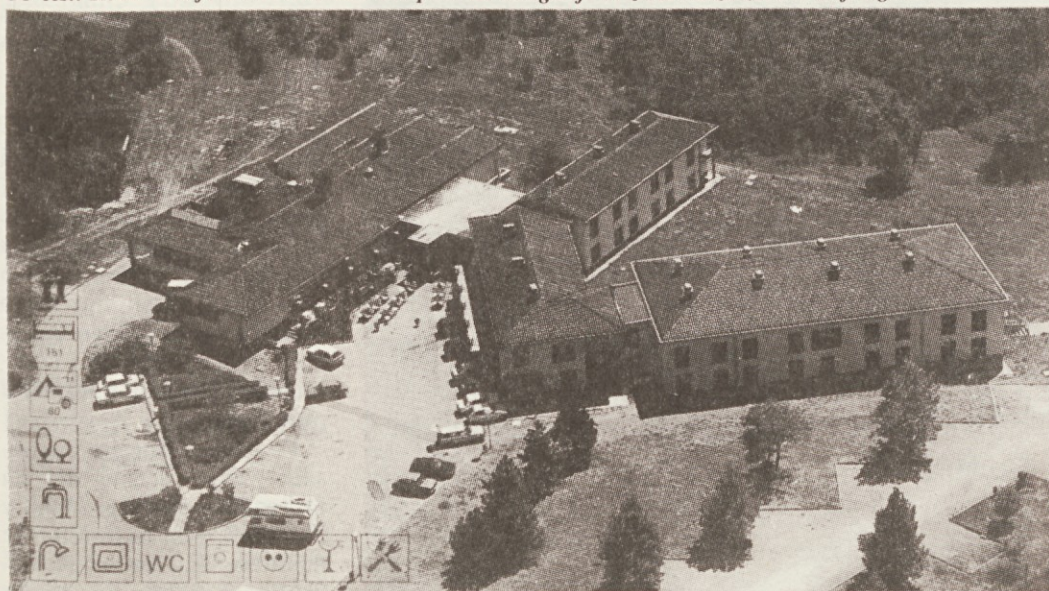

Hotel Triglav ob Partizanski c.

Hotel Tabor ob Kolodvorski c.

Ob cesti Reka-Trst je Motel Kozina s kampom II. kategorije in z barom za zabave željne goste

ZAKAJ SO TAKO DOBRI?

Ker je bil pustni čas, ko se vsi radi posladkamo s pustnimi krofi, smo povprašali **Ivana Lotriča**, kuharja v hotelu Triglav v Sežani, kako pripravlja in cvre krofe. Vsako leto jih namreč pripravi veliko število. In res nam je zaupal svoj recept:

„Za domače potrebe bo dovolj: 1 kg bele moke, 5 dkg kvasa, 5 jajčnih rumenjakov, 12 dkg masla ali margarine, 3 dl mleka, 6 dkg sladkorja, vanilijin sladkor, neškropljena limonina lupina, 3 cl ruma, sol, marmelada, olje za cvrtje in sladkor za posip.

Testo naredimo iz moke, kvasa in mlačnega mleka z vsemi dodatki. Biti mora mehko, sicer bodo krofi nekako pretežki. Testo med stepanjem ne smemo dvigovati visoko, da ne nastajajo v njem luknje. Ko se testo loči od posode in kuhavnice, ga pustimo na toplem (približno pri 22°C) vzhajati. Potem na pomokani podlagi testo razvaljamo za pol prsta debelo, izrežemo z modelnikom okrogle diske ali kroge, dodamo na vsakega drugega marmelado in te prekrijemo z diski brez marmelade ter stisnemo robove, da marmelada ne uhaja. Vsak tako pripravljen dvojni disk ali krog še enkrat izrežemo z nekoliko manjšim modelnikom. Vsak za cvrtje pripravljen krof med vzhajanjem obrnemo.

V kozico nalijemo za tri prste visoko olja in ga segrejemo. Z enim krofom cvrtje preizkusimo: v olje ga položimo tako, da damo zgornjo, bolj vzhajano polovico, najprej v olje. Potem kozico pokrijemo. In ko krofi na spodnji strani porumenijo, jih obrnemo ter pokrovko odmaknemo.

Ocvrtke, to je ocvrte krofe polagamo na cedilo ali na papirnat serviete ter jih še vroče potresemo s sladkorno moko . . .

Pa dober tek!

„MARMOR“ SEŽANA, PODJETJE, KI OŽIVLJA KAMEN

V tem prispevku predstavljamo kraški kamen in kraško kamnarstvo skozi čas, skupaj z občutki, ki ob oblikovanju kamna prevevajo kamnarje v podjetju „Marmor“ Sežana . . .

Pridobivanje in obdelava okrasnega kamna – marmorja ima na Krasu že večstoletno tradicijo. Slovite nabrežinske kamnolome so odprli že Rimljani. Ves Kras je bil prepreden z vrsto kamnolomov; dva še vedno dajeta kamen podjetju Marmor iz Sežane. To sta kamnolom Lipica in kamnolom Doline.

Če želimo vsaj približno ugotoviti začetke uporabljanja kamna, se moramo v mislih za kratek čas vrniti v našo davno preteklost.

V vseh obdobjih človekovega obstoja se je kamen uporabljal v različne namene. V današnjih časih, v dobi moderne, ko so kamnu napovedali boj beton, keramika in plastika, se kamen predstavlja tudi kot okrasni element. Vzcveta v vsej svoji krasoti in iz tega boja izhaja skoraj vselej kot zmagovalec . . .

Bogata in dolga tradicija

To bogato in dolgo tradicijo človekovega pridobivanja in obdelovanja okrasnega kamna nadaljuje podjetje „Marmor“ Sežana z moderno strojno opremo, s pridnimi rokami, z znajem in izkušnjami svojih delavcev.

Oblikovali in postavljali smo temelje z nam lastno vztrajnostjo, tako da se lahko s ponosom ozremo nazaj. Nismo klonili pred problemi, pred razmerami, ki nam niso bile vedno naklonjene . . . Delo kamnarjev je bilo namreč težko, a bilo bi še težje, če si ne bi z nam lastnim trudom in odrekamjem ustvarili boljših delovnih razmer. In vemo, da bomo tudi v bodoče z vloženim trudom dosegali zastavljene cilje.

Ko kamnar iztrga zemlji kamen, ga razžaga, spolira in postavi na izbrano mesto, takrat se šele začne zgodba o kraškem kamnu, ki krasi pročelja in tlake stavb pri

nas in po Evropi. Zato smo ponosni, da to zgodbo pišemo tudi mi v sežanskem „Marmorju“.

Naš sodelavec Alojz Jeranče je v verzih takole opisal našo zgodbo:

*Skozi prastari kamniti porton
v kraški svet boš stopil,
krasot njegovih se naužil.*

*Če kraj poti lepote nisi se napil,
iz štirne s hladno, bistro vodo
si boš žejo potešil.*

Petinosemdeset nas je . . .

Kras skriva v sebi neizčrpno bogastvo – kamen.

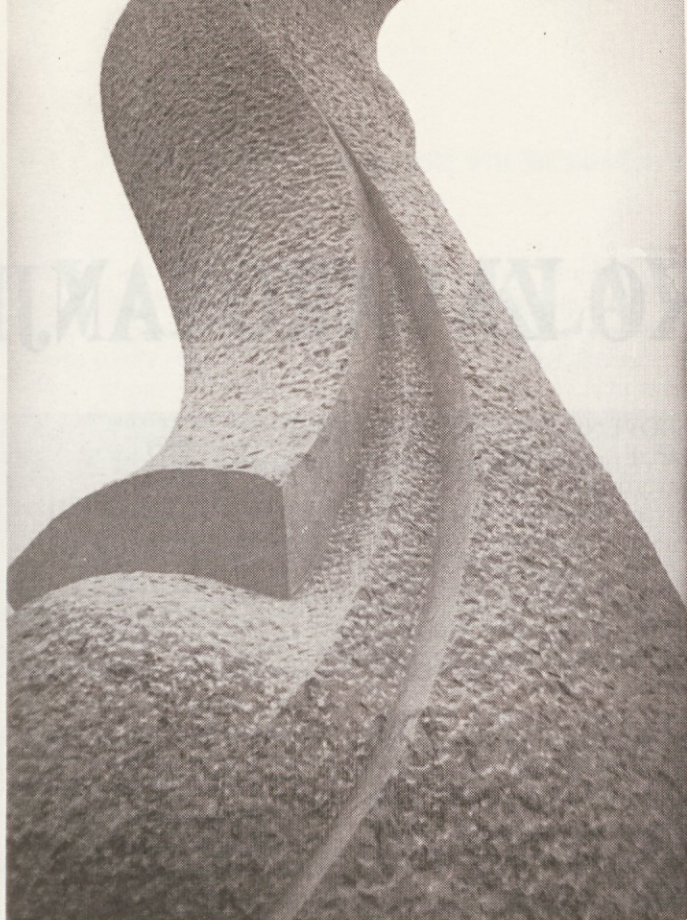
Čim globlje prodiramo v njegove globine, tem lepši je. Kraški kamen – ta svetlosivi, zgornjekredni, drobnozrnati apnenec z drobirjem rudistnih školjk – je naravno bogastvo ljudi, ki tukaj živimo. Res so še drugi marmorji, vendar sodi med najbolj cenjene marmorje vsekakor kraški marmor . . . In ko združimo bogastvo narave in človeka – kar dobro znamo – lahko ponudimo ta neslutena bogastva tudi vam.

V podjetju „Marmor“ Sežana, d.o.o., nas dela petinosemdeset delavcev, ki nas, najbrž, podrobneje ni treba predstavljati, saj smo v tem prostoru, s tem imenom in s svojimi izdelki že od daljnega leta 1947. V našem kamnolomu Lipica, ki ima dva odprta kopa Lipica I in Lipica II, pridobivamo kamen z imenom Lipica Fiorito in Lipica Unito, v kamnolomu Doline pa pridobivamo kamen z imenom Repen.

Izdelki iz „Marmorja“ prodajamo doma in na tujem. V glavnem jih tudi sami montiramo, se pravi postavljamo. Uveljavili so se ne le na domačem trgu temveč tudi v tujini in so zelo iskani. Delujejo toplo domače ter nevsiljivo v vsakem okolju – sami in v kombinaciji z drugimi naravnimi materiali.

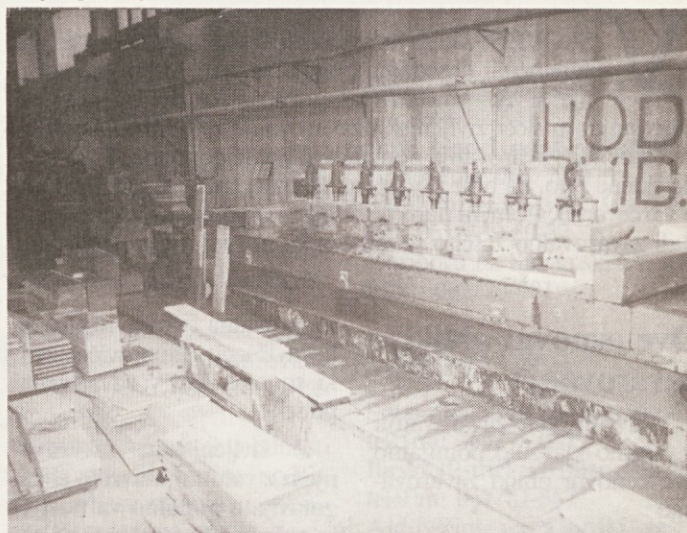
Podjetje „Marmor“ je nosilec velike večine del na reprezentančnih zgradbah v Sloveniji. Naj naštejemo le nekatere: Parlament R Slovenije, Ljubljanska banka

Opažamo, da se je v zadnjih letih izredno povečalo povpraševanje po izdelkih iz naravnih materialov, kar je tudi posledica vse večje osveščenosti ljudi, da je dobro uporabljati to, kar ponuja narava, katere del smo tudi ljudje. In pri tem lahko mi, kamnarji iz „Marmorja“, poskrbimo, da kamen, ki nam ga narava ponuja, preoblikujemo v gradbeni material in v okrasne izdelke . . .

Skulptura „Novo rojstvo“ akad. kiparja Negovana Nemca, kamen, 350x70x70 cm, pred upravno zgradbo podjetja Marmor v Sežani

Strojno poliranje marmornatih plošč

in Iskra na Trgu Republike, Univerzitetni klinični center in Teološka fakulteta v Ljubljani, Poslovno turistični center v Kranjski gori, hotel Metropol v Portorožu, tržnica in kompleks Ogrlica v Kopru, kompleks Lipica, Kulturni center Srečka Kosovela v Sežani, cerkve v Senovem, Kosezah, Novi Gorici, Kopru . . . In še bi lahko naštevali!

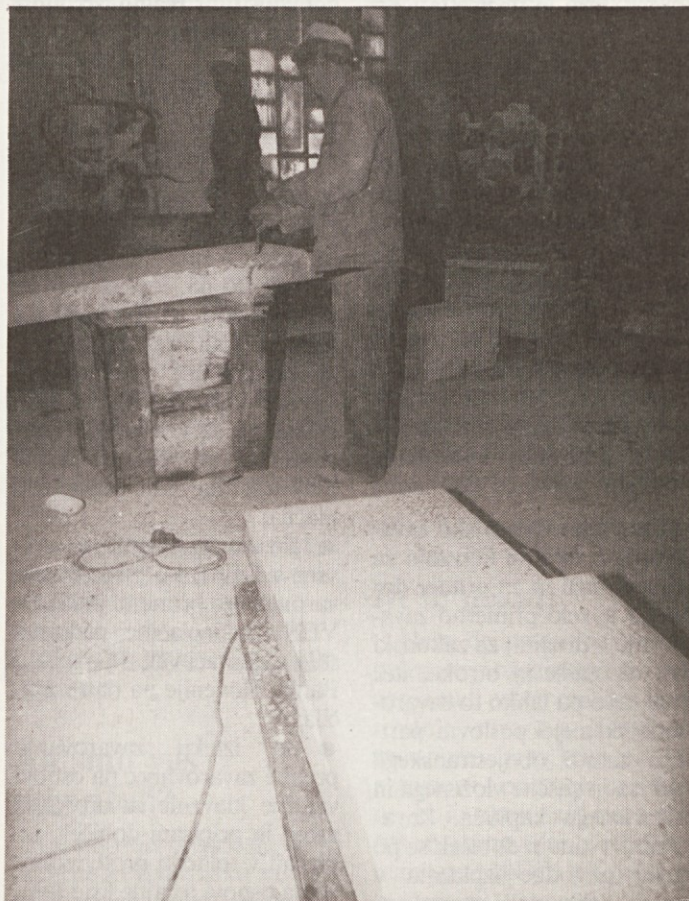
Vse večje povpraševanje po izdelkih iz naravnih materialov

Opažamo, da se je v zadnjih letih izredno povečalo povpraševanje po izdelkih iz naravnih materialov, kar

je tudi posledica vse večje osveščenosti ljudi, da je dobro uporabljati to, kar ponuja narava, katere del smo tudi ljudje. In pri tem lahko mi, kamnarji iz „Marmorja“, poskrbimo, da kamen, ki nam ga narava ponuja, preoblikujemo v gradbeni material in v okrasne izdelke . . .

Lahko tudi strnemo ta prikaz z zagotovitvijo, kako hkrati tudi stremimo za tem, da gre naš razvoj v korak s časom, kar se odraža tudi na kakovosti naših izdelkov in v zadovoljstvu naših kupcev.

M. P.

Kamnar med obdelavo plošče

Življenje je tek na dolge proge!

ŽIVLJENJSKO ZAVAROVANJE Z VALUTNO KLAVZULO

V SLOVENICI, zavarovalniški hiši d.d., smo temeljito spremenili dosedanje pogoje za življenjsko zavarovanje. Uvedli smo namreč novo obliko življenjskega zavarovanja, in sicer življenjsko zavarovanje z valutno klavzulo. Ta oblika zavarovanja pomeni več kot le pogodbo, ki jo nekdo sklene zato, da bi se zavaroval. Pomeni tudi več kot pogodbo o varčevanju. Pomeni namreč oboje, saj poleg varčevanja nudi tudi zavarovalno zaščito posamezniku in tudi njegovi družini.

Dve osnovni obliki zavarovanja

V življenjskem zavarovanju z valutno klavzulo ponujamo dve osnovni obliki zavarovanja:

- posamično zavarovanje za primer smrti in doživetja ter
- vzajemno zavarovanje dveh oseb za primer smrti in za primer doživetja.

Posamično zavarovanje z valutno klavzulo za primer smrti in za primer doživetja je oblika zavarovanja, ki je prilagojena posamezniku. Zavarovalna vsota in ustvarjeni dobiček iz naslova gospodarjenja z vloženimi sredstvi se ob izteku pogodbe izplačata zavarovancu, v primeru njegove smrti pa se izplačata upravičencu, ki ga je ta določil v zavarovalni polici.

Vzajemno življenjsko zavarovanje z valutno klavzulo za primer smrti in za primer doživetja je zelo primerno zavarovanje v družini, za zakonski par, za starše in otroke, itd. Prav tako pa lahko to zavarovanje sklenejo poslovni partnerji zaradi obojestranskega interesa in zaščite vloženega in ustvarjenega kapitala. Zavarovalna vsota in dobiček se po izteku pogodbe izplačata v enakih delih med zavarovance. V primeru morebitne predhodne smrti enega izmed zavarovancev se vsota izplača preživelemu zavarovancu, v primeru istočasne smrti pa se

zavarovalna vsota izplačuje upravičencu ali upravičencem, ki so navedeni v zavarovalni polici.

Z življenjskim zavarovanjem z valutno klavzulo si zagotavljate popolno varnost vi in vaša družina, hkrati pa zagotavlja tudi realno vrednost vašega denarja.

Značilnosti in prednosti

Osnovne značilnosti in prednosti življenjskega zavarovanja z valutno klavzulo:

- zavarovanje je mogoče skleniti do 65. leta starosti, s predložitvijo zdravniškega spričevala ali brez tega;
- zavarovalne premije so vpisane v polici v DEM, plačujejo pa se v tolarški protivrednosti po tečaju Banke Slovenije na dan zapadlosti plačila;
- zavarovalne vsote so vpisane v DEM, ko pride do zavarovalnega primera, pa SLOVENICA izplačuje nadomestilo v domači valuti po tečaju Banke Slovenije na dan izplačila;
- po izteku zavarovanja prejme zavarovanec na osnovi valutne klavzule zavarovalno vsoto in pripisani dobiček, izplačan v tolarški protivrednosti na osnovi tečajne liste Banke Slovenije;
- zavarovanje je mogoče skleniti za 10, 11, 12 ali več let.

Če je zavarovanje sklenjeno z zdravniškim pregledom,

SLOVENICA v primeru smrti zaradi bolezni izplača celotno zavarovalno vsoto, in sicer od prvega dneva trajanja zavarovanja. Brez zdravniškega pregleda pa v prvih šestih mesecih trajanja zavarovanja izplača 50 % zavarovalne vsote, po tem obdobju pa upravičencu izplača celotno vsoto. Če je smrt nastopila zaradi nezgode, se od prvega dne zavarovanja izplačuje celotna zavarovalna vsota, neglede na to, ali je bilo zavarovanje sklenjeno z zdravniškim spričevalom ali brez njega.

Če je sklenjeno vzajemno življenjsko zavarovanje z va-

lutno klavzulo, SLOVENICA izplača materi v primeru rojstva otroka dodatno vsoto.

Ko poteče dve leti od sklenitve zavarovanja, premija pa je v celoti plačana, ima zavarovanec pravico do kapitalizacije zavarovalne vsote.

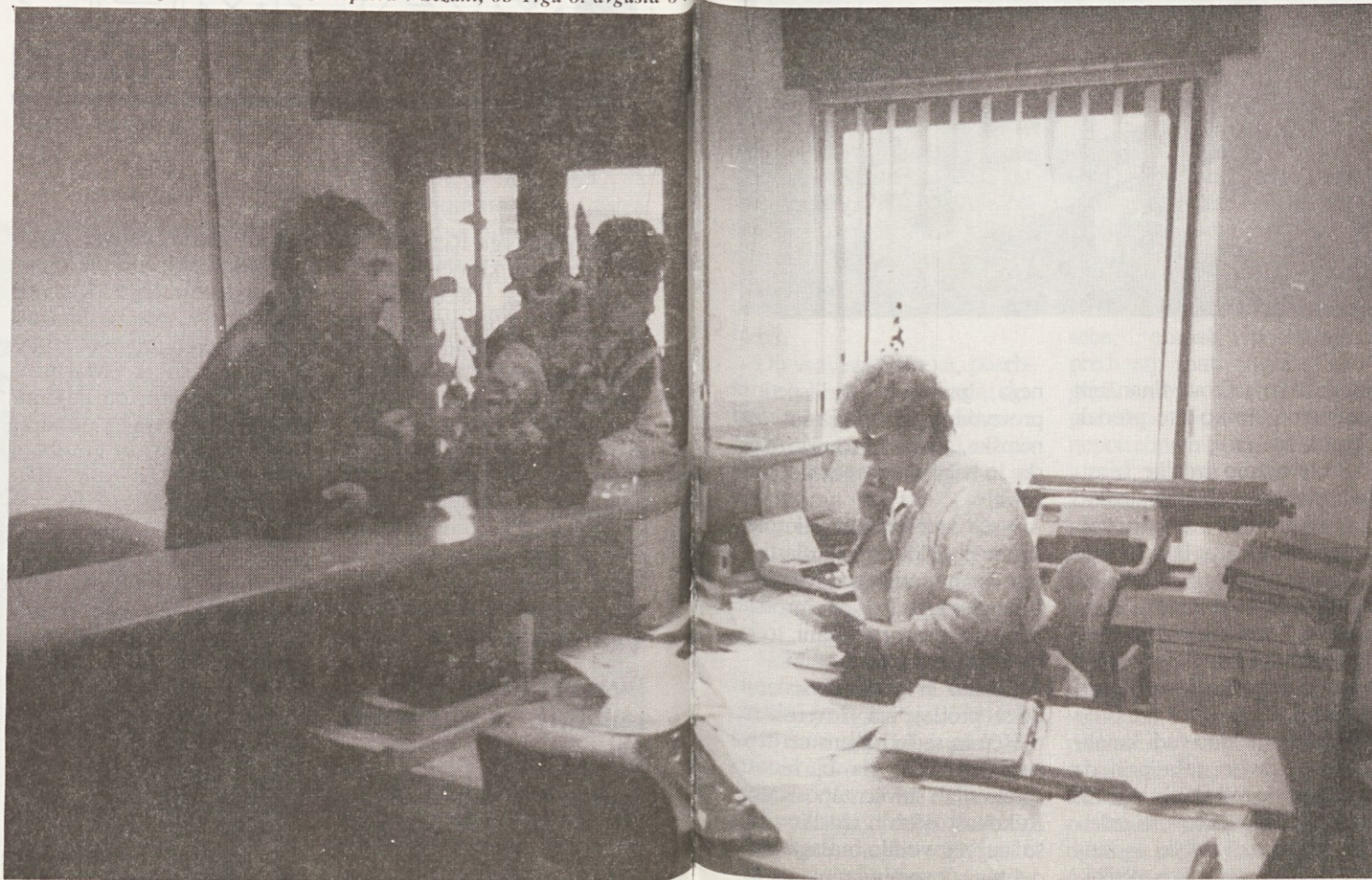
Po izteku pogodbe o življenjskem zavarovanju z valut-

MDCCCLXXXIV

SLOVENICA
zavarovalniška hiša d.d.

Minuli petek dopoldne v našem zastopstvu v Sežani, ob Trgu 8. avgusta 6.

Z življenjskim zavarovanjem z valutno klavzulo si zagotavljate popolno varnost vi in vaša družina, hkrati pa zagotavlja tudi realno vrednost vašega denarja.

no klavzulo ima zavarovanec pravico do njegove spremembe v zavarovanje osebne doživljenjske pokojnine ali v zavarovanje osebne rente za določen rok.

Polico življenjskega zavarovanja je mogoče dati tudi v zastavitev, lahko pa se zavarova-

nec tudi dogovori s SLOVENICO, da se mu izplača določeni predjem na zavarovalno vsoto.

SLOVENICA se zavezuje zavarovalno vsoto oziroma vsa druga nadomestila v zvezi s to vrsto zavarovanja izplačati v roku petih dni.

Kaj pa dopolnilno nezgodno zavarovanje?

Če je skupaj s tem življenjskim zavarovanjem z valutno klavzulo sklenjeno tudi dopolnilno nezgodno zavarovanje, veljajo dogovorjene vsote za:

- primer smrti zaradi nezgode (to pomeni dve zavarovalni vsoti, to je življenjsko in nezgodno);
- primer trajne invalidnosti zaradi nezgode in dnevno nadomestilo za zdravljenje v bolnišnici zaradi nezgode;
- dnevno nadomestilo začasno nesposobnost za delo zaradi nezgode.

Pri sklenjenem dopolnilnem nezgodnem zavarovanju krije SLOVENICA tudi stroške reševanja zavarovanca s helikopterjem, in to do višine 50 % zavarovalne vsote za primer smrti zaradi nezgode.

Pri našem dopolnilnem nezgodnem zavarovanju pa je pomembno tudi to, da SLOVENICA izplača za vsak odstotek invalidnosti na 50-odstotno invalidnost zavarovancu po 2 % zavarovalne vsote.

Vse to so razlogi, zaradi katerih SLOVENICA, zavarovalniška hiša d.d., posluje z vašim in našim geslom: ŽIVLJENJE JE TEK NA DOLGE PROGE!

Ali smo vas prepričali?

Če smo vas prepričali, da se odločite za življenjsko zavarovanje z valutno klavzulo, pridite v katerikoli izmed naših filijal ali v najbližje zastopstvo. Lahko pa tudi zavrtite telefon in se dogovorite za obisk našega zastopnika!

Filiale so v:

Kopru na Ljubljanski 3, telefon: 066/32-541
Novi Gorici na Gregorčičevi 11, telefon: 065/27-070
Ljubljani na Celovski 91, telefon: 061/159-50-32
Mariboru na Slovenski 21, telefon: 062/23-781

Zastopstva so v:

Sežani na Trgu 28. avgusta 6, telefon: 067/73-081
Ilirski Bistrici na Bazoviški 8, telefon: 067/81-587
Ajdovščini na Goriški cesti 25/b, telefon zastopnika: 065/61-460
Postojni na Ljubljanski 5, telefon: 067/21-093
Izoli na Cankarjevem dreveredu, telefon: 066/62-527
Portorožu na Obali 120, telefon: 066/70-880
Idriji na Trgu maršala Tita 10, telefon: 065/71-757
Tolminu na Rutarjevi 8, telefon: 065/81-312
Kranju na Koroški 2, telefon: 064/222-850
Murski Soboti na Slovenski 48, telefon: 069/31-340
Lendavi na Partizanski 17, telefon: 069/75-187

In še nekaj!

Naša dejavnost pa zajema poleg premoženjskega zavarovanja tudi avtomobilsko zavarovanje, zavarovanje oseb in transporta, prav tako pa tudi aktivnosti s področja preventive, ki jo obravnavamo v najširšem pomenu te besede (humanitarne akcije, vzgojno izobraževalni) ter preventive v ožjem pomenu besede (požarno varstvo, prometna varnost, delovni pogoji ipd.), kakor tudi pri ohranjanju kulturnih in zgodovinskih vrednost. ■

MNOGO TEŽAV V PREUSMERJANJU PRODAJE...

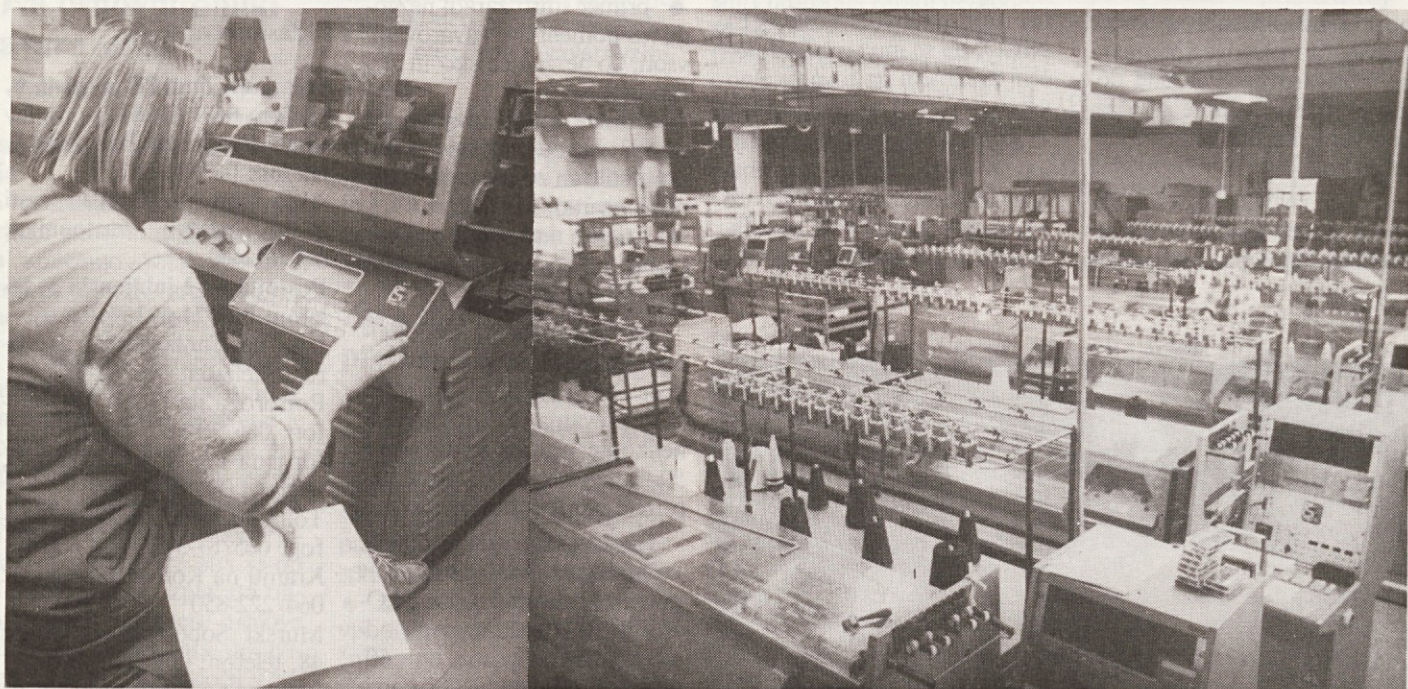
Iz sežanske tovarne pletenin in konfekcije

Sežana, tovarna pletenin in konfekcije, d.o.o., bo letos slavila petinštirideseto obletnico svojega obstoja. V njej zaposlenih 240 delavk in delavcev izdelujemo v obratu Sežana trikotožo in v obratu Komen konfekcijo. Vsako leto razvijemo in pripravimo za tržišče dve kolekciji — eno za pomlad in poletje in drugo za jesen in zimo.

Zaradi zaprtja nekdanjega jugoslovanskega tržišča smo imeli v zadnjih dveh letih mnogo težav s preusmerjanjem prodaje z domačega, nekdanj jugoslovanskega tržišča, v prodajo na tuje. Podjetje je v lasti republiškega skla-

ne ter otroška konfekcija, ki nosijo znak „Sežana“, kakovostni, pričajo priznanja, ki jih je sežanska tovarna pletenin in konfekcije doslej prejela na modnih sejnih.

Na slovenskem tržišču prodamo sedaj petino proizvede-

Želimo si obdržati sedanji delež prodaje na slovenskem tržišču in se še bolj usmeriti v čisti izvoz, ne da bi hkrati spreminjali število zaposlenih. Kakovost dela in izdelkov bo še naprej vodilo našega nadaljnega razvoja...

da za razvoj. Zaradi finančnih težav smo lansko leto prodali obrat v Materiji.

Proizvajamo izdelke iz raznih mešanic volne, iz alpake, iz runske volne, iz angora volne ter iz bombaža, lana in svile v kombinaciji z umetnimi vlakni. Uporabljamo elektronsko krmiljene pletilne stroje, ki predstavljajo v svetu vrhunec tehnologije strojnega pletenja.

V podjetju smo tudi kmalu spoznali, da je naša prihodnost samo v razvijanju vrhunske kreacije in kakovosti izdelkov. Da so naši izdelki — ženske, moške in otroške pleteni-

nega, preostale štiri petine proizvodnje pa izvažamo za nemške, italijanske, nizozemske in belgijske poslovne partnerje.

Naše izdelke lahko kupite širom po Sloveniji in zlasti v trgovinah podjetja Preskrba. Imamo pa tudi svojo prodajalno ob tovarni v Sežani, to je ob Stjenkovi ulici 1.

Želimo si obdržati sedanji delež prodaje na slovenskem tržišču in se še bolj usmeriti v čisti izvoz, ne da bi hkrati spreminjali število zaposlenih. Kakovost dela in izdelkov bo še naprej vodilo našega nadaljnega razvoja...

KAKO SPODBUJATI DOBRO SODELOVANJE

V stikih z ljudmi, posebno ko gre za pogovore, za neposredno srečevanje, lahko slej ali prej opazimo, da nas ljudje cenijo in ocenjujejo po tistem, kar jim posredujemo, kar jim pokažemo, v čemer se jim odpremo. Spoznavaajo nas po naših delih. To jim je izhodišče za obnašanje; do nas se bodo vedli tako, kot se mi vedemo do njih . . . !

Mnogokrat ne vemo, zakaj so ljudje do nas neprijazni . . .

Včasih se vedejo ljudje do nas neprijazno, mi pa ne vemo, zakaj. Morda smo, ne da bi se tega zavedali, rekli kaj nevljudnega, se izrazili dvoumno, brezobzirno, nerodno, pa smo s tem sogovornika prizadeli.

V pogovoru, posebno še, če so prisotni še drugi ljudje, človeku ne moremo povedati kar v obraz vsega, kar nas žuli, čeprav se nam zdi, da imamo popolnoma prav in da smo do tega čisto upravičeni. Toda tudi prilizovati se nam seveda ni treba.

Do vsakega človeka, posebno če želimo z njim graditi dober, dolgotrajen, lep odnos, z njim dobro sodelovati ali pa celo oblikovati prijateljstvo, se obnašajmo spoštljivo, vljudno, zrelo in kulturno. Če bo sogovornik začutil, da cenimo njegovo osebnost, se zanimamo zanj, bo tudi on tako ravnal.

Natanko nikoli ne moremo napovedati, kdaj in zakaj se oblikujejo dobri poslovni odnosi, še manj, kdaj pride do trenutka, ko se oblikuje prijateljstvo. Vemo le, da temelji za to nastajajo dolgo časa. In vemo tudi, da je v vseh časih, v vseh stoletjih človeškega ro-

du življenje brez prijateljev prazno.

Tudi prijateljski poslovni odnosi povečajo poslovno srečo, podvojijo veselje in tudi zmanjšajo bridkost, prepolvijo žalost, kadar pride do neuspeha.

Sedem zlatih pravil za spodbujanje dobrih odnosov

Dobro je, da med pogovorom upoštevamo nekatera zlata pravila, s katerimi spodbujamo dobre odnose, da bo nastalo novo prijateljstvo. Ta pravila so:

1. Ne poslušajmo predvsem sebe, ampak poskušajmo predvsem znati poslušati drugega, sogovornika (ali drugače povedano, ne „otresajmo“ po nepotrebnem „svojega jezika“ v prid „zlatega molka“).
2. Na posmehujmo se in ne norčujmo se iz drugačnega mnenja, ki ga ima naš partner. (Ne zbijajmo neokusnih šal na račun drugega, ki sproži prisiljen smeh.)
3. Ne bahajmo se z uspehi drugih in s področji, o katerih vemo malo ali sploh nič. (Med pravimi prijatelji domišljavosti ni veliko. Ljudje jo nasplošno nimajo radi in tako si ne pridobimo ne ugleda, kaj šele dobrega prijatelja.)
4. Žaljivo je tudi vzvišeno ve-

Do vsakega človeka, posebno če želimo z njim graditi dober, dolgotrajen, lep odnos, z njim dobro sodelovati ali pa celo oblikovati prijateljstvo, se obnašajmo spoštljivo, vljudno, zrelo in kulturno. Če bo sogovornik začutil, da cenimo njegovo osebnost, se zanimamo zanj, bo tudi on tako ravnal.

Silva Matos, dipl. psihologinja, zaposlena v Ljubljanski banki, d.d., Ljubljana

denje, ki kaže na podcenjevanje sogovornika. (Za to ni treba uporabiti besed; lahko podcenjujemo tudi s pogledom, z obrazno mimiko, z zamahom roke . . .).

5. Besede, ki jih uporabljamo pri pogovoru, naj ne vključujejo psovka, kletvic, nevljudnih mašil! S tem žalimo človekovo dostojanstvo, sebe pa uvrstimo na raven primitivnosti.

6. Uporabljajmo čim manj tujk, predvsem pa nobene izmed tistih, ki jih sami ne poznamo natančno!

7. Prijazen, sproščen pozdrav, vljudnost, uporaba besed „hvala“, „prosim“ in umirjen ton govora ter vedenja so podlaga za dobro sogovornikovo počutje.

NAJBOLJ IZGUBLJEN DAN JE TISTI, KO SE NISMO SMEJALI

Lepota pomeni danes neskončno mnogo stvari. Pomeni modne časopise, manekenke in filmske zvezde. Pomeni ti-soč in en proizvod in uslugo ali storitev, bodisi kozmetično in zadnjo modno, pa vse do frizerskih in lepotno kirurških storitev. Reklame ponujajo lepoto, kot bi bila blago. S strani modnih revij in s televizijskih zaslonov nam kričijo: „Kupite ta šampon, uporabite ta parfum, pobarvajate si oči s kozmetiko X, pijte to, oblecite ono, . . . in boste lepi!“ Kar nam reklame ne povedo, pa je, da je edini in najpomembnejši faktor lepote zdravje in sreča. Prave lepote se ne da kupiti ali namazati. Pride iz notranjega zadovoljstva, ki ga človek nosi v sebi. V zgubanem čelu in mrkem pogledu prav gotovo ni nič zapeljivega; izrazi dolgočasja, naveličanosti in napetosti izničijo še tako lep obraz.

Ženska pa ne kaže svoje notranjosti samo s svojim obrazom, ampak jo kaže tudi z načinom obnašanja, s hojo, s svojim odzivanjem na ljudi in stvari okoli sebe.

Če torej hočete izgledati najboljše, morate svoj osebni lepotni program začeti graditi iz svoje notranjosti in spraviti svoje telo v „top“ kondicijo s kombinacijo pravilne prehrane, redne telesne vadbe in zadostnega počitka in pa — kar

je zelo pomembno — z zmanjšanjem in uravnavanjem vsakdanjih napetosti. Če ste pridni in disciplinirani, imate lahko lastno notranjo in osebno lepoto skorajda popolnoma zastonj!

Seveda pa vam skrb za vaš videz ne sme predstavljati

vsakdanje obveznosti, ampak vam mora biti v veselje in razvedrilo. To pa je tudi namen te rubrike: zavzeti svež in vesel odnos do nege svojega telesa, do kozmetike in garderobe, do diete in telesne aktivnosti.

Zdrava, fit in predvsem srečna se namreč vsaka ženska

lahko počuti lépo. In kadar se tako počutite, izžarevate to tudi navzven in ste lepi tudi za druge!

panda

Edita Stok, dr. med., zaposlena na Ministrstvu R Slovenije za zdravstvo

Edita Stok

STROKOVNO VODEN ODDIH – KAJ JE TO?

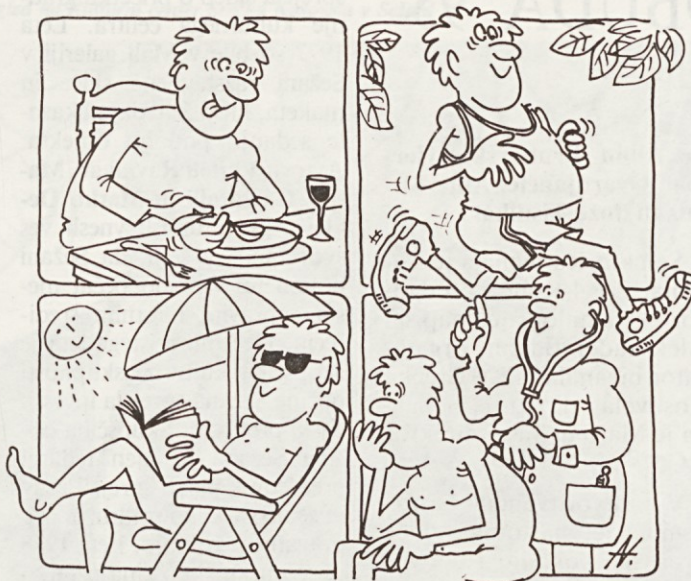
Neizpodbitno je, da se časi spreminjajo. Še pred nekaj leti je bilo popolnoma nepomembno, če je bil direktor podjetja ali — moderneje rečeno — manager debel, neurejen . . ., če je dneve preživil v nenehnem stresu, vendar ob spremstvu cigarete ali kozarca v roki . . ., če je jedel enkrat na dan in to šele zvečer. Miselnost se opazno spreminja in na vodilnih mestih v podjetjih, v obrtnih obratih, v javnih službah in ustanovah srečujemo danes vse več dokaj mladih ljudi, ki poleg „naložb v svoje znanje“ postavljajo na enako pomembno mesto „naložbo v svoje zdravje“.

Vse več je med nami takih, ki vedo, da so temelji njihovega poslovnega, delovnega in siceršnjega uspeha zdravo življenje, ker vedo, da je zdravje človekovo temeljno bogastvo. Skrbijo za kakovostno in uravnoteženo prehrano, za redne telesne aktivnosti, hodi-jo na preventivne preglede ter si odmerjajo reden oddih.

Pa ne le za poslovneže, ampak za prav vse ljudi najrazličnejših poklicev in starosti, je to pomembno. Zato si na poudarjeni sivi podlagi našete temelje človekovega zdravega življenja dobro zapomnite. Postanejo naj vodilo vašega vsakdanjega delavnika!

Še zlasti priporočljivo pa je, da od časa do časa človek „pobegne“ iz svojega vsakdanjega okolja in si privošči počitek v drugačnem okolju. In, če je le mogoče, naj bo to „strokovno voden oddih“, ki ga predlaga, usmerja in tudi

„Gledam skozi okno pisarne v sosednjo hišo, ki stoji siva, prazna in zapuščena. Dan je temačen in žalosten, delo mi ne gre in ne gre od rok . . . Čutim, da moram nekaj storiti zase!“ Tako mi pripoveduje prijatelj, ki ga srečam na cesti po dolgih letih. Odločil se je za redno tedensko igranje košarke, shujšal je za nekaj kilogramov, prenehal je kaditi. Kljub urejenosti se mu na obrazu širi utrujenost ali morda naveličanost? Vodi manjše podjetje in se vsak dan ubada z nešteti težavami.

preverja strokovno usposobljeno osebje.

S spremembo svojega vsakdanjega okolja za počitek so mišljeni spremenjena klima s svojimi blagodejnimi učinki, prehrana, gibanje na svežem zraku in v vodi, kar vse so že vedeli antični narodi. Že pred tisoči leti so poznali, izkoriščali in opisovali zdravilne učinke različnih kopeli, spremenjene klime in pomen gibanja na svežem zraku . . . Dandanašnji posebna veja medicine — balneologija — izkorišča učinke različnih naravnih snovi za krepitev in izboljšanje človekovega zdravja.

V Sloveniji imamo veliko naravnih zdravilišč, ki so usposobljena tudi za oddih in počitnikovanje. Med seboj se razlikujejo; v nekaterih je na voljo zdravilna voda, v drugih so bolj poudarjeni učinki ozračja z eteričnimi olji in obilico kisika, v nekaterih pa so posebnost klimatski vplivi, itn.

V zimskem času, ko dneve preživljamo zvečine doma, se še zlasti zavemo pomena ugodne klime. Izraz „klima“ povezuje med seboj zelo različne dejavnike, ki vplivajo na značilne lastnosti krajev in

območij — od zemljepisne širine do višinske lege, rastlinstva, vodnih površin, vlage, vetrov ipd. Sami se lahko prepričate o različni klimi v različnih krajih. Medtem, ko so ta čas ljudje v Ljubljani na prostem primorani nositi debele plašče, ljudje v Primorju posedajo na prijetno toplem soncu . . .

Švicarji, ki v Evropi slovijo po svojih zdraviliščih in njihovih zdravilnih značilnostih, so kraje s temi posebnostmi razvrstili v štiri območne skupine ali stopnje po njihovi nadmorski višini: 1. zdravilišča na višini od 200 do 600 m (npr.: Lugano), 2. zdravilišča na višini od 500 do 1100 m (npr.: Gstaad), 3. zdravilišča na višini od 1200 do 1900 m (npr.: Davos, Klosters, Wengen) in 4. zdravilišča na višini od 1500 do 1900 m (npr.: St. Moritz).

Tudi v Sloveniji poznamo ugodne klimatske učinke krajev in območij, tako na primer Rakitne, slovenskega primorja pa tudi Krasa. No, in prav o klimatskih učinkih kraške planote bomo v reviji „Kras“ še pisali!

Za sklep pa še enkrat ponovimo, da so kombinacija ugodne klime, preventivnih pregledov, sprehodov ali teka na svežem zraku, svetovanje o prehrani in vodena telesna aktivnost temelji zdravega in uspešnega življenja, ki bi si jih morali privoščiti najmanj enkrat letno. Ko po takem oddihu pridete domov, ugotavljate, kako utrujeni ste bili in kako dobro stori nekaj dni, preživetih brez telefona, telefaksa, računalnika, avtomobila in napornih sestankov . . . Delo postane spet lažje, bolj zanimivo in tudi uspešnejše! ■

Nauk in zgled,
uporaben tudi za današnje dni

Marijan Suša

2. mednarodni likovni bienale

V KC Srečka Kosovela v Sežani

SREDNJEEVROPSKA LIKOVNA POBUDA '93

V četrtek, 3. februarja, je zunanji minister Republike Slovenije Lojze Peterle odprl v Kulturnem centru Srečka Kosovela v Sežani 2. mednarodni likovni bienale **SREDNJEEVROPSKA LIKOVNA POBUDA '93**.

Na razstavi, ki jo KC Srečka Kosovela organizira vsako drugo leto, sodeluje 18 umetnikov iz devetih držav Srednje Evrope: Dietmar Brehm in Wolfgang Stifter iz Avstrije, Dževad Hozo in Peter Valdek iz Bosne in Hercegovine, Jiří Beranek in Jiří Sozansky iz Češke, Zlatko Keser, Ante Kuduz in Ljubimir Stahov iz Hrvaške, Flavio Val, Giorgio Valvassori in Franko Vecchiet iz Italije, Csaba Polgar iz Madžarske, Jacek Sovicki iz Poljske, Albin Brunovski iz Slovaške ter Herman Gvardjančič, Maksim Sedej ml. in Jože Tisnikar iz Slovenije.

Prvo nagrado bienala je prejel slikar **Maksim Sedej ml.**, štiri enakovredne druge nagrade pa so prejeli slikar-

ji **Albin Brunovski, Herman Gvardjančič, Ante Kuduz** in **Jože Tisnikar**.

Selektorica bienala je Tatjana Pregl-Kobe, predgovor v katalog je napisal Aleksander Bassin, organizator bienala je KC Srečka Kosovela, direktor bienala pa je Marijan Suša, direktor KC.

V otvoritvenem programu je nastopil nonet Brda s pevovodjo Radovanom Kokošarjem.

Bienale in njegovo organizacijo so gmotno podprli pokrovitelji: zavarovalna družba Adriatic, d.d., Koper, igralnica Casino Portorož, EKA ART Ilirska Bistrica, Projektiranje in inženiring Kars Sežana, MIP Nova Gorica, tovarna papirja Paloma Sladkogorska s Sladkega vrha, Krasoprema Dutovlje, zavarovalna hiša Slovenica, d.d. Koper in skupščina občine Sežana.

Ogled razstavljenih in nagrajenih del bo za vsakogar, ki ima rad likovno umetnost, posebno doživetje. ■ **M. S.**

KULTURNI CENTER

S ežana, upravno središče občine Sežana ali metropola Krasa, vsa povojna leta ni imela ustreznega prostora za kulturno ustvarjanje. Prostor, ki je služil vsaj deloma temu namenu, je bila kinodvorana, urejena v nekdanji konjušnici. V njej so prizadevni ljubitelji sicer prirejali vsakovrstne prireditve in redne kinopredstave, toda neustrezen prostor je onemogočal vsakršne večje in zahtevnejše projekte.

Prve zamisli in načrti . . .

Sežanci so že leta 1949 resno razmišljali o zgraditvi kulturnega doma. Ideja je zopet oživila leta 1953 in nato leta 1975 v tedanji kulturni skupnosti občine Sežana. Ta je sprejela sklep o pričetku gradnje kulturnega centra. Leta 1977 so bile v Mali galeriji v Sežani razstavljene skice in maketa, ki so že tedaj nakazale sedanjo podobo objekta. Avtorji **Vojteh Ravnikar, Matjaž Garzarolli** in **Marko Dekleva** so v zamisli vnesli ves svoj zanos v želji, da Sežani dokončno vtisnejo pečat mesta s pravim mestnim središčem. Decembra istega leta je skupščina kulturne skupnosti občine Sežana sprejela investicijski program. Skupščina občine Sežana in njen tedanji predsednik pa so sprejeli izziv in se ustvarjalno pridružili pripravam za gradnjo. Leta 1978 je sežanska skupščina ustanovila sklad za zgraditev Kulturnega centra Srečka Kosovela, ki ga je od ustanovitve do zgraditve centra uspešno vodil **Boris Bernetič**.

Decembra 1979 se je gradnja končno začela

Investicijsko tehnično dokumentacijo je pripravil naš projektivni biro Kars in decembra 1979 se je gradnja dolgo pričakovanega objekta pričela. Pripravljalna dela so bila končana že julija 1980.

Da se je to zgodilo, gre v veliki meri zahvala kulturni skupnosti Slovenije, ki sta jo tedaj vodila njen predsednik

France Štiglic in predsednik izvršnega sveta skupščine Ivo Tavčar. Kulturna skupnost Slovenije je, tudi zaradi velike vztrajnosti in odločnosti delegatov iz Sežane, zagotovila večji del začetnih sredstev.

Do konca leta 1981 so bila končana gradbena dela do III. faze — objekt je bil pokrit. Zaradi pomanjkanja denarja od leta 1983 naprej kulturna skupnost Slovenije ni več sofinancirala gradnje, zato se je urejanje njegove notranjosti upočasnilo in oprema velike dvorane z najnujnejšim je bila končna šele leta 1985.

Leta 1988 je bil dograjen amfiteater centra. Sredi vrtače, kjer so leta 1952 sežanski gledališčniki pod vodstvom velikega ljubitelja kulture, dolgoletnega zaslužnega kulturnega delavca **Mira Kranjca**, uprizorili nepozabne Primorske zdrahe, smo dobili urejen sodoben prostor za prireditve na prostem . . . Ob tej priložnosti je treba spomniti, da je bil prav Miro Kranjec, kot tajnik in nato kot predsednik skupščine kulturne skupnosti občine Sežana, med pobudniki gradnje kulturnega centra, skupaj s tedanjim predsednikom izvršnega odbora in avtorjem tega članka.

Dvanajstega aprila 1991 je center odprl vrata

S projektiranjem in dokončno ureditvijo dvorane z odrom se je nadaljevalo vse leto 1989, deloma pa še v letih 1990 in 1991. Drugega februarja 1991 je skupščina občine Sežana sprejela informacijo o dokončanju gradnje Kulturnega

E DOKAZ KRAŠKE TRME IN IZNAJDLJIVOSTI

nega centra Srečka Kosovela in določila datum otvoritve — 12. april 1991.

In 12. aprila 1991 je bila dvorana centra že drugič pretesna. Prvič pa je bila pretesna pred dnevom otvoritve, ko je v Klepetu doma član predsedstva Republike Slovenije Ciril Zlobec pronicljivo utemeljil pomembnost zgraditve kulturnega centra, člani Mestnega gledališča ljubljanskega pa so navdušili s predstavo A. T. Linharta Ta veseli dan ali Matiček se ženi.

Brez njih bi bilo mnogo težje . . .

Dvanajstkrat so ozeleneli kostanji, ki prelepo obkrožajo amfiteater, predno so se odprla vrata kulturnega centra. Toda doživeli so, skupaj z nami, uresničitev dolgoletnih sanj in načrtov . . .

Predolg bi bil seznam tistih, ki so veliko prispevali k uresničitvi želja generacij. Nekateri sem že omenil, vendar naj mi bo dovoljeno, da ponovno poudarim velike zasluge pred-

sednika sklada za gradnjo **Borisa Bernetiča**, ki je tudi pozneje, ko ni bil več predsednik skupščine občine Sežana, obdržal to „nehvaležno“ in odgovorno nalogo ter jo izpeljal uspešno do konca. Sklad za gradnjo pa ne bi deloval tako uspešno, če ne bi za vse podrobnosti skrbela **Zmaga Slabnik**, ki je bila v prvih letih tudi podpredsednica sklada.

Čeprav mnogi še danes menijo, da je bilo gradbišče Kulturnega centra „zlata jama“ za SGP Kraški zidar, moram po-

udariti, da je to podjetje v bistvu mnogo prispevalo h gradnji. Glavni direktor **Stane Fabjan** je sodeloval od vseh začetkov v skladovem delu in omogočal najrazličnejše premostitve in vlivaj voljo v najtežjih trenutkih. Gradbena operativa pod vodstvom **Franca Zorča** in prizadevnih delovodij **Staneta Levca** in **Ivana Štembergerja** je včasih celo prekoračevala napotke, da bi bilo delo zares čim bolj kvalitetno opravljeno. Seveda je bila vseskozi nujna tudi podpora skupščine občine. Predsednik **Tihomir Kovačič** in pozneje **Ivan Vodopivec** sta jo vseskozi zagotavljala.

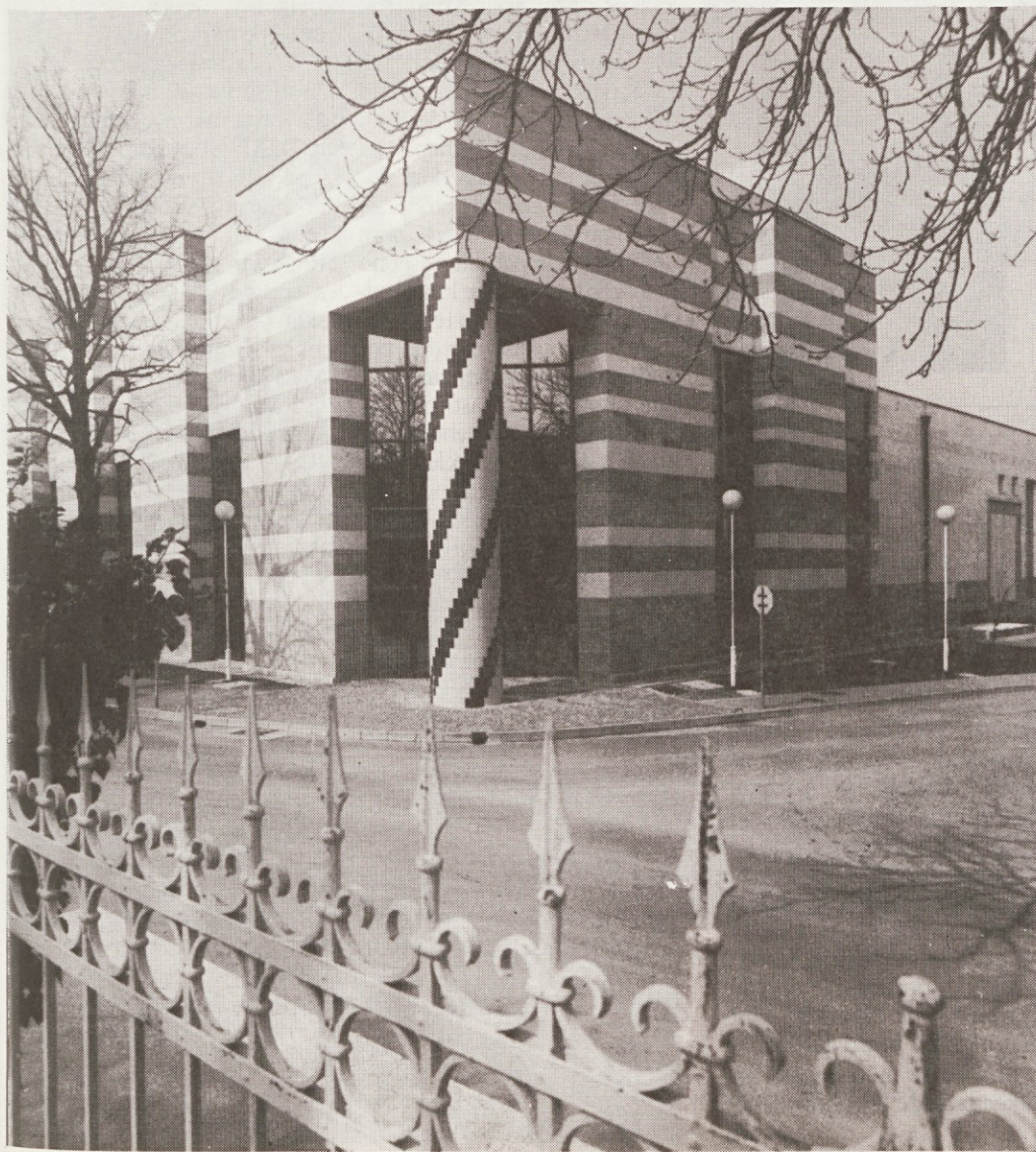
Neglede na številne pripombe, ki jih imam sedaj na nekatere projektantske rešitve, pa je nujno omeniti velike zasluge projektivne organizacije Kars in njenega prejšnjega direktorja **Mariana Kontlja**, ki se je pri zaključnih delih zopet pojavil kot prvi sodelavec predsednika sklada, sedanjega direktorja **Sergeja Ukmarja** ter vseh sodelavcev v tej organizaciji. „Očetje“ objekta Ravnikar, Garzarolli in Dekleva pa so ves čas živeli z gradnjo.

In le tako je bilo mogoče premostiti včasih zelo boleče trenutke!

Hvala tudi vsem občanom in prebivalstvu Slovenije!

In ne na koncu moram napisati, da so sredstva za zgraditev Kulturnega centra Srečka Kosovela v Sežani vendarle prispevali občani te občine in prebivalstvo vse Slovenije. Njim gre dokončna in zadnja zahvala. Kulturni center, prevelik ali premajhen, je največji dokaz kraške trme, iznajdljivosti in hotenja, pustiti nekaj zanamcem. Nauk in zgled, uporaben tudi za današnje dni!

Pogled na Kulturni center Srečka Kosovela v Sežani

Že šestič med bralci . . .

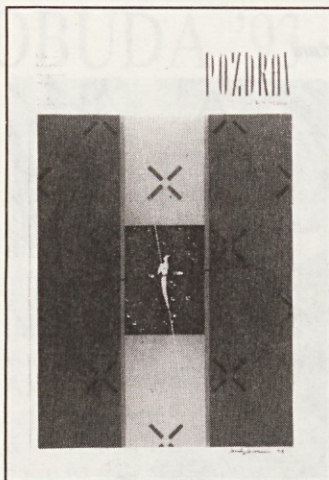
„POZDRAV“ IZ ŠTANJELA

Pod uredniško taktirko Marije Švagelj je konec minulega leta izšla že 6. številka glasila krajevne skupnosti Štanjel „Pozdrav“. V publikaciji, ki izide enkrat letno v formatu A4 na 28 straneh v nakladi 700 izvodov, ji je z uredniškim odborom Erminija Grmek, Jelka Hadalin, Nataša Kobal, Vanda Mržek, Vido Sorta in Jožef Švagelj uspelo predstaviti 57 pisnih prispevkov blizu štiridesetih avtorjev. Glasilo je oblikoval Jožef Švagelj, naslovnico in zadnjo stran je prispeval oblikovalec Dušan Jovanovič iz Helsinkov.

V uvodniku predsednik KS Štanjel **Vido Sorta** kronološko predstavlja, kaj so v lanskem letu v tej krajevni skupnosti naredili in česa jim še ni uspelo opraviti. Pri tem poudarja med drugim pomembnost urejenega odvažanja smeti in odpravljanja divjih odlagališč zanje. Zavzema se tudi za ureditev primerne odlagališča neuporabnega gradbenega materiala.

Sorta ugotavlja, da je Kras ekološko zelo občutljivo območje in da mora biti skrb za okolje med glavnimi nalogami vseh krajanov, saj je urejenost okolja tudi slika ljudi, ki tukaj živimo . . . In zavzema se za ohranjanje kakovosti oziroma bogastva vasi in sploh podeljela ter s takim ciljem za usklajevanje zasebnih ter družbenih interesov.

Zanimiv je tudi prikaz le-dinskih imen, to je domačih za njive, travnike, gozdove štanjelske krajevne skupnosti, ki ga je predstavil **Jožef Švagelj**. O Štanjelu — prazgodovinski in rimski naselbini piše **Patricija Bratina**, svoj pogled na Štanjel v vlogi varuha našega Krasa pa predstavlja **dr. France Habe**. **Nataša Kobal** predstavlja Mahničovo Rožo, skoraj devetdesetletni **Slavko Jakominov** predstavlja ženski glavni svitek, kobjeglavskega bika in moža, ki je rešil cerkev, **Jože A. Hočevnar** pa pov-

zema pripoved starega Kobdiljca **Jožefa Zege-Možinovega**.

Prezreti ne bi smeli še pesnika Kobjeglave **Jožeta Abrama**, ki kljub osemdesetim letom piše poezijo z aktualno tematiko, in zdravnice ter pesnice hkrati **Darinske Grmek**, akademske slikarke **Nevenke Gregorčič**, ki predstavlja učenka OŠ Štanjel **Adrijano Abram**, prejemnico zlate medalje na 7. bienalu svetovne razstave otroške umetnosti na Japonskem. In našeti bi morali še številne druge sodelavce, odrasle ter šolarje, ki so s svojimi prispevki naredili „Pozdrav“ iz Štanjela zanimiv, poučen in privlačen!

Škoda, da tako bogata publikacija izide le enkrat letno!

Naši zgodovinski in kulturni spomeniki

ROMARSKA CERKEV DEVE MARIJE OBERŠLJANSKE PRENOVLJENA

Kulturni in zgodovinski spomenik slovenstva — cerkev Device Marije Oberšljanske pri Tomačevici na Krasu ima prenovljeno streho in novo fasado. Denar so prispevali ministrstvo za kulturo, sežanska občina in novogoriški Hit, pretežni del pa so prispevali komenska župnija in verniki. Del objekta, pokritega s korci, je puščal vodo, zato se je strop začel povešati. Ker pa je bila močno načeta tudi fasada, so postavljene zidarske odre izrabili tudi za novo fasado, čeprav potrebne denarja zanjo še ni bilo.

Po podatkih, ki smo jih dobili pri župniku in dekanu Kraške dekanije v Komnu g. Francu Krapežu, so Cerkev D. M. Oberšljanske sezidali leta 1585, kakor kaže letnica nad njenim glavnim vhodom. Tamkajšnji latinski napis pa priča, da je bila ta cerkev sloveče romarsko shajališče. S posebnim papeževim pismom — bulo — je prejela posebno čast. Obdarovana je bila z odpustki za vse čase. In teh milosti se je prebivalstvo vedno posluževalo; še posebej za Marijine praznike in zlasti na praznik Marijinega Vnebovzetja, ko so v cerkev vsako leto prihajale množice ljudi od blizu in daleč. K Devici Mariji Oberšljanski je prebivalstvo s Krasa in iz Vipavske doline romalo tudi v hudih sušnih ča-

sih s priprošnjo, da bi priprošnjica uslišala njihovo molitev. Veljalo je prepričanje, da v 36 urah po procesiji pride dež.

Veličastno svetišče je dolgo 33 in široko 12 metrov. Poleg glavnega marmornatega oltarja D. M. Oberšljanske sta zelo lepa tudi stranska marmornata oltarja iz leta 1736, posvečena sv. Ani in sv. Antonu. Razsežni presbiterij se ponaša z zelo dobro ohranjenimi freskami italijanskega slikarja Julija Qualije iz leta 1724 o Marijinem življenju. In prav te freske neprecenljive vrednosti so dokončno prevesile pri tehtanju o odločitvi, da se romarsko cerkev D. M. Oberšljanske razglasi za kulturni spomenik.

Nad glavnim vhodom v cerkev je latinski napis:

FAUTORE ILLmo S.R.J. COMITE DNO
LAURANTIO DE LANTHERY ET PA.
ECCLESIA VOCATA IN OBERSHLAN DICATA
B.M.V. PRIVILEGIATA INDULGENTIIS PERPETUIS
A SSmo DNO NOSTRO PAPA URBANO VIII.
QUARUM TENOREM VIDERE EST IN BULLA
IBIDEM RESERVATA PROCURANTE R.D.PA.
STE. PESLER AN. 1639.
REAEDIFICATA VERO Anno 1644. SUB
ADMINISTRATIONE
G. ZOLLIA ET THOMAE NUMISEL.

To bi bilo v slovenščini:

Pod pokroviteljstvom
Vzvišenega S.R.J. Grofa Go-
spoda Lavrencija de Lanthery
in Pa.

Cerkev imenovana v
Oberšljanu, posvečena blaže-
ni Devici Mariji, obdarovana

za vse čase z odpustki od sv.
Očeta Papeža Urbana VIII.,
kakor je razvidno iz tam shra-
njene bule po posredovanju
č.g. Pa. Šte. Pesler leta 1639.

Prenovljena leta 1644 pod
upravnštvom G. Colje in To-
maža Numisla.

Za streho so prispevali 2,5
milijona tolarjev ministrstvo
za kulturo, pol milijona skup-
ščina občine Sežana in 3,5 mi-
lijona tolarjev komenska žup-
nija ter verniki. Novogoriški
Hit pa je prispeval ves potre-
ben denar za fasado, to je 2,5

milijona tolarjev. Ker je stala
prenova strehe in fasade 10
milijonov SIT, si je komensko
župnišče pri A banki v Sežani
izposodilo manjkajoča 2 mili-
jona tolarjev.

Ob petdeseti obletnici nemškega požiga vasi in izгона ljudi iz Divči, Jablanca, Komna, Malega dola in Tomačevice

ZBORNİK V SPOMIN NA TRAGIČNE DOGODKE

Petdeset let je preteklo, odkar so morali naši ljudje zapustiti svoje domove in vse, kar so imeli, ter oditi v izgnanstvo. Spomin na te tragične dogodke je v ljudeh še vedno zelo živ.

O tem pripravljamo publikacijo, ki bo vsebovala pričevanja preživelih izgnancev, dokumente, fotografije in pisma, ki jih domačini skrbno hranijo. Posebej so dragocena številna pisma, s katerimi so si izgnanci pomagali ohraniti stike v tistem času, ko so bili razkropljeni na raznih krajih Nemčije in bi drugače ne vedeli drug za drugega. Danes so to dragoceni viri o trpljenju naših ljudi daleč od doma, o njihovem hrepenenju po svobodi in domačem kraju. Trpljenje, beda, žalost — vse, kar so izgnanci doživljali med tuji ljudmi, daleč od doma, čeprav so vedeli, da so domovi požgani — je te ljudi zelo povezovalo in se naselilo v njihovo zavest.

Usoda slehernega izgnanca je pretresljiva in vredna zapisa. To naj bo vabilo za naprej. Spomin je namreč še tako živ, da je težko verjeti, kako je od opisanih dogodkov preteklo že polnih petdeset let. Spomin se prenaša iz generacije v generacijo in je zagotovilo za obstoj lastne identitete človeka s tega dela Krasa.

Ob tej priložnosti objavljamo v celoti „Kroniko vojnih dogodkov in internacije, Ko-

men in Rihemberk (sedaj Brnik), 1944—1945“, komenskega dekana gospoda Viktorja Kosa, ki je skupaj s kaplanom Mirkom Rennerjem spremljal farane na tej težki poti.

Iz zapuščine dekana Viktorja Kosa v župnijskem arhivu v Komnu, objavljamo lista iz krstne in mrliške knjige, ki jo je pisal dekan Kos v taborišču. Kosova zapuščina vsebuje tudi pisma iz vojnega časa; zanimive so korespondenca z družino Heigl, ki sega v povojna leta, ter fotografije.

Publikacijo zaključuje seznam izgnancev. Podatki so iz ankete preživelih izgnancev, opravljene jeseni leta 1993, gradiva krajevnega ljudskega odbora Komen iz leta 1946 in 1947, kronike Viktorja Kosa in podatkov iz pisem. Sezname, ki jih objavljamo, so poskus poimenske predstavitve izgnancev in umrlih v izgnanstvu iz Komna, Jablanca, Divči, Tomačevice in Malega dola ter še nekaterih drugih vasi. Zavedamo se, da so v njih mogoče napake, zato bomo hvaležni za vse morebitne dopolnitve oziroma popravke.

Zahvaljujemo se vsem, ki so pri nastajanju publikacije priskočili na pomoč strokovno, z zbiranjem podatkov in drugače. Posebej pa smo hvaležni ljudem, ki so ob izpovedovanju in posredovanju pisem, fotografij in drugih dokumentov ponovno odpirali stare rane.

Ivanka Uršič

V nemško izgnanstvo pozimi 1944... Kam? Kdo ve?

Pisma med izgnanci

Pismo Erneste Švara, Ulrichshauesen — Vormitz — Rothenburg, 27. 8. 1944 Mariji Zega, Haeringhof — Eichstatt:

„Čudno se nam zdi, ki ne prejmemo nobenih novic več od Vas. Kako Vam gre sedaj v tem velikanskem delu in vročini. Mi smo vsi končani in upehani, da postajamo vsaki dan bolj naveličani tega trpljenja in sužnosti. Cele dneve se peč po soncu, v največji vročini moramo delati na polju, da je prav za se skuhat. Ti ljudje pa tako nespetni in nečloveški. Drugega ne poznajo kot delo in delo.“

Mi ustajamo že cel mesec avgust ob 4 uri in gremo spat ob 10, večkrat tudi ob 11.

Naš Franci (Francili) pravi, da to je mnogo hujše kot prisiljena delavnica.

Vam je morda že znano, da ko je bila bitka v Komnu so pali sledeči: Stojan Kofolov, Pepi Karčelajev, Pepi Badalov, Jože Baričev — že prej pa so padli: Frence Cerbotov, dva fanta Švarova iz dolnje vasi od Ceta. Pomislite kako končava naše ljudstvo...“

Pismo Franca Švara z dne 22. 10. 1944, Andreju Zega:

... „Tako vidiš Drejče kdo bi si doma mislil, da bomo postali Nemcem sužnji, to je res mučno življenje, saj vendar nismo bili vredni kaj takšnega. Doma biti lastni gospodarji, tukaj pa najslabši hlapec. To je vidiš kar človeka najbolj boli. Pišem mi radi tobaka, jaz sem vdobil od kar sem tukaj 300 cigaretov in 10 paketov mohovke. Deli ga župan vsaka dva meseca vsem tujcem. Gospodinja mi da vsaki mesec njen papir, da si kupim tobak ali cigarete. Dobim jih 44 cigaretov in 2 cigari, tako da je vedno za proti...“

Pismo Erneste Švara dne 1. 12. 1944 Mariji Zega:

... „In v naše kraje je prišlo mnogo beguncev iz francoske meje ker fronta gre vsaki dan naprej in ljudje se morajo umikati. Pravijo da bodo celo provinčijo spravili preč od tam, kam bode šlo to ljudstvo. Mi smo oddaljeni 220 kilometrov preč od tam.“

Ta teden se sliši veliko bobnenje. Morda bode kaj kmalu konec. Človek vedno le na upanju živi. Naše ljudstvo pa je postalo vse jako žalostno.

Vse zdihuje vse ječi, vse velike zime se boji. Otožno vse se to nam zdi.

Oj usoda kako temna si, ker konca od nikoder ni. Sam Bog se nas usmili in reši nas od tu, Marija pa izprosi nam zaželenega miru. Obupani, potrti in želostni smo tako, da komaj in komaj prenašamo, to grenko nesrečno življenje.“

Pismo Erneste Švare dne, 13. 1. 1945 Mariji Zega:

... „Minulo je to nesrečno in žalostno staro leto, katero bode ostalo v spominu vse dni v naprej, vedno nam bode v spominu vse naše veliko trpljenje. V tem novem letu pa si srčno želimo vsi, da bi nam prineslo ta željeni in pravični mir, ter da bi se zdravi in veseli snidili in pozdravljali v naši zgodovinski domovini, v naših ljubih domačih krajih in razvalinah...“

Mi smo vsaki dan bolj žalostni in obupani, ker pri tem našem kmeta-uzarju ni kot samo večno delo. Oba sva tako grozno naveličana in ner-vozna, ker vidimo, da na nobeden način ne kaže še konca. Ta nesrečna vojna nas bo tako izčrpala do konca.

Sporočamo vam da pred par dnevi smo udobili pismo od našega očeta. Sicer hodilo je celih 6 tednov. Novice so že vse stare.

Sveto ni požgano sem vam že pisala. Oče nam je pisal, da od kar smo šli od doma se je veliko vse spremenilo, mnogo vasi uničili, mnogo fantov in možev pomrlo. Letna jako slaba, ker je bila velika suša. Velikanska draginja za vse. Nevihte in obiski še vedno morajo se skrivati ljudje, to je večer strah. Nekateri ljudje po Krasu niso niti ajde pobrali. Po Vipavi pa nekateri niti grozdja vsega pobrali.

Večkrat pade tudi debela toča, take in podobne so doma, nimajo tudi oni dobrot.

Celi svet je samo edna rana in njeno krvavenje so naše solze.

Ni na svetu hujših bolečin kod je v nesreči srečnih dni spomin. Naše življenje je res trnjeva pot.

Oj gorje kdor doma nima kdor na domu nima več prostora komur so ljubi dom požgali In kruha služiti nas poslali.

A brez bridkosti in gorja, srce pozabi na Boga Za to pa brez trpljenja ni življenja In ni je sreče brez nesreče, po slabem pride dobro.“

Študijski krožki tudi na Sežanskem

UČENJE, KI JE NAJBЛИŽJE ŽIVLJENJU . . .

Ljudska univerza Sežana se je že lansko leto prijavila na razpis ministrstva za šolstvo in šport vlade R Slovenije in ponudila tri programe študijskih krožkov. Z njimi se je odločila zapolniti na nek način praznino, ki nastaja v ljudeh kot potreba po zadovoljevanju določenih interesov in razvijanju potrebne družabnosti.

Kaj je študijski krožek? To je oblika neformalnega, neuradnega in sproščenega izobraževanja odraslih; njihovega učenja, ki je najbližje življenju. Sloni na sodelujočem učenju v majhni skupini. Cilje in program dejavnosti načrtujejo vsi člani učeče se skupine. Pri tem upoštevajo in uporabljajo vire, orodja in prostore, ki jih imajo na voljo v svojem okolju. Dobivajo se enkrat na teden ali po dogovoru; in razen tistega, kar ustvari vsakdo zase, si v skupini izmenjujejo izkušnje, spoznanja ter bogatijo svoj duhovni svet.

Predlog Ljudske univerze Sežana je ministrstvo za kulturo in šolstvo sprejelo in štirje njeni mentorji so se udeležili republiškega seminarja Andragoškega centra Slovenije. Usposobili so se za vodenje treh študijskih krožkov — slikarskega in kiparskega, fotografskega in sirarskega.

Tako poteka od lanskega oktobra delo v naslednjih študijskih krožkih:

Obdaja nas kras — predstavimo ga!

To je slikarski in kiparski krožek pod vodstvom mentorjev Damjana Švare in Mojce

Senegačnik, ki deluje na Damjanovem domu v Komnu.

Pripravimo in ponudimo zdravo hrano!

To je krožek sirarjev in izdelovalcev mlečnih izdelkov pod vodstvom mentorice Klavdije Mozetič, ki je tudi našel svoje mesto na mentorinčinem domu v Gorjanskem.

Tudi preteklost je sestavina jutrišnjega dne!

To je krožek fotografov, ki so si izbrali za fotografsko temo Sežano. Njihovo delo vodi mentorica Vilma Colja. Krožek deluje v stavbi Ljudske univerze v Sežani.

Že naslovi krožkov odkrivajo vsebino, ki združuje posameznike v skupinah in vsak zase se bo kmalu predstavil na straneh revije Kras... Toda, dragi bralci, poiščite sami pot do njih — spoznajte trenutke, ko zmore človek ustvarjalno ubežati stiskam in problemom vsakdanjosti!

Morda je v teh krožkih mesto tudi za vas!?

Pavel Škrinjar

ANDREJ BARON ČEHOVIN IN NJEGOV SPOMENIK

Lilijana Stepančič

Ko se David Freedberg na začetku svoje knjige *Moč podobe* loteva razlage nevidne moči po muzejih razstavljenih slik ali ob božjih poteh postavljenih podob, ki izzivajo neobičajne reakcije gledalcev, našteva izbruhe veselja, joka ali jeze. Gledalčeva vznemirjenja se ob pogledu na umetnine raztezajo od anonimnega navdušenja do skrajnostnih fizičnih napadov. Zmaličenje Madoninega obraza na Michelangelovem kipu *Pieta* v cerkvi sv. Petra v Rimu, ki se je zgodilo pred nekaj leti, je samo eden izmed tovrstnih primerov. Na videz nepojasneni dogodki, v člankih dnevnega časopisja največkrat pripisani neobvladanemu početju blaznežev, niso tako mistična dejanja. In podrobnejša analiza ponavadi pripelje prav do konkretnih, normalnih in zemeljskih povezav med nasilnim storilcem in nedolžno žrtvijo, sliko ali kipom.

Eden izmed primerov, ki je vpisan v kulturno zgodovino slovenskega prostora in ki bi brez težav dopolnil Freedbergovo knjigo, so večkratni poskusi razdejanja spomenika Andreja barona Čehovina. Na dvorišče njegove rojstne hiše v zaselku Dolanci, ki sodi k Zg. Branici, je bil postavljen leta 1898, trinštirideset let po njegovi smrti. Kakšnih dvajset let pozneje pa je petmetrski spomenik že sicer prevelik za majhno vasi-
co med kraškimi hribi, začel še dodatno vznemirjati ljudi. Postal je tarča napadov italijanskih fašistov.

Nerazpoznavni storilci so mu odbili nos in poškodovali ščitnik na glavi. Napetosti, ki jih je povzročala njegova prisotnost, so postale za domačine tako velike, da so ga Čehovinovi leta 1926 naskrivaj odstranili in zako-

pali. V sedemdesetih letih pa je novogoriški Zavod za spomeniško varstvo začel z njegovim odkopavanjem in obnovitvijo. Sedaj spet stoji na svojem prvotnem mestu.

Da je bil deležen tako nenavadne usode, je moral Čehovinov kip posebejati še nekaj več kot zgolj obeležje spomina. Velik del njegove moči izhaja iz uspešne Čehovinove kariere, ki je v Ljudih izzivala ljubezen in sovraštvo.

Andrej Čehovin se je rodil 26. avgusta 1810 v Branici pod Štanjelom kot tretji med sedmimi otroki. V osnovni šoli v Postojni se je izkazal za nadpovprečnega učenca in šolanje je nadaljeval na gimnazijah v Gorici, Novem mestu in Ljubljani. Na lastno željo so ga leta 1831 vzeli v vojsko in ga dodelili k topničarjem. Tam je opravil

Spomenik Andreju baronu Čehovinu je izdelal po načrtih arh. Maksa Fabianija arh. Ivan Jager, figuralni del pa je izklesal kiparski mojster Anton Bitežnik v Gorici

šest razredov stotnijske in dva razreda polkovniške šole ter bil sedem let v izbrani bombardski šoli na Dunaju.

Slavo in denar sta mu prinesla vojaška iznajdljivost in junaštvo v bojih, ki jih je vodila pod poveljstvom maršala Radetzkega avstroogrška vojska v letih 1848 in 1849 na ozemlju severne Italije s sardinskim kraljem Albertom. Zaradi hrabrosti je bil oblikovan najprej s srebrno in nato z zlato svetinjo. Odlikovanje Viteški križ reda Marije Terezije, ustanovljeno leta 1757 za vojake, ki so iz lastnega nagiba opravili v vojni izredno vojaško dejanje, mu je dodelilo dedni baronski naslov in ga uvr-

stilo med dobičkanosno plemstvo, saj je poleg redne plače dobival na leto še 600 goldinarjev rente.

Andrej baron Čehovin je umrl mlad, v petinštiridesetem letu, brez potomcev in s činom stotnika I. vrste, 10. septembra 1855 v vojaškem zdravilišču v Badnu pri Dunaju. Za storjene zasluge za domovino mu je avstroogrsko vojno ministrstvo leta 1886 postavilo na badenskem pokopališču nagrobno ploščo.

Iz literature razberemo, da je imela takratna Avstroogrška le šest vojakov, ki so nosili vsa tri odlikovanja. Vendar državno odkritje nagrobnega obeležja na poko-

ZAKAJ VELIKE INFORMACIJSKE PLOŠČE PRI POSTAJALIŠČIH?

Viljem Borjančič

pališču v Badnu izhaja iz drugačnih nagibov kot postavitev spomenika v Braniči, ki je bila rezultat lokalnih političnih in nacionalnih gibanj ob koncu prejšnjega stoletja na Slovenskem. Uspešna vojaška kariera Andreja Čehovina se je ponudila kot primerno sredstvo za krepitev zavesti o slovenstvu. V devetdesetih letih sta Janko Leban in France Komotar spisala eden bolj, drugi manj romantična življenjepisa, s katerima sta uvrstila Čehovina v institucijo slovenskih junakov, ki so se iz kmečkega stanu povzpeli do imenitnih in spoštovanih gospodov in ki niso pozabili pri tem na slovenstvo. Njegovo pomembnost so primerjali z Jurijem Vego, tudi vojakom, ki je še pred prihodom Čehovina poučeval matematiko na dunajski bombardski šoli.

Tovrstna simbolika Čehovinovega spomenika, ki je motila nacionalno nestrpen fašistični režim in ki bi znala biti danes primerna za vzpostavitev mitologije junaštva in gospostva slovenske države, oblikuje tisto nevidno moč, o kateri govori Freudberg v svoji knjigi *Moč podobne*. To pa pomeni, da se bo naključni popotnik zazrl v mogočni spomenik tudi brez vedenja, kdo je bil in kaj je pomenil Andrej baron Čehovin!

O informatiki, informacijah in informacijski dejavnosti slišimo ali beremo dandanašnji povsod tam, kjer se govori ali piše o tržni politiki in o spodbujanju ter navajanju potrošnikov na bolj smotrno porabo tudi tistega denarja, ki ga sicer namenjajo prostemu času in sprostitvi — skratka svojemu zaslužnemu počitku po opravljenem delu. V tej smeri je treba razumeti tudi težnjo po vključevanju informacijskih sredstev v strateške razvojne koncepte gospodarskih panog na lokalni, regijski in državni ravni, pa tudi na individualni ali posameznikovi ravni. Njihov cilj je, da se s trženjem dosega najboljše možne rezultate.

Strategijo tržnega komuniciranja v turizmu moramo obravnavati kot eno izmed najbolj občutljivih, saj neposredno cilja na možnega in pričakovanega potrošnika turističnih storitev, upoštevajoč pri tem njegove zelo jasno izražene želje in potrebe. Turizem namreč nudi paleto tistih radosti in zadovoljstev v prostem času, če jih seveda znamo s pridom uživati, ki so koristne za naše zdravje, za našo telesno in duševno sprostitve, za našo srečo v krogu svoje družine . . . In še bi lahko naštevali! Zato mora biti turistično tržno sporočilo praviloma jasno, enostavno in karseda razumljivo. Še zlasti zato, ker

velja — po splošnem mnenju — turizem za zlahka pokvarljivo blago, katerega kakovosti potrošnik zlepa ne pozabi.

Nesporni strokovnjak in teoretik na področju sodobnega dožemanja prostega časa in potovanja Švicar Jost Krippendorf (Potujoče človeštvo) se zavzema za pošten in odgovoren turistični marketing. To zahtevo naslavlja vsem tistim, ki odločajo o turizmu; skratka vsem tistim, ki ponujajo potovanja, ki jih prodajajo, ki jih organizirajo in ki o njih obveščajo. Potrošniki so namreč hvaležni za pomoč, za nasvete in konkretne ponudbe in se z zaupanjem obračajo na tiste, ki jim to nudijo.

Del te ponudbe je — recimo ji — globalna informacija na področju vizualnega ali vidnega komuniciranja. Integralni ali sestavni del določenega spodbujanja potrošnikovega interesa se izraža s preizkušeni in nasplošno uveljavljenimi načini komuniciranja z običajnimi propagandnimi (!) sredstvi.

V sistem takih informacij spada tudi tako imenovana cestna ali točneje turistično-informacijska signalizacija, saj posreduje „na licu mesta“ in takorekoč iz prve roke usmerja turista k določenemu cilju.

Sodoben način informiranja — dasiravno ne edini — naj bi s postavitvijo turistično-

informacijskih tábel ali plošč v sežanski občini predstavljal (z vsebinsko poglobljeno likovno in oblikovno zasnovo, s svojstveno likovno govorico) na primernih prometnih postajališčih mimoidočim v zgoščeni obliki osnovne sestavine turistične ponudbe nekega kraja.

Pri tem je morda treba spomniti na obširen pregled spomenikov in znamenitosti, zajet v občinskem odloku iz leta 1992, ki ga je skupščina občine Sežana sprejela na osnovi zakona o naravni in kulturni dediščini. Poleg običajnega pravnega reda, nanašajočega se na zaščito in ohranjanje spomenikov, opozarja na pomembnost in hkratno nujnost njihovega predstavljanja v vsej regiji. Odlok pomeni dejavnost trajnega pomena in jo velja ustrezno dopolnjevati.

Brez njih bi ne bilo .

ZMAGA SLABNIK

V tej rubriki predstavljamo tiste javne delavce, ki so dolga leta delovali na različnih področjih družbenega življenja na Krasu in prispevali pomemben delež k njegovemu razvoju . . . Tokrat smo izbrali gospo Zmaga Slabnik.

Gospa Zmaga Slabnik, Vi ste bili več kot trideset let zelo dejavni v kulturi in mnogi mlajši bralci tega obdobja ne poznajo. Kako ste pričeli svojo službeno pot in nato veliko let delovali v kulturi našega območja?

„S kulturo sem se ukvarjala že od mladih nog. Moja mama je bila pevka. V mladosti sem se učila klavir. Imela sem nekakšen smisel za kulturo in to so vsi vedeli!

No, vojna leta so moje udejstvovanje v kulturi začasno zavrla, toda takoj po njenem koncu sem vodila pevski zbor v Štorjah, kjer so takrat delovali kar trije pevski zbori — moški, ženski in mešani.

Ko so septembra 1950 pričeli ustanavljati okrajne odbore za ljudsko prosveto, so me takoj namestili kot tajnico takega odbora v Sežani. Ker je bil odbor še neorganiziran, smo najprej sklicali skupščino in izvolili predsednika ter tajnika. Potem smo, seveda, pritegnili v delo številne navdušence, ki so veliko pripomogli k uspešnemu delu.

Pričeli smo ustanavljati prosvetna društva, ki so se po letu 1955 imenovala PD Svoboda. Pri tem smo zelo tesno sodelovali z republiškim odborom za ljudsko prosveto, ki nam je pomagal z napotki, s

strokovno literaturo in še s čim.

Že zelo hitro smo ustanovili tudi iniciativni odbor za glasbeno dejavnost, v katerem so sprva sodelovali *Kjuder, Škričar, Zavadlav* in *Žiberna*. V Sežani smo ustanovili plesni ansambel in pojavili so se prvi zametki godbe na pihala v Divači. In v tem odboru se je porodila tudi zamisel o ustanovitvi glasbenega tečaja v Sežani. Glasbene šole so namreč takrat ustanavljali tudi drugod po Sloveniji.

Tečaj se je kmalu začel. Lahko ga štejemo kot prvo obliko organiziranega poučevanja glasbe pri nas . . . Že v šolskem letu 1953 pa je pričela z delom Glasbena šola Sežana, ki jo je ustanovil okrajni odbor Sežana. Za prvega ravnatelja je bil imenovan *Boris Slavik*. In od vsega začetka deluje šola v prostorih starega gradu, ki smo jih preuredili ob veliki pomoči okrajnega ljudskega odbora in njenega predsednika *Danila Petrinje*.

Seveda pa, gospa Slabnik, niste namenjali skrbi samo glasbeni dejavnosti?

„Kje pa! Nikakor ne! Že septembra 1950 smo začeli razmišljati o ustanovitvi knjižnice. Potem smo imenovali ravnateljico. To je bila *Lidija Počkaj* . . . Na začetku je knjižnica premoгла 150 knjig. In spominjam se, kako sva z ravnateljico nakupovali knjige v antikvariatu v Ljubljani in jih prinašali v Sežano.

Pri nastajanju te ustanove je veliko sodeloval pokojni *Leopold Rener*, kateremu sem pozneje izročila ves arhiv. Knjižnica, ki se je že tedaj imenovala Kosovelova, je naj-

Misel letošnjega Prešernovega nagrajenca

Andreja Jemca

„ . . . V današnjem času se dogaja veliko barbarstva. Edinole umetnost in kultura sta jasen antipod temu. In človek se kar nehote zateka v kulturo in umetnost, saj je to edini prostor, v katerem še lahko ohranja svoje dostojanstvo, človeško konstitucijo, človečnost. V kulturi, umetnosti seže človekov duh najdlje . . . !“

prej delovala v prostorih sedanje mesnice Kmetijske zadruge Postojna. Potem se je preselila v pritličje Ljudske univerze, po požaru pa se je preselila v prostore ob Ulici M. Pirca 1.

No, leta 1952 smo ustanovili tudi Ljudsko univerzo Sežana . . . ! Spominjam se številnih praznov, ki smo jih imeli v stari kinematografski dvorani. Še posebno močno mi je ostala v spominu proslava ob 50. obletnici rojstva Srečka Kosovela. Poleg številnih prireditvev, ki so trajala ves teden, je gostoval v Sežani tudi orkester Slovenske filharmonije. Tedaj so prvič predstavili skladbo „Bori“ *Alojza Srebotnjaka*, ki je bil tudi na koncertu in bil deležen posebne pozornosti . . . Poleg kinodvorane pa smo se veliko posluževali tudi prostorov bolnice, v kateri smo pripravili veliko razstav.

Kakor vem, ste že takrat vseskozi razmišljali tudi o gradnji kulturnega doma!?

„Prvi poskusi, da bi v Sežani zgradili nov kulturni dom, segajo v leto 1949, ko je bilo že vse pripravljeno za začetek gradnje. Od vsega začetka je bilo zemljišče, kjer je sedaj Kulturni center, vedno rezervirano za kulturni dom. Na

mestu sedanjega amfiteatra so bile leta 1952 uprizorjene Primorske zdrahe v režiji Mira Kranjca. Predstava je uspela, saj je bila deležna številnih priznanj.

Leta 1954 je bil ustanovljen sklad za gradnjo kulturnega doma, ki smo ga že tedaj imenovali po Srečku Kosovelu. Žal pa so prav istega leta okraj Sežana ukinili in gradnja kulturnega doma je bila s tem odložena za dolga leta . . . Nasploh je ukinitvev okraja pomenila velik korak nazaj v razvoju tega območja, saj je bil posled dolga leta veliko počasnejši!“

Kako pa sedaj gledate na mesto in dejavnost ustanov, pri katerih ustanovitvi ste sodelovali?

„Veseli me, da so se Glasbena šola, Kosovelova knjižnica, Ljudska univerza razvile v uspešne ustanove, brez katerih si današnje Sežane ne moremo zamišljati. Posebno pa me veseli, da je bil končno zgrajen tudi Kulturni center, ki sedaj uspešno deluje, saj je bilo veliko pomislekov o njegovem delovanju.

Čeprav sedaj ne sodelujem več v nobeni izmed navedenih ustanov, skrbno spremljam njihovo delo in ga lahko tudi ocenjujem . . . !“

Znameniti Slovenci

ITA RINA SE JE RODILA V ŠKRATELJEVI HIŠI V DIVAČI

Ida Kravanja, pozneje znana in slavna filmska igralka filma Ita Rina, je bila rojena v Divači 7. julija 1907.

Mlajši ljudje je ne poznajo; poznajo samo njeno ime, tisto pravo in filmsko. Da je bila slavna filmska igralka, znamenita Slovenka, o tem pa vedo prav malo. Z njenim imenom, enim in drugim, se seznanjajo v križankah, saj sta zelo pogosto gesli ali rešitvi vodoravno in navpično.

Zanimal me je njen rod, njeno življenje, kariera in začel sem iskati v Divači. Slovenski krajevni leksikon iz leta 1964 je zapisal ta kraj na jugovzhodu Krasa, kjer je prišla na svet. Ker bi bila Ida Kravanja — Ita Rina zdaj stara 87 let, sem upal, da bom srečal ljudi, s katerimi se je igrala, hodila v šole, ki so jo poznali in občudovali. Že od mladih nog je bila Ida Kravanja lepotica.

Med starimi ljudmi v Divači je ohranjen spomin, da se je Ida Kravanja rodila v Škrateljevi hiši, ki je ena najstarejših hiš v tem kraju. Zdaj je v hiši galerija in nosi številko Kraška c. 26.

Govorili smo z **Zdravkom Rijavcem**. To je krepak triinosemdesetletnik. — Koga iščete? Povedali smo. — Ma bi jo moral poznati, bil sem pismo-noša.

Ko je prišel poštar na svet, je bila Ida Kravanja stara 7 let. Gospa **Marta Placer** je bila njena sošolka. Živi sredi Divače. — Skupaj sva hodili v šolo. Imela je sestro. Oče je bil železničar. Sestra Danica je bila leto dni mlajša. Ido smo klicali Italina.

V župnijskem uradu v vasi Lokev smo v cerkvenih krstnih knjigah našli rubriko, ko so 7. julija 1907 zapisali Ido Kravanjo. Z župnikom **Milanom Stepanom** smo našli tudi imena njene krstne botre Ide Finzi, boter pa je bil Karl Cuder. Krščena je bila 18. julija.

Štiričlanska družina Kravanja je bila ena izmed številnih železničarskih družin, ki si je potem, ko so pribežali v Ljubljano, v Rožni dolini zgradila hišo. Redki Rožnodolci, ki imajo zdaj 86 let, se spominjajo, da sta bili obe sestri lepotici.

Ida je bila skromno in zelo ubogljivo dekle, zato za vse na

svetu ni hotela poslati svojih fotografij v revije, ki so iskale lepotice. Bila je miss razreda, šole, plesne prireditve. Mati in oče Kravanja nista popustila v svoji strogosti, jasno pa je bilo, da tako lepega dekleta ne bo mogoče dolgo zadrževati, da ne bi odrinila v svet.

Njeno lepoto so javno najprej odkrili v Zagrebu. Njena prijateljica je na natečaj poslala Idine fotografije. Te so objavili. Kmalu za tem so se pojavile tudi v tujih časnikih in revijah. Ida Kravanja je začela od vsepovsod dobivati ponudbe. Na prigovarjanje slikarja Malote ji je mama dovolila pot v Nemčijo. In po ti-

stem se Ida Kravanja v Ljubljano ni več vrnila.

V Nemčiji in na Češkem je posnela vrsto filmov, med katerimi sta najbolj znana Erotikon in Tončka Obešenjakinja.

Ita Rina je bila prva jugoslovanska filmska igralka. Poročila se je z inž. Djordjevičem v Beogradu, imela dva otroka. Potem je štirideset let živela daleč od žarometov. Zaljubila se je v črnogorsko Primorje, posebno v Budvo, kjer je 12. maja 1979 umrla. Pokopali so jo v Beogradu.

O Idi Kravanji — Iti Rini so nam pripovedovali še: zakonca **Seliškar**, ki se je spominjata kot mlade lepe sosede v Rožni dolini; gospa **Lea Beltram Pavletič** je z njo v Logu pod Mangartom, kamor je Ida hodila na počitnice, nabirala borovnice. Bili so veliki prijatelji tri generacije, kajti bili sta doma iz istega kraja. **Gabriela Nardin** je sporočila, da je bila Ida sestrična njenega očeta Gracijana Cudra, ki z ženo Fani živi v Mali vasi pri Bovcu. **Viktorija Berlot** je bila njena prijateljica in sošolka iz Liceja. **Nada Privšek**, ki je še izredno živahna gospa pri svojih 86. letih, je bila njena sošolka na ljubljanski **Mladiki**. **Ivan Šepetavc** in **Nace Oblak** sta jo srečala kot mlada sokolska telovadca v Ljubljani.

O slovenski filmski igralki bo Gledališki in filmski muzej založil knjigo, kajti po vsej pravici se je Ita Rina uvrstila med znamenite Slovenke. Nekateri poznavalci trdijo celo, da se ji je zgodila krivica, ker ni dobila filmske nagrade — oskarja.

Miran Sattler

Več kot šport

PLEZANJE V KRAŠKIH STENAH

Plezanje je vse bolj priljubljen šport. To dokazujejo udeležbe na tekmovanjih za slovenski pokal in na državnem prvenstvu. Pod stenami je pogosta gneča. Tekmuje se v umetnih stenah . . . Plezanje pa se je rodilo v naravnih stenah in čar teh je za večino plezalcev še vedno najbolj privlačen. Kras nas je bogato obdaruje s stenami. Prelepo okolje kraških sten, odlična in raznovrstna apnenčasta skala ter ugodno podnebje omogočajo, da je slovensko plezanje več kot le šport.

Smisel prostega plezanja je premagovanje vseh težav v steni brez kakršnihkoli pripomočkov, razen plezalnih copat in magnezija, ki blaži potenje rok. Klini in vrv so le za plezalčevo varovanje.

Slovensko športno plezanje se je razvilo iz alpinizma. Sprva je plezanje v primorskih stenah služilo kot priprava za plezanje v gorah. Kratke, a zahtevne smeri v plezališčih so plezalce popolnoma pritegnile. Mnogo se jih ni več podalo v gorske stene.

Mladi, seveda, že začnejo kot plezalci. Hitro se je težavnostna lestvica dvignila od šeste do enajste stopnje. Višina smeri ni več pomembna; plezalce zanima predvsem njena lepota in težavnost. Eni raje plezajo v navpičnih ploščah, drugi so bolj spretni v previsih. Boljši plezalci, ki se za plezanje pripravljajo kot drugi vrhunski športniki, v stenah izbirajo kar najbolj nemogoče smeri. Pogosto se je treba pripraviti za vsak gib posebej. Tistih, ki jih pritegneta predvsem lepota stene in užitek v plezalni spretnosti ter gibanju, pa je največ.

Najbolj priljubljena so plezališča nad Ospom in v Vipavski dolini. V njih je mogoče plezati vse leto. Mile in sončne zime ter seveda lepe in v svetovnem merilu zahtevne smeri privabljajo tudi vse več plezalcev iz drugih držav. Italijani so že tradicionalni gosti; vse več pride Avstrijcev in Nemcev, redkeje preidejo tudi Francozi, Španci in Američani.

Množični obiski povzročajo tudi težave. Domačini še niso

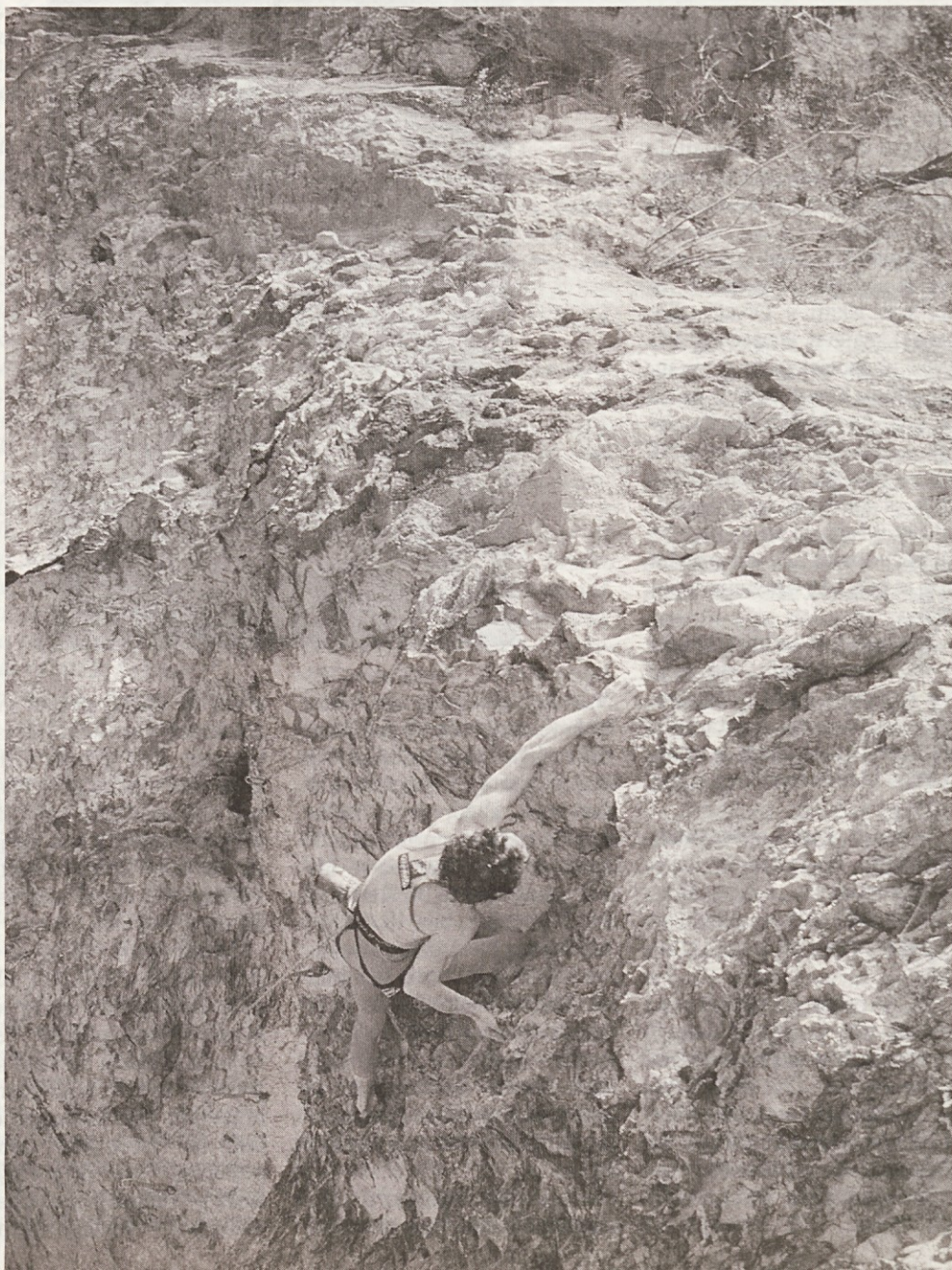
pripravljeni na tovrstni turizem, stene pa so vse bolj obremenjene.

Plezalci posegajo v naravno okolje. V stenah gnezdiijo ptice. Za kraški rob je značilna sova uharica; v skalnih razpokah so rastline; na kraškem robu je znana Tommasinijeva popkoresa.

Užitek v naravi bo le, dokler bo ta neokrnjena v svojem utripu. Plezalci se tega zavedajo in začeli so se boriti za sožitje. V kraškem robu se

pleza le v stenah nad Črnim kalom in Ospom, večji del sten pa je zaenkrat zaščiten. Ta sklep bo veljal, dokler se ne preuči posledic plezanja na naravno okolje. Tudi drugod po svetu so v nekaterih stenah omejili plezanje, slovenski plezalci pa so se prvi odločili, da to skrb prevzamejo kar nase. Morda bo zato užitek večji in trajen?

Mišja peč nad Ospom

Najbolj priljubljena so plezališča nad Ospom in v Vipavski dolini. V njih je mogoče plezati vse leto. Mile in sončne zime ter seveda lepe in v svetovnem merilu zahtevne smeri privabljajo tudi vse več plezalcev iz drugih držav. Italijani so že tradicionalni gosti; vse več pride Avstrijcev in Nemcev, redkeje pridejo tudi Francozi, Španci in Američani.

Portret

Če vas pot zanese proti naši obali, na črnokalskih ovinkih zavijte proti Ospu, idilični, primorski vasi! V zadnjem desetletju so osapske stene postale plezalna Meka. Skorajda ni plezalca v Evropi, ki ne ve zanje.

Ko se boste spustili v Osapsko dolino, boste na svoji levi najprej opazili amfiteatru podobn podor (tisočletja in tisočletja nazaj je bila to verjet-

no jama). V njegovem najbolj previsnem delu, imenovanem Luknja, se bo naprezal moški z mušketrsko ošiljeno bradico, varovala pa ga bo ženska, ki je preveč našminkana, da bi lahko bila plezalka. In na drugem koncu vrvi boste zagledali še majhnega kodrastega psa z belo piko na prsih.

Prva oseba je moj mož, Tadej Slabe; tista ženska sem jaz, Barbara Suša; in pes je najin dolgoleten spremljevalec! V vseh teh letih samo varujem Tadeja, čeprav moram priznati, da me je na začetku poskušal navdušiti za plezarijo. Jaz rajši listam modne revije in pišem pesmi. Ena izmed njih je posvečena mojemu najdražjima in nostalgiji, ki se v človeku razraste takrat, ko se mu želje uresničijo:

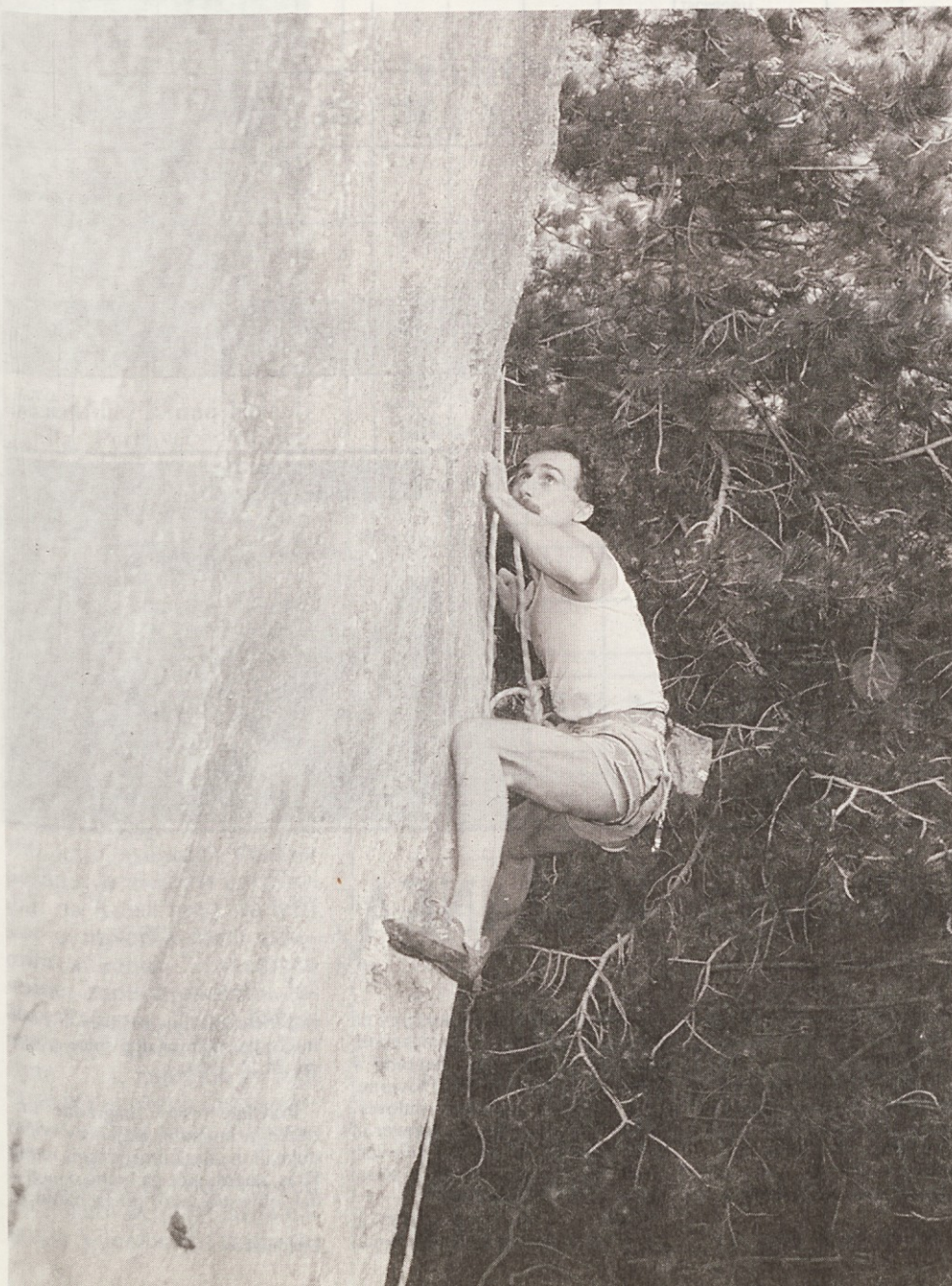
Za staro kolo in majhnega psa

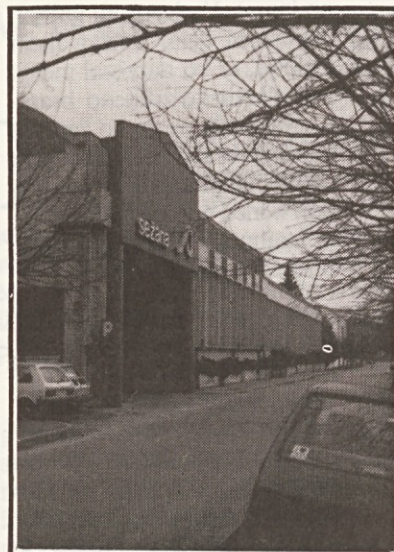
Še štiri dni!
In prideš!
Tako te imam rad,
da bi ti podaril svoje staro kolo
in majhnega psa,
in vesel bi bil,
če bi se z njim peljala,
ti bi se smejala,
vrtela bi pedala in
pes bi tekel poleg.
Jaz pa bi šel peš
po cesti navzdol
iz gostilne domov
in bi si rekel:
Še štiri dni!
In prideš!
In ko boš prišla draga,
strah me bo,
da boš hotela spet ostati,
kar za zmeraj,
kot kakšna ljuba žena,
jaz pa ne bi mogel več čakati,
ne dnevov šteti,
in ne bi nikdar na kolo se spomnil
in ne na psa, ki zvesto zraven teče.

Pravzaprav ni naključje, da je naslov pesmi obenem tudi ime Tadejeve najtežje smeri. Ocenjena je z oceno 8c+ in velja za eno izmed najtežjih na svetu.

**Tadej Slabe
Barbara Suša**

Tadej Slabe v steni Vipavske bela

Kras	SLOV. MATHEMATIK (JOSIP)	GOSPODINJSKI PRIPOMOČEK ZA RIBANJE	NAJVIŠJA GORA TURČIJE	NAGON	MILAN DEKLEVA	STAROGR. POTUJOČI PESNIK IN PEVEC	TRINITRO-TOLUOL	IGOR DEKLEVA	OTOKA OB LOŠINJU (VELIKE IN MALE...)	ROČAJ PRI SEKIRI	
PRIVRŽENEC PRAGMATIZMA											
ZELO VIŠKO AMER. LISTNATO DREVO											TROPSKA OVJALKA
IZRAELSKI POLITIK (ABA)					DRAGO TRŠAR			KLIC, POZIV			
ŽUPAN POD FRANCOZI BELGIJ. LETOVIŠČE				KRUTI RIMSKI CESAR	FRANC. PISATELJ (CLAUDE, "ARIANA")	ČRNILO	OSEBNI ZAIEMK	SL. VIOLIST (MILE) VIJAK PRI STISKALN.			
S E Ž A N A T O V A R N A											
										IVAN NAPOTNIK, ITALIJ. ŽEN. IME	
P L E T E N I N I N											

Kras	IZDELEK TOVARNE PLETENIN	PRIPRAVA ZA GAŠENJE, MINIMAX	ABELOV BRAT RUDOLF AHČAN	K	UPORNOST, TRMOGLAVLJENJE, ZAKLJUČEK						
PRIPOMOČEK ZA PISANJE				O	ANTON OCVRK	Kras	POLJSKI ŠEKSPIROLOG (JANI) TORIJEC		RIBIŠKA MREŽA	LESEN NOSILEC	OBRATNA AMBULANTA DIVJA RACA
TRILOGIJA PISATELJA T. SVETINA				N	TINE OREL, TUBERKULOZA (KRATICA)			IVO ZORMAN	AM. FILM. IGRALKA (MARY)		MLEČNI PROIZVOD
LOCUS SIGILLI			SVETL. DEL. CL. KVANTILTEKOČINA V OZILJU	F					OBMORSKA GOSPODAR. DEJAVNOST	CIRKUŠKI UMETNIK, SREDIŠČE VRTENJA	
PALICE ZA ČIŠČENJE PLUGA				E	IZDELEK TOVARNE PLETENIN						
SOD. SLOV. PISATELJ (JANI)				K	BOMBAŽNA TKANINA, PORTUG. OTOČJE			IVAN SIVEC, JAPON. LUKA NA OTOKU HONŠU		Z VODO NA- POLNJEN UGASLI KRATER	AVTOR KRIŽANKE R. NOČ
ENKA, ENOJKA				C		Kras	IZDELEK TOVARNE PLETENIN	ADAM BOHORIČ, OLGA CEHOVA		IZDELEK TOVARNE PLETENIN	
RAJKO KORITNIK			IVAN ZOREC, ATA	I	MIROVANJE, POČIVANJE						
JAPONSKI GENERAL, USMRČEN KOT VOJNI ZLOČINEC (HIDEKI) MILAN APIH				J	PRIPOMOČEK ZA UČENJE, IRIDIJ						
ČLOVEŠKA RIBICA				E				TEŽKO STRELNO OROŽJE, KANON			
ŠVEDSKI SMUČARSKI CENTER			REKANA PELOPONEZU, EVROTAS								

NAGRADNA KRIŽANKA

Če bi radi preizkusili svoje znanje v reševanju križank ali bi radi koristno porabili čas, ko ne veste, kaj bi z njim, vzemite v roke svinčnik in poskušajte rešiti objavljeno nagradno skandinavsko križanko. Če jo boste pravilno rešili, boste v sivo označenih poljih odkrili besede za najpogostejše izdelke tovarne, ki se v križanki predstavlja.

Izdelke, ki vam jih odkrije križanka, prepisite čitljivo na nagradno dopisnico REŠITEV NAGRADNE KRIŽANKE „KRAS“ ŠT. 1, vloženo v reviji. Vpišite še čitljivo svoje ime, priimek in točen naslov, dopisnico odrežite in opremito z ustrezno znamko ter jo po pošti pošljite na naslov uredništva.

Izmed reševalcev, ki boste pra-

vočasno poslali pravilno rešitev na nagradni dopisnici, bomo z žrebom razdelili tri praktične nagrade v križanki predstavljene tovarne. Prva nagrada je moški pulover, druga nagrada je ženski pulover, tretja nagrada je otroški pulover. Vsak nagrajenec si bo lahko izbral barvo in pravo velikost.

Zadnji rok za oddajo rešitev je 28. februar letos. Upoštevali bomo

tudi tiste pravilne rešitve, ki bodo imele na znamki dopisnice poštni žig 28. 2. 1994.

Pravilno rešitev nagradne križanke in imena nagrajencev bomo objavili v naslednji izdaji revije Kras, nagrajence pa bomo o nagradah obvestili takoj po žrebanju.

Uredništvo

KRAŠKI KOLEDAR 1994

Zbrinca, nova založba iz Sežane, si je za svoje prvo izdajateljsko dejanje pred koncem minulega leta izbrala knjigo z naslovom KRAŠKI KOLEDAR 1994. Zelo pogumno, kakor ugotavljajo skorajda vsi, ki poznajo razmere na Krasu in na knjižnem trgu nasploh, nam je na 208 straneh postregla z zanimivim knjižnim zbornikom. Ta si za svojo osnovno nalogo postavlja odstopanje in raziskovanje Krasa oziroma vsega, kar nam ta košček Slovenije ponuja s svojo zgodovino, pokrajino, ljudmi in dogodki. Že s samim imenom pove, naj to ne bi bil le enkratni poskus, temveč naj bi knjiga izhajala vsako leto.

Tokrat je sodelovalo štiri- najst avtorjev: Jelka Hada- lin, Olga Knez Stojkovič, Danila Kocjan, Ljubo Lah,

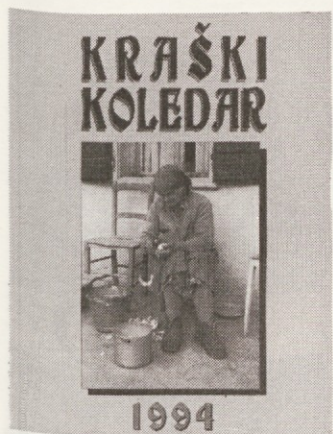
zona Kulturnega doma Srečka Kosovela Sežana; ja- marska odprava Portugal- ska 93; od galeriji Stolp na

vratih v Stanjelu) in nekaj lažjega leposlovnega branja (Uvodnik Ti buh! – ta gad . . . ; aforizmi Jolke Mi- lič; izvirne kraške ljudske pripovedke). Torej vsebina zelo različnih žanrov, ki kupca zagotovo takoj pri- tegne k branju in mu doka- že, da geslo, ki spremlja zbornik, na začetku poti – „Kraški koledar 1994 – vse, česar o Krasu morda ne bi nikoli izvedeli“ – res ni iz trte zvito . . .

Razveseljivo je tudi dej- stvo, da je izid koledarja

podprlo osem podjetij: Del- ta, Esclusive team z disko- teko Titanic, Free Press, Mitol, Preskrba – vsa iz Se- žane, ter Alucom iz Preserij pri Komnu in Motocom in Štorij.

Vsi, ki bi zbornik radi imeli, ga lahko naročite z naročniško dopisnico za 2.625 SIT. Izpolnite dopi- snico s svojimi podatki, izre- žite jo in prilepite znamko ter nam jo pošljite. Lahko pa koledar naročite tudi po telefonu na št. 067/73-462!

Jolka Milič, Armid Novak, Danila Perhavec, Mladen Prebešek, Franz Schwarz, Pavel Skrinjar, Magdalena Svetina Terčon, Jožef Šva- gelj, David Terčon – ure- dnik in Benjamin Valič.

Zbornik ima 17 člankov in 26 likovnih prilog, tako izvirnih kot arhivskih foto- grafij in starih listin. Bese- dila pripovedujejo tako o starejši zgodovini (Valva- zorjevi Kraševci; Brez njih bi ne bili, kar smo; o freskah Toneta Kralja v Avberju; 100 let Gasilskega društva Sežana; o zidarski zakono- daji na Krasu pred sto leti) kot o novejših časih (spo- mini s konca 2. svetovne vojne; zapis o pisatelju Jo- žetu Pahorju; 20 let Roko- mertnega kluba Titanic Se- žana . . .), najdemo pa tudi vtise iz današnjih dni (pogo- vor z ravnateljico Kosove- love knjižnice Lučko Čeho- vin; gozdna pot od Vrhovelj do Pliskovice; Literarna na- grada Vilenica 93; tretja se-

NAROČILNICA ZA KRAŠKI KOLEDAR 1994

Podpisan(i) _____

nepreklicno naročam _____ izvod(ov) zbornika KRAŠKI KOLEDAR 1994, ki mi ga (jih) pošljite po ceni 2.625 SIT za izvod po poštnem povzetju na naslednji naslov:

Ime in priimek: _____

poštna št.: _____, kraj (mesto): _____,

ulica in hišna št.: _____

Podpis: _____

REŠITEV NAGRADNE KRIŽANKE KRAS ŠT.1

V nagradni križanki Kras št. 1 so najpogostejši izdelki predstavljene tovarne:

- 1 _____
- 2 _____
- 3 _____
- 4 _____

Ime in priimek reševalke(ca): _____

poštna št.: _____, kraj (mesto): _____,

ulica in hišna št.: _____

morebitni telefon: _____

Mogoče ste se kdaj vprašali, kaj je to pivo? Kdaj so ga prvič zvarili? Kdo je najbolj zaslužen za razvoj pivovarstva? Kdo vari najboljše pivo? Kje ga zvarijo največ? In tako naprej.

Vprašanj je nešteto. Prav toliko je odgovorov . . . Na veliko večino takšnih in podobnih vprašanj vam bo odgovorila KNJIGA O PIVU Borivoja Repeta, ki si jo lahko naročite z naročniško dopisnico sredi naše revije za 2.650 SIT.

Slovenija sodi, četudi je srednjeevropska država, med tipična vinogradniška območja. Ponavadi velja pravilo, da je vino pijača toplega juga in pivo pijača hladnega severa. Avstroogrska monarhija je bila ves svoj obstoj tako zelo

vinogradniška država, da je celo z zakoni omejevala pivovarstvo.

Kljub povedanemu pa je prav geografsko območje Srednje Evrope najbolj primerno za varenje izvrstnega piva, kar lahko najlažje doka-

žemo z imeni dveh resnično pivskih mest — München in Plzen.

Tako je prav Slovenija na tistem območju ali regionu, kjer se je razvilo kakovostno pivovarstvo in vinogradništvo.

Kratko zgodovino pivovarstva ponazarja avtor KNJIGE O PIVU z nekaterimi časovnimi mejniki in izreki velikih mož:

- leto 6000 pred našim štetjem (približno) — v Mezopotamiji najdena glinasta ploščica, ki prikazuje varjenje piva;
- leto 1700 pr. n. š. (pribli-

žno) — Hamurabijev zakonik postavi prve odredbe o pivu;

- leta med 1400 do 100 pr. n. š. — Sveto pismo stare zaveze omenja tudi sicero — pivo;

- leta 490 pr. n. š. (približno) — je grški filozof Sofoklej rekel: „Pivo je dar bogov“;

- leta 50 pr. n. š. (približno) — je Julij Cezar rekel: „Pivo čudovita pijača!“

- leto 90 (približno) — germanska mitologija omenja pivo kot „božanski napoj“;

Znamka za 9 SIT

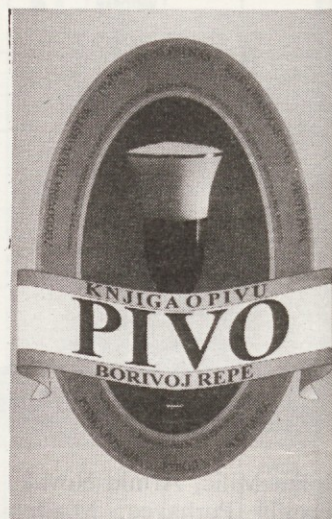
**Uredništvo revije Kras
MEDIACARSO**

**66223 Komen
p.p. 17**

Znamka za 9 SIT

**Uredništvo revije Kras
MEDIACARSO**

**66223 Komen
p.p. 17**

- leta 1286 — so pariški pivovarji ponosno zapisali: Bacchi Cereas aemula (Ceres tekunica Bacchusu);

- leta 1516 — je bavarski vojvoda Wilhelm IV. odredil: „Samo ječmen, hmelj in voda!“

- leta 1880 (približno) — je češki skladatelj Beldrich Smetana rekel: „Pivo je zares nebeški dar“;

- leta 1970 — so nemški pivovarji reklamirali pivo s sloganom: „Dve besedi — eno pivo“.

Vse to in še veliko več, skratka vse ostalo, kar vas mogoče še zanima o vaši priljubljeni pijači — pivu, boste zvedeli iz prve slovenske KNJIGE O PIVU.

Založba MEDIACARSO, d.o.o., vam jo bo poslala po pošti. Le naročilnico izpolnite in v nekaj dneh boste vedeli o pivu mnogo več, kot veste sedaj in kot vedo drugi! ■

BI RADI REVIJO „KRAS“ PREJEMALI PO POŠTI?

Cepprav je revija Kras naprodaj tudi v vseh prodajalnah Preskrbe iz Sežane, v kioskih, trafikah in trgovinah s časniki in revijami po Slove-

niji in na Tržaškem ter v knjigarnah, si lahko zagotovite njeno prejemanje po pošti na svoj naslov. Lahko pa to storite tudi svojim sorodnikom in prijateljem, katerih korenike so s Krasa, sedaj pa živijo kje daleč od svoje domovine in jim revija Kras lahko postane še ena vez z domovino.

Izpolnite naročniško dopisnico sredi revije s podatki o svojem naslovu ali naslovu osebe, ki bi ji radi zagotovili poštno dostavljanje revije Kras. Izrežite jo in opremite z znamko ter nam jo pošljite v uredništvo. Poštar vam bo naslednjo izdajo dostavil skupaj z bančno položnico za plačilo 400 SIT, 4.500 Lit ali 3 USA doll. s poštnimi stroški.

Za redno prejemanje revije Kras po pošti na svoj naslov ali na naslov koga drugega lahko tudi telefonirate v naše dopisništvo na št. 067/72-476 ali na sedež podjetja Mediacarso, d.o.o., 61000 Ljubljana, Rimska 8 – telefon 061/223-234.

PRIJAVNICA ZA IZLET NA GOSPOSVETSKO POLJE

Podpisana(i) _____
nepreklicno prijavljam naslednje udeležence enodnevnega izleta na Gosposvetsko polje in v Obirske kapniške jame:

- v soboto, 19. marca
- v soboto, 26. marca (ustrezno podčrtaj!)

Stroške po 2.750 SIT za odrasle in po 2.200 SIT za otroke do 14. leta starosti bom poravnal v turistični agenciji Bortur do 11. oziroma do 18. marca.

Prijavljenčeva poštna številka: _____, kraj: _____

Ulica in hišna št.: _____

Podpis: _____

NAROČILNICA ZA REVIJO „KRAS“

Podpisan(i) _____
nepreklicno naročam revijo Kras, ki jo pošiljajte po pošti na naslov:

Ime in priimek: _____

poštna številka: _____, kraj (mesto): _____

ulica in hišna št.: _____

država: _____

Naročnikov in plačnikov naslov:

Ime in priimek: _____

poštna št.: _____, kraj (mesto): _____

ulica in hišna št.: _____

Podpis: _____

NAROČILNICA ZA KNJIGO O PIVU

Podpisan(i) _____

nepreklicno naročam _____ izvod(ov) KNJIGE O PIVU, ki mi jo (jih) pošljite po ceni 2.625 SIT za izvod po poštne povzetju na naslednji naslov:

Ime in priimek: _____

poštna št.: _____, kraj (mesto): _____

ulica in hišna št.: _____

Podpis: _____

Znamka za 9 SIT

Turistična agencija Bortur

66210 Sežana

Kulturni dom Srečka Kosovela

Znamka za 9 SIT

Uredništvo revije Kras MEDIACARSO

66223 Komen
p.p. 17

Znamka za 9 SIT

Uredništvo revije Kras MEDIACARSO

66223 Komen
p.p. 17

POVABILO ŠOLARJEM K SODELOVANJU

Ko smo v uredništvu revije Kras določali njene cilje, smo ji med drugim določili, naj postane redno branje tudi za šolarje, dijake in študente. Sklenili smo namenjati posebno skrb pridobivanju mlajših sodelavcev-dopisnikov in poročevalcev, fotografov in risarjev ter avtorjev literarnih prispevkov. V reviji naj bi objavljali svoje prispevke, bogatili njeno vsebino in se postopno uveljavljali v slovenskem publicističnem prostoru.

Takšnega hotenja v tej, prvi in predstavitveni izdaji revije še nismo mogli uresničiti. Ne vemo namreč, kdo vse se med šolarji, dijaki in študenti s Krasa in od drugod na območju občin, ki obdajajo Kras, udeležuje v šolskih krožkih, kot so novinarski, literarni, likovni in fotografski. Tako tistih, ki bi hoteli sodelovati v naši reviji, ne moremo poklicati po telefonu ali jim pisati, da jih povabimo k sodelovanju.

Zato vabimo s tem sporočilom vse, ki bi hoteli sodelovati v reviji Kras s pisnimi prispevki-novicami, poročili, pogovori, reportažami ipd. ter krajšimi literarnimi spisi ali s pesmimi. Pa tudi tiste, ki se ukvarjate s fotografijo ali z likovnim ustvarjanjem.

Zavrtite telefon 061/223-234 kadarkoli med tednom od 8. do 14. ure. Pogovorili se bomo glede na vaše dosedanje izkušnje, o čem in kako naj bi napisali v revijo ali pa zanjo fotografirali oziroma narisali, naslikali.

Za mlajše sodelavce-dopisnike iz osnovnih in srednjih šol bomo pripravili strokovna srečanja, enodnevne seminarje in novinarske ter fotografske in likovne delavnice ali workshope. Pokazali bomo, kako nastaja revija Kras in udeležencem omogočili, da bodo sami soustvarjali njene strani - od naslovov in besedil do fotografskih in drugih slikovnih prispevkov.

Tistim, ki že imate morebiti kaj za revijo Kras zanimivega napisanega, fotografiranega ali naranega, pa svetujemo, da si naredite kopijo ali prepis in nam originalni izvod s pripisom svojega imena, priimka in naslova ter morebitnega telefona pošljete na uredništvo revije Kras, 66223 Komen, p.p.17 ali pa na naslov podjetja Mediacarso, d.o.o., 61000 Ljubljana, Rimska 8, telefon 061/223-234.

Povabili smo vas in ponudili sodelovanje. Opogumite se in nas pokličite ali nam pošljite svoj prispevek!

Uredništvo

COME2US

73779/[11]

KRAS

199402951

generalni zastopnik in distributer

DAEWOO

RACER

PRODAJALCI IN SERVISERJI:

V Ljubljani, **KOMPAS HERTZ**, Celovška 206, 061/15 91 311 - V Kranju, **MARK MOBIL d.o.o.**, Šuceva 17, 064/242 300 - V Celju, **AVTOTEHNIKA CELJE**, Miklošičeva 5, 063/25 405 - V Mariboru, **CIC d.o.o.**, Jožice Flander 2, 062/412 759 - V Šempetru pri Novi Gorici, **AVTO PIVON**, Vrtojbenska c. 73, 065/32 732 - V Kopru, **AVTO PIVON**, Ljubljanska 5a, 066/38 759

POSEBNA PONUDBA POTOVALNE AGENCIJE V FEBRUARJU IN MARCU:

POVRATNA LETALSKA VOZOVNICA - NEW YORK SAMO 440 USD.
IZREDNO UGODNE CENE VOZOVNIC TUDI ZA: SEYCHELLES, BOMBAY, DELHI, SYDNEY, HONGKONG, BANGKOK, SINGAPUR, TORONTO, CHICAGO

POKLIČITE IN SE PREPRIČAJTE!

VSAK DAN OD PONEDELJKA DO PETKA, OD 8⁰⁰ DO 16⁰⁰

Celovška 206, Ljubljana, tel.: 061/574 188

COME2US

potovalna agencija